

◆ Makkai Ádám költeménye: Összefirkált Budapest, avagy a részeg földrész 3. old.	◆ François Bréda: Lali lajtortái 14. old.	◆ A színház ünnepei – Zsigmond Andrea írása 12. old.
◆ Kiss Ottó: Gyereknapi Márkus Barbarossa János, Papp Attila Zsolt, Babiczky Tibor versei 5. old.	◆ Fórum – Mészáros Sándor: Irodalom vagy siker? Anavi Ádám verse 2. old.	◆ Hagyaték – Tompa Lászlóra emlékezünk 17. old.
◆ A zafos és a lájtos – Páll Zita könyvkritikái Fekete Vince és Szekely Csaba paródiaköteteiről 13. old.	◆ Molnár Vilmos: Béla kézzrekerítése Lelkes Miklós versei 8. old.	◆ 65 esztendő Jecza Péter szobrászművész 15. old.
	◆ 450 éve született Balassi Bálint, a poeta doctus 10–11. old.	◆ Felidézett forradalmak 4. old.

Lapszámunkat a 65. életévéhez érkezett Jecza Péter alkotásaival illusztráltuk. Szekernyés Jánosnak a művészt bemutató írása a 15. oldalon

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

„Költöm és Korom”

(Félszázadoslag – Parti Nagy Lajosnak)

Íme, itt a költem. Én nem írtam... Ezt másodsorban túrtam ősi örleményben, címe: „Költöm és Korom”. Messzifénylő, mégse pernye, sebzik, mint gödény lebernye s égorom...

Zavarva nyelvem is, mint bogzott cirkalom,
Téged zeng, cimborom, ha hála ráncigálja:
Oly bodrozó a szó, akár román cigája,
S kuszált a húrja, mint a kerge birk' alom.

Té pendülsz rajt, barát, tán el se bír dalom:
Szívednek csücskeit vad ispiláng cibálja!
Tíéd emelt odám s visszám horácsi bája:
Verseddel estelem, nevedre pirkadom.

Most, mintha hús ködöd csapódna alkatomba,
Lelkemben égsz, világsz, miképp hó észlelet,
S örömré készit, hogy élsz, kedvem ha halk, ha tompa:

Oh, mily igen szeretlek Téged, sőt, szép veled!
Költöm vagy és Korom, nem áldnak hars halandzsák:
Nagy vagy, mint nyáridő, s nagy, őszi parttalanság.

Negyvenvalahány mondatot válogattam ki a legutóbbi két évtizedben megjelent írásaiból. Nem sok egy olyan író esetében, aki az első magyarországi évtizedében szinte naponta közölt újságcikket. De nem is kevés, ha arra gondolok, hogy sok pályatársa egész életében legföljebb egy-két olyan mondatot izzadt össze, amelyet asztaltársaságban emlegetünk. És akkor még nem is szemelgettem Bodor Pál romániai évtizedeiből. A legszívesebben azt írtam volna, persze, hogy erdélyi életművéből. Igen ám, csak hogy erdélyi élményeit áttételesen, a könyveiből ismerem. Én már csupán a bukaresti lakost ismertem meg.

A hetvenes évek legelején a Magyar Ifjúság nevű budapesti hetilap kulturális riporterévé cseregyerekeskedtem a Scinteia Tineretului-nál. Ezt az alkalmat használtam föl arra, hogy kapcsolatba kerülhessek azokkal a román fővárosban élő magyar írókkal – Méliusz Józseffel, Szemlér Ferencsel, Lőrinczi Lászlóval, Domokos Gézával, Huszár Sándorral és Bodor Pállal –, akiknek az írásait még debreceni egyetemistaként olvastam. Akkoriban Magyarországon, egyenesen Kádár János utasítására hétfőnként szünetelt a tévéműsor. Ezzel magyarázható, hogy a hét első napján tágra nyílt szemmel néztük a bukaresti televízió magyar adását. Magyarul beszéltek benne, tévéjátékokat láttunk ízesen beszélő erdélyi színészekkel. S ami a legérdekesebbnek hatott: pergő vetélkedőkben magyar diákok adtak számot műveltségükről és dalolási-versmondási tehetségükről. Nos, a nemzetiségi programok irányítóját ismertem meg később, a román televízió épületében.

Az akkor negyven körüli főszerkesztő és a pályakezdő újságíró között rokonszenv ébredt, amely a hetvenes évek második felében barátsággá mélyült. Idestova két évtizede, amikor már az Élet és Irodalom főszerkesztőhelyetteseként dolgoztam, Bodor Pali betoppant hozzám. Kezében műanyag szatyor, benne fogkrém, fogkefe, pizsama, fehérnemű. Orvosi vizsgálatra érkezett, talán még ő sem tudta, hogy végérvényesen.

ZÖLDI LÁSZLÓ

„Sorsából nem vándorolhat ki az ember”

Beszélgetés Bodor Pállal az áttelepülésről és a szellemi itthon maradásról

Magyar Nemzet vagy magyar nemzet?

– *Hogyan kerültél a budapesti Lapkiadó Vállalat érdekvédelmébe, egyedül, családodat Bukarestben hagyva?*

– 1983 elején a kolozsvári Cucuianu professzor súlyos trombotizissal küldött a pesti Sass Géza professzorhoz: „Ha valaki, ő megmenet”. Mire helyem lett az osztályán, a profot hat hétre elhívták Stockholmba. Lejárt közben a vízumom. A temesvári Helvét utcában kisgyerek koromban megismert barátom, az író Deák Tamás akkor már Budapesten élt, nos, ő tanított ki, hogyan szerezzek hosszabbítást. Kérjem a váradi származású román nagykövetet, hogy fogadjon; bizonyára megkérdezi, mivel kínáljon meg, s kérjek konyakot. Tamásnak ebben is igaza lett. A nagykövet valóban nagy konyakbarátnak bizonyult, és mind keserűbben panaszkodott Ceausescu. 1983-ban ez elég bizarr helyzet volt. A hosszabbítást egyébként simán megkaptam. Többször is. Egyszer a Szabolcs utcai kórházból pizsamában, taxin rohantam a követségre, mert lejárt a vízumom. Oly könnyen adták, hogy szegyet ütött a fejembe: lám, szívesen megszabadulnának tőlem.

– *Ekkor fogalmazódott meg az áttelepülés gondolata?*

– Már előbb. Amikor úgy éreztem, hogy otthon – vagyis ott – már nem tehetek semmit. S a fiam ide-nősülése fölérősítette nosztalgiaiáimat, hiszen Budapesten születtem, a Kék-golyó utcában. Nos, a Szabolcs utcai kórházban Sass professzor fölfedezte, hogy a trombotiták vésses szaporodása az egyik gyógyszer mellékhatása. Megmenekültem. De mert a kezelés alatt valamiből meg kellett élnem, a Magyar Nemzet szerződéses munkatársaként dolgoztam. Így kerülhettem a Lapkiadó Vállalat érdekvédelmébe, ahol 1983 karácsonyától már a nejem is velem lehetett. Reggelente megszámláltuk, van-e hetvenkét forintunk. Ennyi kellett ahhoz, hogy mindkettőnk Pestre buszozzunk és vissza. Ha ennyi nem volt, Júlia „itthon” maradt.

– *Hogyan kerültél a Magyar Nemzethez?*
– Szerencsém volt. A hatvanas évek végén az Utunkban írásom jelent meg egy bánási, Dettán élő, különös sorsú hadirokkantokról. Ezt a budapesti napilap is közölte. Mihályfi Ernő főszerkesztőnek tetszett, meghívott, mondván: ha „repatriálok” – az Irodalmi Lexikonból tudta meg, hogy Budapesten születtem –, náluk mindig vár egy íróasztal. Mátrai-Betegh Béla, a Magyar Nemzet kulturális rovatvezetője figyelmeztetett, hogy volt már egy Bodor Pál nevű pesti tárcaíró. Később a Diurnus-t ezért is ragasztottam a nevemhez. 1983-ban Oltványi Ottó, a Magyar Távirati Iroda volt

bukaresti tudósítója, ekkor már vezérigazgatója ajánlott Soltész Istvánnak, a Magyar Nemzet főszerkesztőjének, aki betartotta elődje szavát.

– *Feltételezem, hogy megérett az áttelepülés gondolata, mert néhány héttel a megérkezésed után ismét fölkerestél a szerkesztőségi szobámban. Megkértél, hogy avassalak be a budapesti viszonyokba. Ki kicsoda a kultúrpolitikában, van-e benne hajlandóság Erdély iránt? Elég sok tennivalóm akadt, ezért azt javasoltam, hogy ebéd után gyere vissza, átvizlek Budára, a Naphegyen lévő Magyar Távirati Irodához, és miközben várjuk a bárátnőmet, aki az MTI-ben dolgozott, elmesélem mindazt, amire kíváncsi vagy. Ezt megismételtük még egyszer-kétszer. Csakhamar azt vettem észre, hogy jobban ismered Pesten a meghatározó személyiségeket, mint én. Hogyan fedezted föl a szülővárosodat?*

– Még Kolozsvárról, majd Bukarestből sikerült olykor eljutnom Budapestre. Unokanővérem, Horlai Ágnes révén sok jeles emberrel találkoztam. Főleg olyanokkal, akikben „volt hajlandóság Erdély iránt”. Terézvárosi lakásán estéknként meg-megjelent az akkori orvostörténész, később pedig miniszterelnök Antall József a feleségével, Klárral. Vagy az irodalomtörténész Németh G. Béla,

Folytatása a 6–7. oldalakon

ANAVI ÁDÁM

Önmagamnak írott vers

Amikor
Reiter Róbert
meghívott
e napra

a sebmotogató lapos kajánság
rágonoszkodik a gondolatra:
jó alkalom új leleplezésre –

Ő nem tudhatta
érte és miatta
– már annyi éve –

hogyan zárult rám a szorongás rácsa
s nem érezte
így lett számomra prokrusztész-
ágyam

Nem görcsölt rám
s ha kezem fogta
lágyan fukarult tette
szinte félve
nehogy karcolást ejtsen bőrömmön –
és nekem olykor-olykor
világot tárt fel egy szavával
és vonzott
egyre jobban vont magához

Csörömpölő sározó szavak
fúródta közénk
emelte volna választófalat
ráncigáltak hogy távolítsanak
rám akaszkodtak – nevetségések! –
hogyan letépjének...
De vonzása mind mélyebben
hatott
s tán épp ezért
fájt Ő nekem hosszan
egyre jobban

Ne magyarázza senki énnekem –
jól tudom:
bazalt csúcsokon is vannak
repedések
de csak fentről látod az egészet

Rég nem hallom már helyben
totyogók
üres ima-malmát
És felörlődött a prokrusztész-ágy.

Temesvár, 1978. június 6.

Balázs Imre József írása a Nyugati Jelenben a magyar avantgárd temesvári vonatkozásairól és főleg Reiter Róbert szerepéről egy több mint negyed százada írott versemet villantotta fel emlékezetemben. Azóta is csupán egyetlen egy személynek – temesváriak kitalálhatják – mutattam meg. Úgy érzem, akad olvasó, akít ez az önmagamnak írott vers közelebb hoz költőnk életfordulatainak és művének megértéséhez.

Fórum

MÉSZÁROS SÁNDOR

Irodalom és siker?

„Az irodalom nagy potroha.”
(Kukorelly Endre)

„Emlékszem, amikor elkezdtem írni, eszünkbe sem jutott, hogy a könyv sikeres lehet, vagy megbukhat. Amit ma sikernek hívnak, nem létezett akkor. Amit meg bukásnak neveznek, nem számított. Az ember saját magának írt, vagy – ahogy Stevenson mondta – egy szűk baráti körnek. Ma azonban el kell adni egy könyvet: tudok olyan írókról, akik közhírre teszik, hogy már az ötödik, a hatodik, a hetedik kiadásnál tartanak, és ennyi meg ennyi pénzt kerestek vele: az én fiatalságom idején ez nevelődés lett volna. Vagy nem is annyira nevelődés, mint inkább elképzelhetetlen. Mindenki arra gondolt volna, hogy az az író, aki a jövedelméről beszél, valójában azt akarja mondani ezzel: Tudom, hogy rossz, amit írok, de csak a pénzért csinálom, vagy mert el kell tartanom a családomat.”

Egyik barátom kéziratos szövegéből emeltem át e combos Borges-idézetet, de nem azért, hogy – kétszeresen is – idegen tollakkal ékeskedjek, hanem mert nehéz volna pontosabban leírni azt a helyzetet, ami itt és most a kortárs magyar irodalom talán legfőbb paradoxona. Borges ugyanis kendőzetlen őszinteséggel és egyszerűséggel arról írt, amiről a magyar írók többsége a nyilvánosság előtt nem, vagy csak utalásszerűen, homályos metaforákat eregetve hajlandó beszélni. Akár a derék Bodóné, ha a bor árát kérdik.

De nem a metaforákat akarom szaporítani, sem az argentin–magyar lehetséges irodalmi párhuzamot túlfeszíteni, hiszen ilyen méretű világsztár íróknak, mint Jorge Luis Borges vagy Julio Cortázar soha nem volt nekünk. (Ebben az értelemben a beérkezétség-sikeresség lelkiismeret-furdalásos beszédeként is olvasható az argentin mester idézett passzusa; de ez most mellékszál.) Fontosabb kérdés ennél, hogy az az irodalom, amelynek még szinte minden alkotója a diktatúra nyilvánosságában alakította ki írói stratégiáját, mostanra az irodalmi piac követelményeivel és feltételeivel kénytelen szembesülni. Vagyis éppen hogy nem szembesül, ezért válnak alapjaiban kétségessé azok az írói szerepfelfogások és stratégiák, amelyek az ellenállás irodalmához kötődnek.

A diktatúrában – legyen az kemény, lágy vagy félpuha – még elgondolható, azaz érvényes volt az írás azon feltételezettsége, amiről Borges beszélt saját ifjúságára visszaemlékezve. Sőt, talán nincs másképpen sehol, a valódi író feltehetően mindig „saját magának és a szűk baráti körnek ír”, és ez időnként másoknak, néha a szélesebb olvasókörnek is megdöbben – tiszta haszon. Eddig tehát rendben.

De akkor miért ez a nagy termelés? Mire föl?, ahogy az utcán kérdezik, meglehet, rossz hangszólyal.

Csak néhány konkrét példa – minden bántó szándék nélkül. Miért jelenik meg évente ilyen nagyszámú verseskötet, amikor a kortárs költőket – egy-két kivételtől eltekintve – párszázan olvassák? Legalábbis ezer példánál több aligha adható el belőlük, de ha felét mondom, közelebb járunk a valósághoz. Amiben semmi rendkívülit nem látok, nagyjából ez felel meg az európai átlagnak, ha van ilyen egyáltalán; mára inkább a szavalós-versolvasó nemzet romantikus népvélelői utópiája bizonyult délibábnak. Félreértés ne essék: nagyon jó színvonalú – a mindenkori magyar költészet legjavával is összemérhető – költőink vannak, de évente-kétevente megjelenő lírákötetek óhatatlanul inflációt gerjesztenek, vagy saját tehetségük kizsákmányolására készítik őket. Hiszen úgymond ebben a versenyben jelen kell lenniük.

Ugyanez elmondható az esszé- vagy a drámaírókra is. Azzal a különbséggel, hogy a drámaírás képes lehet valódi közönséget teremteni, de ezt már annyian elpanaszolták, hogy a kortárs dráma és színház miért nem tud hagyományosan egymásra találni ebben a kultúrában, ezért inkább maradjunk a tapasztalati tényeknél: egyelőre nincs így.

Jelenleg a prózairodalom az, amely a siker reményével nézhet szembe a kulturális piac – amúgy nehezen kalkulálható – feltételeivel és igényeivel. De itt is ritkán esik egybe a kereskedelmi siker és az esztétikai-irodalmi teljesítmény, hiszen a piac jórészt lefelé nivellál. Azok a szemléleti és prózapoétikai változások, amelyek két évtizede a magyar epika megújulását eredményezték, a szélesebb olvasókörök előtt többnyire némák és/vagy érthetetlenek maradtak. Ennek következtében ugyan elég fájdalommal teli tény, de ettől még igaz, hogy például az új prózairodalom legnagyobb kezdeményezője és mestere életmű-kiadásának egyes kötetei szintén nem érik el az ezer példányt. Mint ahogy ellenpélda is említhető, leginkább természetesen Esterházy Péter írói pályájának és a legújabb regényének, a Harmónia caelestisnek megérdemelt művészi és piaci sikere.

E kettő egybeesését hajlamos vagyok egyedi történetként értelmezni mindaddig, amíg a megismételhetőségére nem látok meggyőző bizonyítékot. Sőt, inkább úgy látom, hogy a kettő – művészi és piaci – siker egyre jobban szétválak, és éppen ez az, amit a kortárs magyar irodalom szereplői nehezen emésztenek meg. Magyarán: azok az írói legitimációs stratégiák, amelyek az irodalmi önélvűséget és írói függetlenséget tekintik elsődlegesnek, egzisztenciálisan kiszolgáltatottá

válnak a kulturális piacon. És valóban elképesztő a kortárs magyar írók többségének egzisztenciális helyzete, szinte generációktól függetlenül. Nincs az a naturalista-realista piktor, aki ezt hüén és elég sötét színekkel lefösthette.

Mi következik mindebből?

Közvetlenül semmi.

De talán nem ártana józan fővel számot venni azzal, hogy az adott feltételek között aligha élhet meg harminc-negyvennél több író a műveinek jövedelméből. (A különböző írószervezeteknek több mint ezer írástudó tagja van.)

Másfelől az állam rekord-sebességgel vonult ki a művészetek, ezen belül az irodalom támogatásából, ami, ha az állami díjak és kitüntetések odaítélése körüli durva politikai-ideológia táncrendet nézzük, talán nem olyan nagy baj. Nagyvonulás nélkül nincs kultúra – és egy szegény országban a nagyvonulás nem számonkérhető. Más kérdés, hogy az irodalom intézményrendszerének (írószervezetek, folyóiratok, könyvkiadók, szellemi fórumok stb.) támogatása miért ennyire homályos feltételek szerint és kegyosztóan működik, ha működik, hiszen a különféle döntések nem vitathatóak meg, ezért nem állapítható meg a felelősség rendje és mértéke.

A Soros Alapítvány támogatási rendszerének átalakulása következtében láthatóvá vált, mennyire nem épült ki a művészeti magánmenenatúra itthon, és ez a strukturális hiány valószínűleg hosszú évekre tartósítja a fent említett problémákat. A kulturális piac ugyanis soha sehol nem működik hatékony módon és érték-elvűen – éppen a független, magán-jellegű támogatások rendszere jelenthet esélyt a korrekcióra.

Azt hiszem, nem érdemes tovább sorolni a kortárs irodalmat körülvevő bajokat. Hogy például a középiskolai oktatásból jórészt kiszorult az 1945 utáni irodalom, afféle szorgalmi feladat lett, amire sajnos nem jutott idő, így Radnóti Miklós vagy Váci Mihály a legutolsó név, amire a diákok az érettségig leggyakrabban emlékeznek. Hogy a napilapokban nincs rendszeres kritikarovat, ami szemlézné és áttekintően orientálná a szélesebb olvasóköröket, még a hétvégi mellékletekben sem jut egy kolumnányi hely az íróknak, hiszen az újságírók is szegények. Hogy lehetséges-e a médiabeli állandó jelenlét nélkül modern irodalomról beszélni, amikor – a rádió kivételével – csak elvétve bukkan fel itt egy-egy jelentősebb alkotó vagy mű: a kereskedelmi csatornákon már csak éjfél után, hogy a lelki oronmentikának is legyen azért tere, plusz a szigorú médiatörvény is szigorúan betartassék. És így tovább.

És akkor még egy szót szóltunk az írói-szerzői honoráriumokról! De éppen ez volt a cél, ennek elhallgatása, ezért választottam kiindulópontként a Borges-idézetet, mivel „mindenki arra gondolt volna, hogy az az író, aki a jövedelméről beszél, valójában azt akarja mondani ezzel: Tudom, hogy rossz, amit írok, de csak a pénzért csinálom, vagy mert el kell tartanom a családomat.”

Ilyet pedig élő magyar író soha nem mond.

Ó, a húszas-harmincas évek boldog-nevetségese, argentin irodalma...

MAKKAI ÁDÁM

Összefirkált Budapest, avagy a részeg földrész

Nomina stultorum iacent ubique locorum.

(Latin közmondás: „az ostobák nevei minden helyet ellepnek”.)

I.

Hát itt volnék újra szülővárosomban
hol iható még a csapvíz s krúgat még a galamb,
megy még a villamos, a buszok is járnak,
kutyaszar is van még, pár százezer darab,
sok még a sérült ház – térdem beleroggyan –
lehamlító vakolat-szaga van a nyárnak.
Szebb volt Kolozsvárott, bár ott is *grafitti*
mi a templom falát hivalgón „díszíti”,
ám ez új műfajban Budapest az első...
Lábával a művész – van hátsó és mellső –
mint kutya a bokrot, *spray*-vel megjelöli,
hogyan ő bezzeg itt járt, s ki szól, azt lelövi.
Kiadók és nyomdák? Míves könyvkötészet?
Virulj házak falán, „új magyar költészet”!

II.

Hogyha verset kívánsz botor módon írni,
hazád gondját-baját a világba ríni,
nem kell itt golyóstoll-ceruza-komputer,
csak egy színes *spray*, melyben lidérc aludt el.
Fogod hát a jó *spray*-t s megnyomván a gombját
így kened a falra hazád minden gondját.
Példa van ezeryni – körtéren a „gomba” –
(dőlt vón’ az ostromkor inkább ez is romba!)
jó ötletet adhat egy szurtos padon háló,
aztán ott a hídnál a 2-es aluljáró.
Vigyázó szemeid vesd a vén *New York*-ra,
Gresham palotára, vagy a szép „Fehér Ház”
falára, hol Kádár kísértete meláz,
emlékeztess néped régmúlt, szebb napokra!

III.

Itt vagyok hát újra,
háborúra készen.
Légós pincénk ablakát
(mit sosem fedett plakát
térd alatti szinten)
egyszerűen s szépen
letépte egy fúrge gyújtó
(fene tuggya hunnét gyütt ő)
majd eladta ócskavasnak
...a Teleki téren?
– Rég jártam ott kérem.
vagyis nem tudom hová lett
a légónk vasajtaja,
de látom, hogy általa
– vagyis hogy hiánya által –
(mögötte lyuk, ami rávall
patkányok és egerek
hólapátnyi bélsarával)
lépcsőhöz jut minden rabló
kit e hiányzó vasajtó
könnyebb betörésre csábít...
„Jól van” – gondolom – tehát itt
„aki-bírja-marja”-élet
nőtt a régi romtetőkre,
mint a szétfolyt, semmivé lett
koldus-európai-képlet
vagyálmaik gerjesztőkre.
Ez a „belevaló világ”
hol az van „bent”, aki kihág.
Hágni, vágni, ütni, rágni...
Mért? Meguntunk volna várni?

IV.

Nyugati árnaknál magasabb a sáp itt
keleti fizetés: mérge arcot sápit.
Rettegni kell itt a lakásmaffiától,
kutyahúgy-ömleny, kakás amit rádtól
majdnem minden csikkbe fulladt utcájárda,
eldobni valódat bűzös kuka várja.
József Attilánál bűdös volt a „kübli”:

fáradt legyintését most vajh honnét küldi?
Balkán lett Budapest, rút és összefirkált,
nosztalgiaiddal minek jössz te itt hát?
„Magyarnak köpött ki” Földanyánk, a dőre,
lettem vón’ iraqi? Nem, nem – egyelőre
maradok pesti és budai magyarnak,
lelkem sugárzik, mint összelőtt vakablak.

V.

«Részeg hajó» – így írta *Arthur Rimbaud*,
«bateau ivre», mit hánynak óceáni
viharhullámok iszonyú, óriási
lökései, s melyet alig túrt tempó
sodor. Józsanabb földrész? Oly kevés...
Áruval tömve minden hajó gyomra,
s mintha a földrész nagy zálogház volna,
kezdődik már a téboly-árverés.
«Vihar-áldotta tengeri-ocsudásom»¹
szerelmes, nagy bánatra gyógyulásom:
– *Európa részeg! Amerika részeg!*
A hajó józan. Fáradt tengereszek
hozzák a gyilkos hasist, kokaint,
a földrész öre oda se kacsint.

VI.

Mitől viharzik dühödtén a légtér,
s az ember mért szed őrlítő drogot?
Mint futballista ki öngólt rugott,
fanyalogsz, mint ki ön-mocskodba léptél.
Az atmoszféra és a tengerek
miránk figyelve öklendezik vissza
mindazt, mit tettünk s mondtunk. (Nem merek
gondolni dühben fogant szavainkra...)
A szó előbb robban, mint bármi ágyú,
– legyen atom vagy kézi meghajtású –
s mint pezsgősüvegéből kilőtt dugó
indul a góg, öt-hat földrésznyi *hübrisz*,
s míg dzsessz harsog s üvölt az induló
nem kél többé föl hamvából a Phoenix.

VII.

Részegek mind a feldúlt kontinensek,
emberre sújt a guillitone-kasza;
kiherélnek, ne menj többé haza,
s ha leányanya vagy, agyonköveznek,
a muzulmán hit törvénye szerint.
Ha keresztény vagy, ujjaid levágják,
s a szoptató anya mellét veszik
nehogy etetni tudja kis porontyát.
Afrikai földjét ily módon búsulván
így hív nagy *Allah*hoz minket a muzulmán –
már tízévesen mártír s hősz lehetsz!
Ha Kambodzsaiban éltél s írni is tudsz
csak úgy maradtál meg, ha mint a kis strucc
nem észleled, hogy mily gyilkos e hecc.

VIII.

„*Forgolódnak a tőkés birodalmak,*
csattog világot szaggató foguk.
Lágy Ázsiát, borzolt Afrikát falnak,
s mint fészket ütik le a kis falut...”
Így volt, Attila, így a te korodban,
s most megint így van, csak még pimaszabbul –
az orosz uzsorás lett... Mi lesz abból?
A profit-éhség Moszkvában is ott van.
Nyugaton kész a benzintelen autó,
csak víz kell hozzá, s abból hidrogén,
de mihelyt nyílt, már csapódott az ajtó:
az olajprofit-adót szidom én.
Azt kell hinnem, a torz szocializmust
is tőke szülte: így pusztulunk itt most.

IX.

Távoli rokonom P. L. vidoran mondta volt
a legújabb hazai viccet
Nagy Imre 1989-es temetése után három héttel:
„*A magyar értelmiség előtt*
két út áll. Az egyik az alkoholizmus...
A másik út járhatatlan.” Nem úgy
emlékszem, mintha igazit derültem volna
ezen elmeszüleményen,
de tizennégy évvel a másik,
újabb hazai tréfának szánt „genszterváltás” szó
hallatán döbbenet emlékszem P. L. nyegle szellemességére.
Bárhová nézek
a városban, minden piszkosabb,
minden rendtelenebb. Ami új és
tetszetős, az nem működik,
mint a Gellért előtti ivó kioszk, melyből
hét természetes forrás vizének kellene folynia.
De egy sem folyik.
A jellemző hazai szleng kifejezéssel
„Demszky bogynak” nevezett
villamos síneket a vágató kocsiktól óvó
cementgömböcskék közül jónéhány
megadta magát a jég, az eső és a hőség ingadozás
könyörtelen fizikájának,
és omlanak-bomlanak, mint egy hat hete otthagyt,
félíg rágott és kiszáradt
pogácsa. A Kilián laktanya faláról omlik a vakolat.
Ohatatlanul eszembe
jutnak az 56-os harcok,
és az elrabolt és orvul kivégzett Maléter Pál.
Minden sarkon egy söröző.
„*Gut, besser, Gösser*” – mondja a szellemeskedő
TV hirdetés. Próbálok elgondolni,
hogy hány ezer liter sört fogyaszt egy-egy
kerület a mai Budapesten, hány akó bort, hány
pálinkásüveggel tetézve.
Budapesten a kocsi az úr, s az ember a riadt szolga.
Az átkelő zebránál a
zöld „mehetsz” jel pár másodpercig zöld csak –
iparkodják a gyalogos bőrét
menteni. Itt a kocsi az úr.
Amerikában az ember a tulajdonos míg a kocsi a
birtokolt tárgy. A gyalogosnak emberi jogai vannak, például
joga van életét megóvni és testi épségéért
az autósok a felelősek.
Ami teljesen megdöbben az az,
hogy a 4-esen meg a 6-oson, de pár autóbuzson is
fiatal nők felállnak és ülőhellyel kínálnak,
látva, hogy bottal járok és
diülöngélek a kanyarokban.
Ez itt Chicagóban nem fordulna elő. Maradt volna
egy szikra részvét és humanizmus a budapestiekben?
Reménytelenül naiv,
optimista lélek vagyok: még ezt is el tudom képzelni.

X.

Hát itthon vagyok újra, drága Budapestem,
minden tagom sajogva fáj.
Valami mély, sötét verembe estem.
Ismerős és idegen ez a táj.
Ambícióim rabjaként
feneketlen verembe estem:
könyörgök Nap, Hold, csillagok,
ne fájjon úgy a rusnya testem!
Feneketlen verembe estem,
úgy hívják, hogy *magyar irodalom*.
Ha nem sajogna úgy a rusnya testem,
tán volna még számomra irgalom.
De, volt diák, védj jól elmédbe ezt:
non scribere difficillime est.

XI.

„*Non scribere difficillime est* –
figyelj fiam, s védj jól elmédbe ezt...”
Huszonöt év múltán kilakoltatás
jár mindenkinek a Köztemetőben
lett légyen ő akárki. Bárha elmenőben
rám ragadt volna a kioktatás –
de ott maradtam, mint egy mély veremben
halott anyám, imádott Budapestem...
Nincsen annak számára irgalom
kit karmával magyar irodalom
ragadott meg. Vén Hold, te búgd dalom –
hogy itthon jártam ismét, Budapesten,
– mint mélyre ásott fekete veremben –
amelybe bukácsolva beleestem – – –
***
Könyörgök Nap, Hold, csillagok!
Nem értitek, hogy béna s vak vagyok?
Ne fájjon úgy a rusnya testem!

Budapest–Chicago 2004. júliusában

¹ „La tempête a béni mes éveils maritimes...”
Rimbaud: Le bateau ivre

DÖBRENTAI KORNÉL

Aradi ősz

Varjakkal árad az ég, Haynau gyümölcsfái
Meggörnyednek a sáncon: láthatárunk iszonyú
kilíncei: sorsunkra nyitják a mindenség
vakablakait, a tömegsírokat: zászlókba
pelenkázott halottainkat tisztába teszi
az anyaföld, felettük majd sárga kürtökkel rivalg
a tők, meddővé tunyult az ágyúk halált-tojó
csöve, legyőzetésünk förtelmes levében
savanyodik a rét, vásárfiának
megalkudott rá kalmár – Európa, vérpadok
árnyékából a cifraszűrünk, felöltjük
eltakarni kardmeztelen árváságunk, hóhérvál
mézéből hadiút-hosszú kötelet csorgat
az ősz, fuldoklik az aradi táj, a homlokok
mögött, gyötrelmünk tizenhárom kötélconkból
összetoldott magasán, félreverjük a harangokat,
bitőfamankódon hová igyekszel ország?
százezer fölaktad sem a messzeség, és a világ
két pólusát átütő kozákpikán télbefordul
az elnémitott táj –

gondolatok a csend gerillái.

1982

Mint a könyveknek, a nemzeti
irodalmaknak is megvan a
maguk sorsa: nem mehet-
nek el szóltalan népük, nemzeti tör-
ténelmük nagy eseményei mellett.
Sorsfordulói mellett semmiképpen
nem. Azokról – ha a történelem kö-
débe vesznek – többnyire legendák
születnek. Ha időben elérhetőbb, do-
kumentálható távolságra vannak,
más műfajú alkotások százai, ezrei.
A magyarság számára 1848–49 és
1956 az európai, sőt világtörténelem-
re is kiható dátumok. Mindkettőnek
könyvtárnyi az irodalma, és mind-
kettő októberhez (is) kötődik: az első
tragikus véggel, a 13-ak kivégzésével,
a másik a diadalmas kezdettel. Ősz-
szeállításunkban erre emlékezünk és
emlékeztetünk.

JÁMBOR GYULA

BUDA FERENC

Rend

Hazánk zúzott szívében a vér
hűlő patakban omlik, alvad.
Rótszillagos, komor, kövér
tankok teremtenek nyugalmat.

Török a csend, szilánkjá pattan,
füstölve száll a pillanatban.

Húsunk emésztő gyilkos hordák
Minden erőnket megrabolták.

Kezünkben fegyver, s jóremény
csak halottaink hült szemén.

Minket meggyaláztak, megöltek,
hernyótalpak halomra törtek,
töltött ágyúcsövekkel vártak,
tízszerez vasgyűrűbe zártak,
bombáztak, lőttek, aprítottak,
fegyvert letenni szólítottak
hazug szavakkal, fenyegetve,
hivatkozván békére, rendre,
de nekünk nem kell semmi rend,
ha tűz s terror teremt meg,
minékünk nem kell jóbarátság,
ha ágyúszóval magyarázzák,
minket nem győz meg érv, sem eszme
bombázva és szuronyt szegezve!

A véres, megfeszített Béke
lenéz a fegyverek csövére.

Hazánk zúzott szívében a vér
görcsös, sajtó csomókba alvad.
Rótszillagos, komor, kövér
tankok teremtenek nyugalmat.

1848

ADY ENDRE

Feledjetelek!...

Feledjetelek, hisz jól tudtok feledni,
Szívetekben már nem gyúl láng soha,
Stréberkedő, nyomorult gyászmagyarkák,
Mít nektek az aradi Golgotha?
Bánjátok is, hogy az a tizenhárom
Bolondul, balgán, könnyen elveszett?...
Borítsátok, borítsátok a fátyolt,
Nyomorult módra csak feledjetelek!...

De lesz még itt a bosszú órájáig,
Lesz még itt szív, mely sohasem feled,
Hallunk mi még, hallunk zsoldos nyöszörgést,
A vértanúknak sírhelye felett.
Lesz még itt ünnep, melynek órájában
A büntető Igazság karja ver
És büszkén tűzzük azt a híres fátyolt
A tizenhárom oszlopára fel.

1899. október 4.

WALTER SAVAGE LANDOR

Gróf Leiningen tábornok,
Viktória királynő
unokatestvére, kit
az osztrák császár 1849.
október 6-án Aradon
meggyilkolt

Leiningen! A magyar gyászba öltözött,
És sirat, a föld jelesei között.

Sőt, mélyre csúszott országunk is ma,
Emlékszik reád a ködös Anglia.

Castlereagh, Canning, Russel, Pallmerston
Vezeték őt soká a téves úton,

De most felébred, s a jelle felfigyel

Ma Raglan fölött GUYONRAGYOGNA FEL;

És Kossuthtól a demosztenszi szót

Megérti: elválasztván rossztól a jót.

Ha átrepülhetné a tengert a lelked,

S látnám, hogy ők már véredért felelnek.

1856. október 4.

Kapdebó Tamás fordítása

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

ARAD, 1849.
OKTÓBER 6.

Nézd mint fakad szürke egeből a könny,
Márvány sima képzelet tükrén csúszik
A város, tekintetében égi völgy,
S színejátszik a halál, a kármin

Falakból hull reánk vörös vakolat
Égő reggelnek éremlygő illata,
Betemet az ég, s ráz a vacogás,
Elvisz a gondolat, röpít odaát.

Béna az időben minden pillanat
Kimenekítem, akiket fogva tart,
Elernyesztem lassan inaikat.

Még mozdul a testben az ideg lánc,
Karón kötél, kötélben a nemzetnek
Tizenhárom szent nagy lázadója.

Kossuth kiáltványa az országhoz

(részlet)

(...) Az idők súlyosbodtak; az
uralkodócsalád, melyet a hú nem-
zet kebelében melengtetett; melyért
vérét, vagyonát, életét adta, a ke-
nyérért, melyet elfogadott, ágyúival
a szeretetért gyűlöléssel, a hűségért
csalással s az őszinte kegyeletért
ármánnyal és kárhosszal felelt.

S itt áll most a nemzet, mint a
szent szabadság erős szírte, a dú-
longó vésznek közepette, elárul-
tatva saját testvéreitől, karddal ke-
zében a szent hitével az igazság
Istenében.

Kebelében a falvak, városok é-
nek, gazdag aratását a rablók nyo-

mai elgázolták; pusztulás, merre
a szem lát: de a nemzet él, és az
erős, romlatlan életerő nemes lük-
tetései mindenhova eljutottak.

Ily nemzet az örökélet romlat-
lan magvát hordja kebelében, s
még együtt tart, s szent hite jó
ügyében nem csökken. Nincs

hatalom, mely e nemzetet erő-
t vegyen.

Ezért fel mindnyájan, kiknek a
sors azon előnyt s dicsőséget
szánta: a honért vívhatni, s a sza-
badság magasztos harcának ba-
bérjaiban osztozhatni! (...)

Fel tehát, fel mindnyájan a hon
védelmére, nyomainkban a gyó-
zelem, felettünk a népek Istene!

1848. december 22.

TOLLAS TIBOR

Túlélők

Az 1956-os forradalom és szabadságharc
30. évfordulójára

Legyen csendes az álmod,
Mert nem haltak hiába.
– Letarolt erdő fái –
úgy fekszenek vigyázba’.

Földtöme szájuk némán
Kiált időtlen esküt.
Elvetett mag a rögben
a csontmeztelen testük.

Feldúlt sírjukon mécses,
Október tűzvirága,
a holtak jogán kérdez,
választ már mit sem várva.

Múltunkat elrabolták,
a sivár jelen hallhat.
Ők élnek túl, – a holtak,
a győztes forradalmat.

1956

KRASSÓ GYÖRGY

Májusi hajnal

Gyújtó. Kisfogház. Halk kopácsolás.
Rácsot, vak ablakot tavasz legyint.
„Az udvaron akasztás lesz megint.
Folyik tovább, pajtás, a gyilkolás.”

„Gyújts rá, barátom!” Mély szelíd harang
kong messziről „Egy hét és nyolc kötél.”
Ki megy ma – Angyal, Kósa, Szenté, Szél?”
Egy zárka nyílik s felszívít a hang:

„Fiúk... Hazánkért... Isten veletek...
Erdősi búcsúzik most tőletek.”
Valaki sír. Lépések. Lánc kocog.

Kinn: „Éljen a szabadság... Gyilkosok...”
Aztán csönd. Társam így szól: „Már nem él.”
S kezemben ég a cigaretta még.

ALBERT CAMUS:

A magyarok vére

(részlet)

(...) A legázolt, bilincsbe
vert Magyarország többet tett
a szabadságért és igazságért,
mint bármelyik nép a világon
az elmúlt húsz esztendőben.

Ahhoz, hogy ezt a történelmi
leckét megértse a fülét betö-
mő, szemét eltakaró nyugati
társadalom, sok magyar vér-
nek kellett elhullnia – s ez a
vérfolyam most már ott alvad
az emlékezetben.

A magára maradt Európá-
ban csak úgy maradhatunk
hívek Magyarországhoz, ha
soha és sehol el nem áruljuk,

bontakozik az élet és a meg-
győzés ereje, az emberi fel-
emelkedés hatalmas mozgal-
ma, melyet kultúrának neve-
zünk, s amely a szabad alkotás
és a szabad munka terméke.

A magyar munkások és ér-
telmiségiek, akik mellett
annyi tehetetlen bánattal ál-
lunk ma, tudják mindezt, s ők
azok, akik mindennek mé-
lyebb értelmét velünk meg-
értették. Ezért ha osztozunk
szerencsétlenségünkben –
miénk a reményük is. Nyo-
morúságuk, láncok és szám-
űzöttségük ellenére királyi
örökséget hagytak ránk, me-
lyet ki kell érdemelnünk: a
szabadságot, amelyet ők nem
nyertek el, de egyetlen nap
alatt visszaadtak nekünk!

JOBÁGY KÁROLY

A rádió mellett

Rólunk beszélnek minden nyelven
sikong az éter és csodál:
„Dávid harcol Góliát ellen.”

Népmilliók aggódva nézik,
Hányan indulnak halni még
A küldi a nép ifjú vitézít.

Fiatalok, még alig éltek
s füttönygő golyók hangja közt
támadnak neki a pribékek.

Nem akartunk híresek lenni,
ilyen áron meg semmiképp,
hisz’ bánatunk már végtelennyi,

de nekünk mindig az jutott,
hogy a világ minket csodáljon
s fiaink kapják a golyót.

Kint ágyú szól, gyors lövés pattan,
a falról Petőfi figyel,
ahogy járkálok egymagamban.

Így járkált ő is átkozódva
„Európa újra csendes...” Ó!
csak minket húz a sors karóba,

csak minket öl száz év után is
ugyanaz, aki hajdan ölt,
hogy hányan hullunk? – sose számít.

Mások csodálják bátorságunk
mi meg naponta meghalunk,
dzsida, s golyó veri át hátunk,

de megmutatjuk a világnak,
hogy mikor mindenki lapul
s csak a rádiók kiabálnak,

mint akinek már mindenképpen
minden mindegy, hát Életet
adunk a Szabadságért cserébe.

És ha a Sors minket így büntet,
Mert hogy túrtunk tíz éven át,
felmutatjuk véres fejünket,

s tudjuk, hogy mindent megbocsát.

Budapest, 1956. október 29.

A kígyós történetet az anyjától hallotta, még gyerekkorában, amikor egy vasárnap délután a játszótérre mentek. De a történet végét nem figyelte, mert azon a délutánon látta meg Katót. A kislány abban a hintában ült, amelyikben most ő. Ajka, két narancsgerezd, minden lendítésnél szétnyílt, mintha azt mondta volna, ó, a haja meg az égre lebbent, épp, amikor a kis test elindult a föld felé.

Évtizedekig eszébe sem jutott a jelenet, csak most, hogy megint hintázott.

Azt gondolta, amikor előrelendül, a jövőbe les, amikor hátra, a múltba siklik.

A múltnál szorította jobban a láncot, nehogy kicsúszson az ülőkéből. Mostanában egyébként is az emlékekbe és a szokásokba kapaszkodott, azok lendítették tovább napról napra.

Ezt a rendet nem boríthatja fel. Ha elmosódnak az emlékek, ha enged a szokásokból, egy nagyobb piálás után képes felakasztani magát.

Virágh azt mondja, felválni az ereket, az a leghumánusabb. Virágh szépen ejti ezt a szót, dallamosan.

Leghumánusabb.

Olyankor mintha Virágh is hintázna.

„Kiveszik az embert a kádból, a vérét meg leengedik a vízzel együtt. Csak annyi a dolog, hogy ki kell húzni a dugót. A testet már lehet is tenni a ládába.”

Virágh nevet, aztán megveregeti a hátát.

„Teli kell engedni a kádat forró vízzel, beleülni, és a csuklóknál kezdeni a borotvával. Háttradólni, kényelmesen, mint a moziban. A többit elvégzi a szív. Mert az dolgozik, nem úgy, mint te. Pumpál, pupák.”

Jól meghajtotta a hintát, hogy ne mosolyogjon annyira Virágh, és hogy lássa, mit hoz a jövő. Akkor Erzsike azt mondta Virághnak, hogy hagyja már békében azt a szegény embert, de Virágh tovább magyarázott, és nevetett, ezért még jobban meghajtotta a hintát, hogy elérje a kötelet az égen, vagy legalább megérintse.

„Húzzák már vissza, kérem! Vagy engedjék lejjebb! Mindegy, csak csináljanak valamit azzal a kibaszott kígyóval!”

Kató megint ordított, mint tíz éve, májusban, amikor a mentősök fényes pongyolájában a kocsához kísérték.

„Nem tudta szegény, hogy az nem kígyó, hanem egy kötél.”

Az egyik hátralendítésnél majdnem kicsúszott az ülőkéből. Megszédült.

„A vérnyomással van baj, de az is lehet, hogy csak az adrenalin szökött fel hirtelen az égig.”

Kicsi Zsoltit is oda, az égbe vitte a rettenetes angyal. Kövér, izzadt hónaljú orvos volt, és sokáig úgy tett, mintha segíteni tudna kicsi Zsoltin.

Kató három napig nem szólt senkihez, a száját harapdálta, vér csorgott a narancsgerezdekből. Aztán, a negyedik napon ökölrel verte szét a falitükröt, és a gyerekzsoba ablakát is kitorította, barnállott a vértől a plüssmackó feje.

A piac felé indult, a piaci kocsmába. Levelet fogalmazott magában.

„Drága Kató! Mi történt?”

Hiszen tudtuk, hogy így lesz, megmondta a rettenetes angyal.

Lehet erre készülni, drága Kató?

Virágh szerint csak azért vagyunk itt, hogy megismerkedjünk a halállal.

És hintázzik, kezében a kisfröccsel, közben meg mosolyog a humánus pofájával.”

Virágh nem volt a piaci kocsmában, Erzsike azt mondta, hogy kiment a vurstliba egy cigánylánnyal.

Lóni.

Erzsike nevetett.

„Milyen vurstliba?”

„Hát itt vannak a vurstlisok, ünnep van, gyereknap.”

Segített a nőnek összeszedni a poharakat. Mosogatni is akart, de Erzsike nem engedte. Anélkül is kitorította a fél deci cseresznyét. A cég ajánléka, mondta.

A körhinta, a hullámvasút meg a céllövölde a városközpontban állt, a téren. Sokan voltak, szülők meg gyerekek, léggömbökkel és vattacuk-

KISS OTTÓ

Gyereknep

rokkal a kezükben, de Virághot meg a cigánylányt nem látta.

A fűben és a padokon hagyott sörösüvegeket gyűjtötte össze, mire Virághék megjöttek, harminchetett váltott vissza.

A cigánylány sárga nyári ruhát és szandált viselt. Még nem volt húszéves. Azt mondta, ötszáz forintért megmutatja a pináját, de nem adtak neki. Akkor a lány szembe ült velük, a pad elé, a fűre, széttette a lábát, és nevetett.

Virágh is nevetett, aztán ő is.

A lányon nem volt bugyi.

„Mit nevetnek?”

Vének, mint az eperfa, azt nem láttak még ilyet?

Itt jön ki a gyerek.”

Megint nevettek.

Aztán Virágh azt mondta, hogy ilyen szőrös lehet a pokol kapuja is, és hogy vegyenek egy üveg cseresznyepálinkát hárman.

Meg egy doboz Szofit, nézett rá a lány.

„Mért nem mindjárt hármat?”

Megint nevettek.

Később megszámolták a pénzt, kettőjüknek több mint ezerhétszáz forintjuk volt, és a lány is adott százhuszat. Három zsíros kenyeret vettek a kolbászosnál, arrébb egy doboz Szofit és két üveg sört. Virágh pálinkát akart, de azt a téren nem árulták. Elindult hát Szebenics vegyesboltja felé. Ketten maradtak. A lány a térdére ült, azt mondta, hogy ő is olyan bűdös, mint Virágh.

„Mért nem mosdol? Nincs otthon szappan?”

Nevettek.

A lány a körhintát nézte, aztán azt mondta, hogy fel akar ülni rá.

Nem válaszolt neki, nagyot húzott a sörből, utána odaadta a lánynak, az is ivott. Amikor mind

a két üveg sör elfogyott, a cigánylány felállt, megfogta a kezét, és rángatni kezdte. Azt magyarázta, Virágh megígérte neki, hogy szívet lőnek a céllövöldében, de Virágh becsapta, mert nem lőttek semmit, és hogy neki mindenképpen kell a piros szív.

Kicsi Zsolti volt ilyen erőszakos, amikor először és utoljára vitte el a vásárba. Egy szürke tankért könyörgött, amit aztán meg is vett neki. Gyufaszálakat lehetett vele kilőni. Kicsi Zsolti egész nap lövöldözött a szőnyegen. Jó, hogy megvette neki azt a tankot.

„A gyerekek mindent el tudnak érni, nem szégyellik a módszert.

Nekik van igazuk.

Amit meg akar kapni az ember, mindenáron szereze meg. Különben elveszett.”

Kettőt lőttek, egyet ő, egyet a lány, de nem találták el a piros szíves pálcikát. A lány viszont nem akart elmenni onnan a szív nélkül, addig magyarázott a céllövöldésnek, míg az oda nem adta neki. Ahogy meglett a piros szív, vetek még két üveg sört.

Mire Virágh megjött, besötétedett. Akkor a lány Virághnak kezdte mondani a körhintát. Virágh megitta az üveg pálinka felét, aztán azt mondta, hogy befizeti a lányt egy menetért. De Virágh magát is befizette, együtt ültek fel a hintára.

Nézte őket, ahogy forognak, és azt gondolta, ennek a Virághnak nem lesz jövője, de tán még múltja se volt.

„Mit akar ez?”

Csak forog körbe-körbe száz forintért egy cigánylánnyal?”

Szél jött, hűvös, megbillentette a korláthoz kötött léggömböket és a kolbászos sátor ponyváját.

Felnézett az égre, nem látott csillagot.

„Beborult.”

Intett Virághnak meg a cigánylánynak, hogy hazamegy, de nem látták, éppen összekapaszkodtak. Virágh magához húzta a lány hintáját, a másik kezével meg a pálinkásüveget szorította. A cigánylány a piros szívet ölelte, és nevetett. A mézeskalácsos zart.

Bóklászott pár percig a padok és a bokrok között, aztán elindult hazafelé.

Benézett a piaci kocsmába, Erzsike éppen placcolt.

Kért fél deci cseresznyét, gyorsan felhajtotta, és fizetett.

Jól sikerült ez a nap, sokat nevettek, gondolta, és felemelte az aknatetőt. Télen költöztek ide Virághgal, mert a föld alatt télen is meleg van. Lemászott az aknába, remélte, hogy Virágh kimarad éjszakára, végre jól kialhatja magát. Hat ötven előtt úgyse kel föl, ha fölébred is.

„Meg kell várni a kettes buszt, az hat ötvenkor jön, csak aztán szabad emelni az aknatetőt.”

Kiürítette zsebeit, hetvennyolc forintot talált. Elrejtette a többi közé. Holnap úgy kezd a napot, mintha egy fillérje se lenne. A MÉH-telepen látott egy fürdőkádat, arra gyűjt.

Szép kád, majdnem új, de az átvevő csak kilóra adja oda.

Le se méri addig, míg nem mutat neki komolyabb összeget.

Elhelyezkedett a plédeken, a fekete vattakabátal betakarozott. Holnap mindenképpen megborotválkozik, gondolta, és már aludt is.

Megint a csirkepörköltös történetet álmodta. Katóval együtt főztek, ő szaggatta a galuskát.

Másnap mégis a kígyós történetet mesélte el Virághnak. Azt, amikor kigondolja az Isten, hogy leenged egy kötelet az égből, hogy segítsen az embernek fölemelkedni hozzá.

De hogy abban az időben még kötél nem volt, magyarázta Virághnak, egy kígyót lógatott le, fejjel a föld felé.

„A kígyó teste viszont nagyon csúszott, a vége meg nagyon sziszegett, ezért azóta se mászott fel rajta senki az Istenhez.”

MÁRKUS-BARBAROSSA
JÁNOS

Leánybúcsúztató

Blankának

A város nagy kihült kabát.
Nem álmodni, de lakni voltam itt,
belakni évszakok havát,
havának feltjait.

S a foltokon a lépések. A lépték.
Arasznyi szélben kerge semmiséggért:
csörgősipkám-, aranyhalam vélték
cserébe kóbor szentmiséért.

Míg egyik reggel, délben, vagy talán
estén megálltam, hátha szebbnek halljam
a dallamot, mi szomszéd ház falán
visszhangzott – várt a kapualjban.

Leányhang volt, s oly halkán énekelte
milyen a hold, a nap, az évek telte,
milyen az egyszerű magány: a páros
míg nagykabátját lengeti a város.

*

I.

Herceg, a visszhang nem követte léptem,
belakva közben réseit a vétem.
Kitárva ablak, hátha jobban halljam
a dalfoszlányt egy szomszéd kapualjban.

PAPP ATTILA ZSOLT

Belépés Az Ezüst Órához címzett fogadóba

Ki itt belépsz, a remény nőjön benned.
Légy hát ma te a legutolsó vándor,
s ha megadatott itt e helyen lenned,
ne verjen át, ne hívjon el a távol.

Ha félsz netán, az eljövőkre gondolj
és úgy lépj be e csendes fogadóba,
ha elfáradsz a bajtól és a gondtól,
most érted mér időt a falóra.

Rendelj tehát, az asztal megterítve:
itt senki sincs, magad vagy csak e térben,
és minden jó lesz, attól eltekintve,

hogy éjszaka majd megmozdul bolondul
az óra fent – s a sűrű vaksötétben
ó hallga' csak, ahogyan félrekondul!

BABICZKY TIBOR

A Rák havában

Amint megszületik a kép,
megszületsz. Hol bújtassalak?
Testem, lelkem csak salak
és mindenem csak semmiség;
s mint ki az elmúlásba lesne,
rózsáimat a szél lenyeste.
Hiába fürdetsz, nem tisztulok,
hiába szólítasz, nem lehetek,
bennem csak sár van és szurok,
kiszáradt fák s döglött verebek,
hiába hívnál, nem mehetek,
nem emlékszem és nem feledek,
s mint kik ajtót, ablakot kitérnek,
minden éjszaka hazavárlak,
de szívemből a hitet kivéste
a pusztulás nehézkedése;
keresem, hol bújtassalak,
testem, lelkem csak salak,
s rózsáimat a szél lenyeste.
Hosszú lesz, örök lesz az este.

BODOR PÁL

Erről-arról

Gyűlölöm az aforizmákat, mert a tetzettség oltárán feláldozzák még az igazságot is.

Gyűlölöm azt, aki nem üt vissza.

Kisebbségi sorsból jövő magyar vagyok, nem tudom hát elviselni, ha a nemzet szeretete gyűlölettel párosul – csak a gyűlöletet tudom gyűlölni.

Megspórolni egyelőre csak az állami támogatású gyűlöletet leszünk képesek.

/Csurka Istvánról/ Én Funart akkor se szeretem, ha Pista.

A politika a lényeg ipara.

Manapság politikai kötőszó lett Európa.

A taps beteget a politikában közveszélyesek.

Jaj ebben az országban annak, akinek a szolgálati kocsi benzingőze a fejébe száll.

Aki páholyba ül, előbb nézze meg jól, hol a vérszkipárat.

A bársonyszék lényege, műszaki alaprajza azonos a hokedlivel.

Abban bízom, hogy a túlvilág politikailag semleges. Ott sok barátság visszaállhat.

Életformánk a halál.

Nem azért élünk, hogy meghaljunk.

A halál arra való, hogy figyelmeztessen az élet mulandóságára.

A halottidézés mindig az élők önvizsgálata.

Halottak napja csak addig lesz a Földön, míg vannak élők is.

Minél tovább él az ember, annál több halottja van.

Vén korára az ember jobban szereti a monológot.

Az ember azért beszél, hogy lebonyolítsa anyagcseréjét a mindenséggel.

Tekerjétek szavaimba!

Az én szakmában az a vég, ha az ember legyint.

Az irodalom éhen hal – vagy nótát húz a jó ebédhez.

Jóformán csak az énekel már, akinek fizetnek érte.

Minden író legfennebb akkorát tévedhet, amekkora az életműve.

Költő az a bolond, aki a más örömeinek élesebben, boldogabban örövend, mint a sajátjának.

A költészet merő kémjelentés a lélek titkairól.

A szabadúszó alkalmi zsenialitásból élő munkanélküli.

Újságpapírokkal takartam el az író.

A lapszerkesztő az az író, aki jobban szereti az olvasót.

A lapszerkesztő az az olvasó, aki jobban szereti az író.

Talán csak az a kormány tiszteli a sajtót, amely fél is tőle.

Az okos uralkodó parancsai csak a házam küszöbéig érnek.

Az erős megengedheti magának a szerénység politikai fényűzését.

Az erőszak mindig palíra veszi a jó-hiszeműt.

A magyar ember az erőt tiszteli, nem az erőszakot.

A zsarnokok büntetése, hogy sohasem boldogok. A boldog ember alkalmatlan mások elnyomására.

A csoda jószágos baleset.

A beteg ért igazán a fájdalomhoz, az egészséges nem is konyít hozzá.

Aki nagyon közel áll hozzánk, szeretett arcával eltakarja a fél világot.

Néha csak annak kell sok nő, aki azt az egyet nem találta meg.

A nők dobnak el bennünket: egyik a másikhoz.

A család fő a férfi, aki a feleségén kívül senkire sem hallgat.

Sorsából nem vándorolhat ki az ember.

„Sorsából nem vándorolhat ki az ember”

Beszélgetés Bodor Pállal az áttelepülésről és a szellemi itthon maradásáról

Folytatás az 1. oldalról

Oltványi Ambrus és Nagy Miklós, nagyritkán Hankiss Elemér, aki irodalomtörténésznek indult és szociológus lett belőle. Késő éjszakáig beszélgettünk. Napirenden „erdélyi beszámoló” szerepelt. Áginnál ismerkedtem meg Pomogáts Bélával is, aki sokat foglalkozott az erdélyi írókkal, költőkkel. A bukaresti magyar nagykövetségen megismert érdekes emberekkel hazajövetelük után sem szakadt meg a kapcsolatom. Közöttük szívbeli jó barátom, Karikás Péter, Göndör Péter, a bölcs Kalmár György, Gerlán László, Dékány András. A követség rendezvényein ismertem meg Martin Györgyöt, Sebő Ferencet, Katona Tamást, Medgyessy Bélát és fiát, Pétert is.

Maghiar vagy ungar?

– *Mi tetszett a magyarországi valóságban?*

– Azt nagyon élveztem, hogy itt elmondhattam mindazt, amit Bukarestben még a fürdőszobában se mertem. És mivel állandóan megmorogtam a magyar „Románia-politika” ügytelenségét, Karikás Péter egyik barátja végül bevitt Aczél Györgyhoz. A magyar kultúrpolitika irányítójának kifejttem az érveimet, fölvezoltam neki a romániai helyzetet. Jó másfél órát töltöttem nála. Megkért, foglaljam mindezt írásba. Háttérrel az Romániáról címmel közel száz oldalas elemzést írtam, eljutott Kádárhoz is. Több év múlva, névtelenül, méltató bevezetővel, folytatásokban megjelent a *Nemzetőr* című, müncheni emigráns újságban, majd a nagyvilágban élő erdélyi magyarok két szervezetének kiadásában, kötetben is. Nem tudták, ki a szerző.

– *De mintha lett volna egy másik álnéves könyved is.*

– Még Ceaușescu életében közöltem Bécsben a romániai kisebbségekről. Főleg a magyarságról szóló vastkos publicisztikai tanulmánykötetem – amelyet most csak az alcímén emlegetek (Exodus a Vaskaput át) – szerzője ismeretlen maradt. Ezt az Aradon, Kolozsváron, egész Erdélyben, majd Magyarországon jól ismert *Spectator* álnéven szignáltam. A kézirat „küinti” szerkesztője viszont fölöttébb érdeknek találta, hogy Romániában „maghiar” a magyarok neve, míg az „ungur” csak a magyarországi magyarokra használtatik. Áthúzta a *Spectator*-szignót, és a „Maghiar”-t írta a helyébe. Tetejébe a könyv tárgyától eltérő, megtevesztő, a holocaustra utaló főcímet adott neki. Akit az erdélyi magyarság sorsa érdekelt, aligha vette meg a könyvet. Sokért nem adnám, ha legalább néhány példányt megszerezhetnék belőle.

– *Örültél a megjelenésnek vagy bosszankodtál rajta?*

– Zavart, hogy bizalmas dolgozatomban név szerint szerepeltek román személyiségek is. Például Gheorghe Pană, Bukarest főpolgármestere, a fővárosi pártbizottság első titkára, aki tóparti, halk beszélgetésben mesélte el, hogy miért és mi-ben nem ért egyet a Ceaușescu-házaspárral. Talán érdekes lenne újra kiadni a két szamizdatot: a Háttérrel kapcsolatos változatát.

– *Arra házikönyvtáram a tanú, hogy ebből született az immár Budapesten kiadott *A hisztéria szükségállapota* című és *Kellemetlen kézikönyv Romániáról* alcímű köteted.*

– Ez nagy példányszámban fogyott el, a Váci úti Könyvesházban például egy ültömben több mint kétszáz példányt dedikáltam. Fölmerült a román kiadás lehetősége is. A bukaresti 22 című hetilapban részlet jelent meg belőle szegény volt kollégám, Sugár Teodor fordításában, Ferenc Zsuzsa előszavával. A kiadás azonban nem valósult meg. Míg egyik tudós román referense igen támogatta, a másik – a haver! – méltatta bár, de elutasította, mert „ilyen szövegre még nem ért meg” a román közönség. Kár. Sok mindent megértettek volna belőle.

– *A magyar kiadásból bizonyára eljutott néhány száz példány Erdélybe és Bukarestbe.*

– Ennyi biztosan, de félek, hogy sem a pesti illetékesek, sem a romániai magyar politikálás szereplői nemigen ismerik. Pedig hasznos dokumentumok is vannak benne. Például bő fordítás Vasile Goldiș 1912-ben Aradon, a Minervánál megjelent írásából, amelyben azt panasolja, hogy a Monarchiában a román nemzetiségű tisztviselő, ha román lapot jár, ha gyermeke román iskolába jár, semmiképp sem számíthat előmenetelre, sőt. Néhány passzusában megfordítottam a szerepeket. Ahol Goldiș román írt, ott én magyarul, és fordítva. Nyomban közerthetően idősebb és felkavaró lett! Különösen, mert Goldiș a Trianon utáni erdélyi állapotok kialakításában fontos szerepet játszott.

– *Előreszaladtunk, noha én még szerettem volna az 1989. decemberi eseményeknél lecövekelni.*

– Azon a bizonyos beszélgetésen Aczél György megkérdezte: van-e párton belül alternatívája Ceaușescunak. A legnagyobb jóhiszeműséggel ajánlottam figyelmébe az akkor már minden párttisztviselőt megfosztott Iliescut, akivel félreállítottsága idején többször ösztönöztem beszélgetnünk sógoromnál, Gere Mihálynál. Aczél 1983-ban még a nevét sem hallotta Iliescunak, aki 1989. december 22-én győztesként jelent meg a román tévében. Gyorsan megírtam portréját a Magyar Nemzetben. A Párizsban élő Fejtő Ferenc erre támaszkodva, ezt idézve írt róla a befolyásos *Figaróban*. Állítólag ez volt a világsajtó első Iliescu-képe. Fel is hívott nyomban telefonon Iliescu: menjek vissza, „nagy szükségük van rám” Romániában. Inkább interjút kértem, 1990. január nyolcadikán el is készítettem Bukarestben. Megjelent a Magyar Nemzetben.

– *Az interjú készítése közben milyen benyomást szerzettél Iliescuról?*

– Csalódást éreztem: már más nyelvet beszélt. Aztán jött 1990 márciusa, a vásárhelyi szörnyű események. A tragikus híreket a magyar kormány budai, Béla király úti vendégházában rendezett első s tán utolsó román-magyar csúcstalálkozóra berobbant Szokai Imre jelentette be, holtápadtan. Ott volt Csoóri Sándor, Konrád György, Andrei Pleșu, Mircea Dinescu: sok jelentős román és magyar értelmiségi. Németh Miklós miniszterelnök mondott este beszédet, s úgy festett, hogy új éra kezdődik. Mintha csak ezt akarták volna lehetetlenné tenni Vásárhelyt: összerverték Sütő Andrást, és kiűtötték a szemét. Rövidesen igen éles nyílt levelet intéztem Iliescuhoz a Népszabadságban. A román sajtó zöme csak Iliescu válaszáat közölte, az én leveletem nem.

Spectator vagy Diurnus?

– *Beszélgessünk egy kicsit a napi jegyzetéről, amelyeket Te honosítottál meg ismét a magyarországi sajtóban. A nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek közepéig egy közíró évente 317-szer volt jelen egy-egy napilap hasábjain. Ez nagy teljesítmény, bár nem lepett meg. Olvastam ugyanis az egyik Utunk-évkönyvben, hogy Bodor Pál 961 megjelenéssel az erdélyi csúcstartó, a második mögötte háromszázvalahány megjelenéssel a szintén termékeny Szócs István. Inkább az lepett meg, hogy álnéven jegyeztél a rovatot. Bár alaposabban belegendőlna, ennek is vannak hagyományai az erdélyi magyar sajtóban.*

– A már említett *Spectator*-ként szerettem volna szignálni a napi rovatomat. Mert Krenner Miklós, aki aradi és kolozsvári előzmények után ugyancsak a Magyar Nemzet főmunkatársa lett, sok vonatkozásban példaképem volt. Jelen voltam Budapesten, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének tanácstermében a meghitt évfordulós ünnepeken – azt hiszem, születése 120. évfordulóján zajlott le, s ha így van, akkor 1995-ben volt –, a lánya is eljött Londonból. S hogy miért szerettem volna *Spectator*-ként szignálni a jegyzeteimet? Szerénytelen ötlet, elismerem. De abból indultam ki, hogy a Magyar Nemzet olvasótáborában köztudott: Krenner elhunyt – tehát nyilván valaki más használja, talán tüntetésképpen is a nevét. A kollégák mégis arra kértek, mondjak le a „Spectator”-ról. 1985 első lapszámába már betördelték a legelső jegyzetemet, végül idősebb kollégám, Antal Gábor ötlötte ki a Diurnus-t. Ami, ugye, latinul napit jelent.

– *Miért ragaszkodtál az álnévhez?*

– Azért, mert 1983-ban Johanna lányom tizennyolc évesen magára maradt Bukarestben. Fél-tettem őt. A Magyar Nemzet titkársága is tudta: titokban kell tartani, hogy kit rejt az álnév. Attól tartottam, hogy Johannát Bukarestben „beviszik”, és velem egy ügynök közli: a lányomnak semmi baja nem történik, csak éppen minden tíz percben kap egy pofont. Elterjesztetem hát, hogy ha bármi történne Bukarestben a lányommal, nemzetközi sajtótájékoztatót hívnék össze Budapesten.

– *Bevált az ötlet?*

– Őt nem fenyegették meg, csak engem. Az történt, hogy meghívták kaptam egy Franciaországban rendezett menekültügyi Európa-konferenciára. Kiutazás előtt a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal feje figyelmeztetett, hogy értesüléseik szerint Párizsban merénylet készül ellenem. Elnevettem magam: nem vagyok én olyan fontos. Megmagyarázták, a Romániát elhagyó értelmiségiek táborában már csak tévés évtizedem miatt is elegendően ismernek ahhoz, hogy a netán sikeres merénylet sokakat félemlítsen meg.

A külügyminisztériumban megmondták, hogy a számomra foglalt szállodaszobába ne jelentkezem, végig a nagykövetség épületében kell laknom, követségi kocsi szállítanak majd. Így is történt. A merénylet elmaradt.

– *Azt mondtad, azért is ragaszkodtál az álnévhez, mert féltetted a lányodat. És még miért?*

– Mert vonzottak az álnevek. Azt reméltem, előbb-utóbb mindegyik álnevemnek egyénisége, stílusa lesz. Nem lett. Az álnév olykor bujkálás. Ha nem igazán kedvemre való feladatot kényyszerültem teljesíteni, álnévhez folyamodtam. Erdélyben akkoriban sokan használtak álneveket. Olyanok is, akik politikai tiltás miatt nem közölhetek saját nevükön. Erdemes lenne egy álnév-történetet írni... Az nem titok, hogy Bánffy Miklós Kisbán Miklós néven közölt az *Utunkban*. Azt is tudja mindenki, hogy Karácsony Benő, Abafáj Gusztáv, Anavi Ádám: álnév. Kevesen tudják, hogy Beke György Faragó György meg Bardócz Gergely néven is írt. Benkó Samu pedig olykor Dósa Ferenc meg Benkó Mátyás néven publikált. Vagy én Zaláni János, Tóth Balázs, Máté (Máté) Klára, Bóra Gábor, Bóra Balázs néven. Arról nem is szólva, hogy apai nevemet (Singer) elhagyva, anyám nevét (Bodor) vettem föl.

– *Az álnéves jegyzeteket gyorsan írtad vagy gyötörödve?*

– Gyorsan és gyötörődve. A Magyar Nemzetnél szóba került, hogy ha majd néhány hét múlva kidőlök, valaki más áll be az álnév mögé. Ez egyetlenegyszer meg is történt, mindjárt az elején. Influenzás lettem, s noha volt leadva néhány tartalék-írásom, a vezetőleg bepanikolt. A kedves, tehetséges, fiatalon elhunyt író kollégánktól, Megegy Lászlótól rendelt egy „diurnust”. Megható, hogy ehhez Laci újrólavasta a megjelenteket, „fölvette” a hangomat. Olyannyira, hogy ma már nem tudom, melyiket írta ő a közel kétezerből, amennyi a Magyar Nemzetben jelent meg. 1991–94 között a Népszabadságban is megjelent mintegy ezer diurnusom.

– *Milyen szellemi készenlétet igényelt a napi jegyzetírás?*

– Sokáig ez a fajta készenlét volt természetes állapotom. Erre jött rá Jovánovics Miklós, aki akkoriban lett a Magyar Nemzet főszerkesztő-helyettese. Ismert régebről, forgathatta a Szélmalomjáték című, még a Kriterionnál megjelent kötetemet, a korábbi kispublicisztikai válogatásaimat, például a *Monológ zárójelben-t* vagy az *Elszaporodtak a kenguruk* címűt. Ő javasolta a főszerkesztőnek, hogy a régóta tervezett harmadik oldali glosszát kísérletképpen bízzák rám.

Mi van a sorok között?

– *Azt hiszem, a Diurnus-rovatnak volt egy tüka, amely túlmutatott a személyeden: az erdélyi közírói iskola.*

– Az erdélyi közírói iskola nádpalócája a cenzúra volt. Az akadályok engem is szüntelen akadályversenyre kényszerítettek, szakadatlan edzésre. A cenzúra egyébként nemcsak a második világháború utáni években pálcázott. Az erdélyi magyar sajtót a „polgári” Romániában is keményen „fogta” a királyi cenzúra. Gredinár Aurel magyar íróként és újságíróként ismerték, de román neve révén kollégái igen alkalmasnak tartották felelős szerkesztői tisztségére. Röstellem, hogy máig sem ellenőriztem, ám állítólag a sovány, kis termetű, kedves férfiú a Korunk „felelős szerkesztőjeként” is szerepelt a magyar állampolgár és Magyarországon politikailag közölt magyar Gaál Gábor helyett. A fáma szerint ült is a Korunk „sajtóvívő-geiért”, tehát Prügelnabe volt. A nagy tehetségű Daday Lorándot hathavi börtönrre ítélte a román bíróság első regényében „írásban elkövetett felügyelőségellenesség”, noha Victor Eftimiu a PEN-Club részéről védelmére kelt. Vagyis megtanultunk a sorok között „kiszólni” a közönségünkhöz.

– *Mindig a sorok közül szóltál ki az olvasóknak?*

– Az érdemi válaszhoz meg kell élemlenem néhány élettrajzi adalékot. Tizennégy éves koromban léptem be a romániai KISZ-be (a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe) és a MADOSZ-ba (a Magyar Dolgozók Országos Szövetségébe), a későbbi MNSZ-be (Magyar Népi Szövetségébe). Tizenhat éves fejjel lettem párttag. A kommunizmus ígérte teljes egyenjogúság, testvériség, szabadság ábrándja hajtott írni. A remény, hogy senki sem éhezik majd, és senkit sem gyűlölnék ártatlanul. Lassanként fölocsúdtam. 1949-ben, a kolozsvári Igazság riportereként írásban is kiborultam, hogy miért kell hajnali négykor beállni a sorba, ha az ember ételajhoz akart jutni. Rövidesen a szerkesztőségi közgyűlés előtt álltam, hallgattam a

rám zuhogó szavakat. Jó barátom és kollégám emlékeiben azt is elmondta a plénumon, hogy nálam alhatott a barátnőjével, és én is ott voltam a barátnőmmel, tehát életvitelem nem felel meg a proletárerkölcsnek. Majd az egyébként józan és eszes Feleki elvtárs színe előtt álltam, aki a tartományi pártbizottságban felelt a sajtóért. Végül egy ifjú aktivistalány (szép, csúcsos melle volt) az életrajzomról faggatott reggeltől estig. Különösen az USA-ban élő, léczfalvi Bodor Pál nevű nagybátyámról, és arról, hogy milyen kapcsolatban vagyok vele. Pesten, ötvenes korban láttam utoljára – magyaráztam –, fölemelt, s nevetve mondta, hogy szegény ember az apád, a fenekedet is csak két darabból tudta összefoldozni. Tehát sóvárogva hittem a kommunizmus majdani diadalában, de zavartak-fájtak az oda vezető út súlyos közlekedési balesetei. Morogtam, lázadoztam. Lassan rádöbbenem: kerülő úton kell annyi igazat mondanom, amennyit lehet.

– *Mintha már az Igazság című kolozsvári lapban is lett volna egy glossza-rovatod, ennek kronológiáját azonban nem tudom összerakni.*

– Az a magyarázat, hogy akkor már rég az Utunknál dolgoztam. Az Igazság első oldalán mégis kaptam egy Ablak című rovatot. Megyei pártaktívát hívtak össze a Román Opera (a hajdani Magyar Nemzeti Színház) nagytermében, s a távollétemben személyesen Leonte Răutu elvtárs, a központi bizottság propaganda titkára készítette ki. Az egyik rossz példa, amelyet szolgáltatam, elemi glossza volt arról, hogy aki mindig fekete Mercedes-en jár, nem tudja, milyen gyorsan kopik a drága cipőtalp. Néhány jegyzetem talán azért váltott ki ekkora dühöt, mert én „fiatal, jó elvtárs” voltam, csak „hözöngtem”. Véletlenül tudom, ki készítette elő Răutu magyar példatárát, kommentárokkal – másfél évtized múlva, az Irodalmi Kiadónál több könyvét adtam ki.

– *Mire tanít a cenzúra?*

– A cenzúra írni tanít. Az 1983 elején megjelent Szélmalomjáték című kötetem 365. oldalán kezdődik egy írásom a kisebbségi sorsról. A tételem így szól: Ott és akkor van demokrácia, ahol senki sem érzi erősebbnek vagy gyengébbnek magát atól, hogy kisebbségnek vagy többségnek születik. Nos, Füles Viktor viszonylag „bátran toleráns” cenzor ennél azért megihókent. A kötetet a Kritérium igazgatójával, Domokos Gézával és a főszerkesztő Botár Emmával beszélte meg. Végül elfogadta a javítási javaslatomat: a „kisebbségnek vagy többségnek” helyett az jelent meg, hogy „ilyenek vagy olyanok születik”. A kötet romániai olvasói így is pontosan értették.

Hogyan lesz a cenzúrázott közíróból szépíró?

– *Mivel magyarázható, hogy ami a rendszerváltás előtt a talán leghatékonyabb magyarországi közíróvá avatott, azt a rendszerváltás után már fanyalagva fogadták a napilapok?*

– Sajnos, csak nagy kanyarral válaszolhatok. Soha nem tagadtam meg a baloldaliságomat. Épp ezért a Magyar Nemzet-sorozatomban volt valami nagyon is baloldali és egyben erős nemzeti érzékenység. Miközben mennyei boldogság töltött el, hogy amiben a legkevésbé voltam szabad otthon – a Bánságban, Erdélyben, Bukarestben –, vagyis a nemzeti-nemzetiségi gondolatokat, érzéseket itt nyíltan megfogalmazhatom. Mindazt, amit otthon csak közvetve mondhattam ki. Aligha tudhatod, bár szinte mindent tudsz rólam, hogy amikor lemondtam a bukaresti televízió magyar adásánál betöltött tisztségemről, a pártközpontról illetékes titkára, akkor éppen Dumitru Popescu (egyébként költő és prózaíró) nem engedte meg, hogy a Korunk avagy az Utunk bukaresti szerkesztője, tudósítója legyek. Az országos magyar újsághoz, az Előréhez küldtet. Főszerkesztőjével abban egyeztünk meg, hogy havi ötvennégy flekk riportot és publicisztikát írok az 5400 lej havi fizetésemért – de nem írok a nemzetiségi kérdésekről, és nem kell bejárnom a szerkesztőségbe. Viszont szabad volt más lapokba írnom. Arra törekedtem, hogy háromhavi normát két hónap alatt teljesítsek, s akkor van egy szabad hónapom. Az 1979–1983 közötti írói éveim termékenységét ennek a „lehetőségnek” köszönhetem. Íszonyú nagy volt a norma, pláne riportban számolva, de a tévébeli hétnapos, százórás munkahéthez képest nem sok. Befejezhettem például a Svájci villát.

– *Szerintem ez a legjobb szépirodalmi köteted, bár fájlalom, hogy a második világháború előtti és alatti történetet megspékelte egy 1944. augusztus 23-a után játszódo fejezettel is.*

– A Kritériumnál 1981-ben megjelent regényem főképpen az erdélyi szászokról szól. Húszezer példány, félek, nem elsősorban irodalmi érényei miatt fogyott el. A két világháború közötti kisebbségi sors ábrázolásában az olvasók magukra ismertek, s a zöldingesek sovinizmusában a Ceaușescu-i

sovinizmusra. A Köln-Weimar-Bécs székhelyű Böhlau Verlag Siebenbürgisches Archiv, azaz Erdélyi archívum című sorozatában megjelent A másik ábrázata Erdélyben című kötet. Ebben Balogh András, Balogh Edgár fia érdekes tanulmányt közölt az erdélyi németek ábrázolásáról. Számomra csak ebből derült ki, hogy könyvem az egyetlen, alapjában az erdélyi szászoknak szentelt magyar regény. Érdekes, hogy a második – a berlini – német kiadásnak erősebb sajtóvisszhangja volt, mint a pestinek. A kölni rádióban például Elisabeth Achsmann, a bukaresti Neue Literatur volt szerkesztője éppen a regény utolsó, a budapesti kiadásban Függelek címmel megjelent, mintegy száznegyven oldalas fejezetét hiányolta: más fordításokból ismerte. Ez szöveg ugyanis a szászok 1944 utáni sorsáról.

– *Akkor most 1:1. Az egyik kritikus fölöslegesnek tartja, a másik hiányolja a záró fejezetet. De ott tartottunk, hogy utolsó bukaresti éveidben éltél a hirtelen nyakadba szakadt szépirodalmi lehetőségekkel. Aztán jött az áttelepülés.*

– Az Előre nemzetiségpolitikai szigora alóli felszabadulás fűtött engem a Magyar Nemzetnél. Nem is vettem észre, hogy tabukat és fétiseket döntöttem. Valamiért nekem szabad volt leírni, hogy például „Szent István koronája”. Amikor azután a rendszerváltást követően mind élesebb jobboldali és szélsőjobboldali hangok szólaltak meg, a postámban pedig egyre több lett az engem lezsidózó szidalom, valami megszakadt bennem. Tényleg, mondtam magamnak hűdöttem, nevésséges helyzetbe kerültem, öregem, ezeknek te egy magyarkodó zsidó vagy. 1988-ban az erdélyi magyarok Stuttgartban megrendezett világkonferenciájának vendége voltam, a későbbi külügyminiszter Jeszenszky Gézával és a Váradról elszármazott íróval, Köteles Pállal együtt. Az egyik felszólaló kifejtette, hogy Trianon után az erdélyi magyar zsidóság „átállt”, elárulta a magyarságot. Feszengve válaszoltam neki. Most könnyebb lenne replikáznom. Hogy apám régi spanyol zsidó rabbi-család sarja, erről otthon is írtam. Meg anyám régi székely nemességéről. Engem otthon egyetlen magyar sem zsidózott le azokban az évtizedekben, legalábbis nem tudtam róla. S nemcsak azért, mert az elnyomott magyarsághoz tartozónak éreztem magam, azt szolgáltam. Talán azért is, mert a magyar antiszemizmusnak Erdélyben sekélyesebb volt a hagyománya.

– *Szerintem mivel magyarázható, hogy a nyilas mozgalom nem vehetett igazán gyökeret Erdélyben, és hogy miért volt erős, főként a városi magyarság soraiban a baloldaliság?*

– A második világháború után a román történelmi pártok, a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt a bécsi döntés felkorbácsolta érzelmek miatt is heves magyarellenes, gyűlölködő hangot ütöttek meg. Akkor csak a baloldal hirdetett teljes jogegyenlőséget, és tett számos ígéretet. El kell ismerni, hogy meg is születtek a magyar egyetemek és főiskolák, megnyithatták kapuikat a bezárt magyar középiskolák, közel száz magyar iskolát indítottak a moldvai csángóknál, állami magyar kószínházak nyíltak – és sorolhatnám. Egyébként 1944-től, tizennyéves koromtól, egészen 1983-ig, amikor eljöttem Romániából, soha nem éreztem, hogy bárki is megkérdőjelezné magyarságomat. Jogomat, hogy a magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar kultúra jogaiért kiálljak. Az 1989-es fordulat után azonban észrevettem, hogy a romániai magyar könyvkiadás, televíziózás, rádiózás történetéről szóló írások egy része megkerüli a nevemet. A budapesti Uránia nemzeti filmszínházban, egy igen fontos erdélyi könyv bemutatóján az előadót az elnöklő Benkő Samu volt kénytelen helyreigazítani a sorozat vállalása, támogatása, kiharcolása, finanszírozása ügyében. A nevemet csak ő mondta ki. S noha az ember semmit sem cselekszik azért, hogy utána megdicsérjék, nevének kiradírózása a történetből nem viselhető el könnyen.

Szolgálat vagy magyarkodás?

– *Miként fogadták az olvasók a nemrégiben megjelent Diurnus-válogatást?*

– Sehogy. A Magyar Nemzet hétvégi csúcsa közel kétszázézer példányt adott, olvasóinak száma ennek a háromszorosa, négyszerese. Hajdani olvasóim egy része a jobbra tolódás ellenére megmaradt a lap mellett, ahol az elmúlt tizennyé év-

ben semmi jót nem olvashattam rólam. Rengeteg olvasóm a Népszabadság és a Magyar Hírlap híve lett, ezek a szerkesztőségek hallgattak a kötetéről.

– *Vajon mivel magyarázható, hogy a nyolcvanas években mindennap megjelentél, a kilencvenes években minden héten, a XXI. század eddig eltelt éveiben pedig minden hónapban? Megöregedtél? Lelassultál? Elkényelmesedtél? Kimentél a divatból?*

– Megöregedtem, lelassultam, kimentem a divatból. Talán nemkívánatos személy is lettem bizonyos körökben. Gondold el: a Diurnus-sorozat polgári, értelmiségi, reform-szocialista és főleg nemzeti körökben annyira közkedvelt volt, hogy amikor kiderült: képtelen vagyok áttérni jobbra, sokaknak csalódást okoztam. 1990-ben ballagtunk gyalog Kristóf Attilával, magyar nemzetes kollégámmal a Parlamentből a szerkesztőségbe. Ha jól emlékszem, Antall József sajtó-találkozásán voltunk. Attila, mintegy együttérzőn azon sopánkodott, hogy miért nem ismerem fel: „ott” a helyem; nem mérem fel, hogy ha az én származásommal „oda” állnék, az mit jelentene. A jóhiszemű jobboldali nemzeti csalódást tisztázó szándékkal tetéztem életem szerintem legjobb politikai esszéjével. Már cím is sok mindent elárul: Ironikus kísérlet a zsidókérdés ideiglenes megoldására.

Az Élet és Irodalomban jelent meg, 1992 tavaszán. Majd Varsóban, a Nowa republika közölte első helyen, és megjelent a német Die Weltben vagy a Die Zeitben is. Hirtelen nem is tudom, hogy melyikben, mert az egyikben megjelent, a másik meg támadta. Aztán a hildesheimi egyetem tanulmánykötete közölte, sőt megjelent Izraelben is. Magyarországon mindmáig semmiféle írott visszhangjáról nem tudok.

– *Ezért tüntél el a magyarországi sajtóból?*

– Miután felmondtam a Magyar Nemzetnél, megkeresett a Népszabadság, ott folytattam a rovatomat. Amíg Pesten, a Blaha Lujza téren „lakott” a szerkesztőség, volt hangulata, dumáltunk egymással, jól éreztem magam. Aztán átköltözött Óbudára, a Bécsi útra, se úgy tetszik, sok mindennek egybe esett: hideg lett bent. Ebben bizonyára szerepet játszott, hogy 1991 októberében megválasztottak a Magyar Újságírók Országos Szövetsége elnökévé, ami társadalmi munkában alaposan lekötött. A szerkesztőség napi jegyzeteim fejében felmentett a napi bejárás alól. Kapcsolataim a kollégákkal ettől nem lettek szorosabbak... Amikor 1994-ben fölépültem súlyos gépkocsi-balesetemből, kivívtam a nyugdíjaztatásomat. A Népszabadság főszerkesztője igyekezett lebeszélni; elfogadhattam volna ajánlatát, szerződésesként folytathattam volna Ötödnapos tárca című heti rovatomat, amely a napi jegyzetet váltotta fel. Nem vállaltam, unalmasnak és érdektelennek tartottam. Talán hiba volt, hogy viszont rövidesen publikáltam a Magyar Hírlapban. Ott is heti tárcarovatot kaptam, amely gyanúm szerint azért maradt abba, mert a Horn-kormány és az MSZP nem létező médiapolitikáját ostromoztam tárcámban; ennek pimasz-tömören az MSZP sajtóhírbírája címet adtam.

– *Jól értem-e, hogy lassanként elfogytak az újságok, ahová rendszeresen írhattál volna?*

– Csakugyan az eltűnésem legfontosabb eleme, hogy nem volt már „Leibjournalom”: lap, amely igényli rendszeres jelenlétemet. Illetve mégis lett, mert a Budapesti Lap című, hatezer példányban megjelenő havilapban rendszeresen írok és szerkesztek. Főleg médiahallgatók írásait szerkesztem, és előszeretettel írok média-ügyekről. Valamint, persze, erdélyi tárgyú írásokat „favorizálok”. Jó publicisztikát írt ide Bíró Béla, Móra Zoltán, Nagy Csaba (utóbbi cikkéhez a Nyugati Jelen-kollekcióm adtam kölcsön, a szerző hivatkozik is cikkében a lapra). Megírtam magam is, hogy az MSZP-nek okosabban, szellemesebben, őszintébben és érzelmesebben kellene nyitnia az ifjúság, a nemzeti ügy, a határon túli magyarság és a magyar értelmiségiek felé.

– *Ha elolvasom a mai jegyzeteidet, ugyanúgy talállok bennük kiemelésre érdemes, szellemes és frapárs mondatokat, mint a régebbiekben. De ha a jegyzetek szövegét nézem, mintha más anyagból készült volna. Nem lehetséges, hogy akkoriban benne éltél az életben – albertelek, pesti, majd budai főberletek –, s nem kellett téma után nézned? Jött az magától, csak le kellett érte hajolni. Amióta azonban kiköltöztél Pilisszentivánra, és háztulajdonos lettél, mintha meg-ritkult volna körülötled az élet. S ne bántódj meg, de ez a vákuum érzékelhető a jegyzeteidben is. Ami nem volna baj egy irodalmi életérzés modern vagy „modern” ábrázolásában, mindazonáltal aligha kedvez a mégiscsak közérthetőségre számot tartó jegyzetnek.*

Vajon nem kéne megint visszaváltanod a regényre? Vagy legalábbis a novellára? Esetleg a versre? Nem kéne megírni az öszáket?

– Igazad van. Ridegen: szépirodalmat húsz éve nem írtam. Csak két, Romániában megkezdett kisregényt (Hogyan kell kastélyt építeni, A főnök lánya) fejeztem be. Egy harmadikkal kiegyeztette a Szépirodalmi Kiadónál jelentek meg. A kastélyos az árkos kastély történetéből ihletődött. A főnök meg a lánya regénye, mely összeér erotikusan a kastélyossal, a pártállami elit életéből ihletődött. Abba beléltam sógorom és kamaszkori barátom, Gere Mihály révén. Aki központi bizottsági titkár meg miniszter is volt, mert együtt ült valamikor Ceaușescuval, s talán mert hosszú ideig fegyverkezett magyar volt. Kevesen tudják, hogy a párt legutolsó, drámai politikai bizottsági ülésén, 1989. december 22-én póttagként és első felszólalóként szembefordult Ceaușescuval, aki azt mondta, hogy a „csőcselékkel” szemben fegyvereket is be kell vetni. Ezt nem tőle tudom, akinél hajdan a kegyvesztett Iliescuval annyiszor találkoztam. Hanem volt osztálytársamtól a temesvári piarista gimnáziumban, Andrei Velától, a főtitkári-elnöki kancellária aznap soros vezetőjétől. Iliescu tudtával a Vela Bandi irányítása alatt rekonstruált jegyzőkönyvből, melyet a román sajtó közreadott, kihúzták Gere felszólalását, hogy tíz évre ítéllhessék. Méghozzá épp azért, ami ellen tiltakozott: a népirtásban való részvétel vádjával. En az számom kértem Iliescutól a Cotroceni-i palotában, miután interjú készítettünk vele. Emlékszem szó szerint a szavaira: „Da, dragă, e cumplit... S-așteptăm, se mai calmează spiritele, și apoi vedem noi”. Vagyis rettetenes, de majd megnyugszanak a kedélyek, s akkor meglátjuk... Fekete pillanata volt életemnek.

Akinek össze ment a vilásképe

– *Most pilisvörösvári dolgozószobádban beszélgetünk. Alant, a völgyben bányató vize csillan, gyerekek lovagolnak a feljűt autógumin. A táj szép és idillikus. De milyen a házigazda közérzete?*

– A „diurnus” napi sikereinek aprónépe sokáig kielégített. 1994–95 tájékan viszont azon már túl voltam, hogy ajánlkozzam, ahhoz pedig nem voltam elég erős, hogy magányomban nagy irodalmi vállalkozásba fogjak. S hogy ez ne fájjon állandóan, no meg azért, mert anyagilag is rászorultam, elkezdtem „kenyérmunkát” végezni – írás helyett. Kéziratokat gondozok, könyveket szerkesztek, nyersfordításokat írok át magyarra. Nem sajnálattom magam, örülök, hogy napi tizenkét órát képes vagyok dolgozni. Ha lenne pénzem, ennyi erővel akár egy archívumnak is megíratnám az emlékirataimat. Hetvenötödik életéve léptem, és az asztmám lassan fontosabb a Pulitzer- és egyéb díjaimnál.

– *Bocsáss meg, igazán nem akartalak magyarázkodásra kényszeríteni.*

– Te bocsáss meg, hogy az iménti mondatok az önigazolást sugallták számodra. Valójában, mint a tej, „összement” a világgépem. Bevallom, a kapitalizmus ma sem látom jobbnak, mint hatvan évvel ezelőtt. Azt viszont megtanultam, hogy hiába áldozzák akár életüket is az utópikái idealistái, szinte mindegy, hogy milyen jegyben alakul ki a hatalom: mechanizmusa és morálja nem Rotterdami Erasmus bölcs elképzelései szerint alakul, hanem Machiavelli tanításának megfelelően.

– *Szomorú volna így befejezni a beszélgetést. Megkérdelem hát, hogy mikor írod ki magadból a szomorúság, a reménytelenség regényét?*

– Nem akarom, nem tudom megírni. Már csak azért sem, mert nem vagyok állandóan szomorú és reménytelen. Ebben azonban benne rejlik annak a nyitja-titka is, hogy miért nem igazi események már a publicisztikáim sem. Tiszta szívből immár csak félni, elhárítani, figyelmeztetni vagyok képes. De apokaliptikusan nem akarok írni. Ahol valami kis esélyt, reményt fedezek fel, nyomban felkarolom. Azért álltam volt Medgyessy Péter mellé, mert nem éreztem nála hatalmi mámort, zsarnoki hajlamot, megalomániát. Politikai életútja azt bizonyítja, hogy a hatalom megszerzéséhez elegendő lehet ilyen-olyan személyes, érzelmi és értelmi készség, intelligencia, műveltség, koncepció, a miniszterelnöki hatalom megtartásához viszont más is kell.

– *Mi az, amit nem kérdeztem, de még szívesen elmondanál az Irodalmi Jelen olvasóinak?*

– Az igazi interjúk befejezhetetlenek. Az interjú alanya végül mindig azt érzi, hogy mondandója ezrelékének ezrelékét sem vallotta be. Sőt, fontos kérdésekre sem választottam. Öszkék? A jeles költő, Orbán Ottó ötvenkilencedik születésnapjára írott szövegem, amelyet a Kossuth Klubban lezajlott baráti ünnepség rendezőjének, Jancsó Miklósnak a felkérésére írtam, talán az egyetlen új majdnem-versem, amelyet 1983. április 18., azaz ideérkezésem óta kiadtam. Az Élet és Irodalomban jelent meg. Az eltelt huszonegy év alatt írtam még verseket, de nem adtam ki őket a kezemből. Mert verset csak zseniális szabad írni.

LELKES
MIKLÓS

Balatoni varázslat

A szemekben csodálkozás volt:
virágszivárvány csendje lángolt.

Virágszivárvány égő csendje
lobbant át tükrös végtelenbe.

Vizén a porcelánfehérnek
szitakötőszárny gyúlt ki s fénylett.

Barnászöld rét ragyogta nyárban
a déli partról messze láttam:

hegyek álltak sötétlő kéken
tükkörtáncok végtelenjében,

s egy Nagy Varázsló, fényvarázslat
űzött feléjük fecskeszárnyat.

Vizén a porcelánfehérnek
felsengtek ezüst messzeségek,

s láttam nagy kéz nyitotta tájban:
minden szépségben szabadság van,

s szabad a szépség minden foglya –
ég, víz, hegy, rét szívig ragyogta.

Énekek árnya

Fent fehérlángú felhőénekek:
kigyúlt hajók úsztak a rét felett.

Az árnyuk lent sötétlett rétet át,
s árnyak között arany szigetvilág

csábított, lázadt, ragyogott tova:
égi kalózok földi otthona.

Arany szigetsor, láttam, szívig ég,
s fájdit a szívben szikrázó zenét.

Elúsztak fent a felhőláng-hajók.
Tücsökhúr kínált holdas altatót.

Nagy kikötőnk: az örök rét felett
csupán csak ének váltott éneket,

csak fényt a fény: végtelen égi rét
csillogtatta fent virágénekét.

Énekárnyon hold, csillag szállt tova:
égi és földi rétek mosolya.

MOLNÁR VILMOS

Béla kézrekerítése

Október közepén többnyire már csipősek a hajnalok. A gyárnegyed környékén, ahol véget ér a város, még csipősebbek.

Szemekben az álom maradéka, nem fog a beszéd senkit. Halotti menethez hasonló, csak valamivel gyorsabb vonulás. Morcos képpel, tömött sorokban, szaporán a gyárkapu felé. Egykedvű, egyenletes, egyirányú mozgás; egyre meggy.

De most szembe is jönnek: kettő. Egy pár rendőr. Többnyire úgy csinálják, hogy az egyik altiszt, a másik kiskatona. De ezek úgy csinálják, hogy mind a kettő altiszt. Egyenruhában, egyforma rangban, egyszerre lépnek. Erősen pár-rendőr ők ketten: ikrek. Tényleg azok, születésüktől fogva. Nem mintha másképp is azok lehetnének. Párabbak ők minden pár rendőrnél. Másrészt egyenruhában az ikrek is ikrebbek.

Tudják ezt ők is. Kicsit rá is játszanak. Egészen egyformán csinálnak mindent. Mozdulataik feszesek, csak semmi lazaság. A hám nem akkor boldog, ha lötyög, hanem ha ráfeszül a lóra. Fellépésük magabiztos, érződik, hogy nem ma kezdték. Hatásosan alakítják azt, aminek hatósági szervnek látszania kell. Hadd ámuldozzanak a népek.

A népek nem ámuldoznak. Kicsit viccnek hatnak ők így együtt. De kora reggel a népek nincsenek vicces kedvükben. Rendőrtől még annyira sem. Nincs semmi röhögés. Némán kitér előlük mindenki.

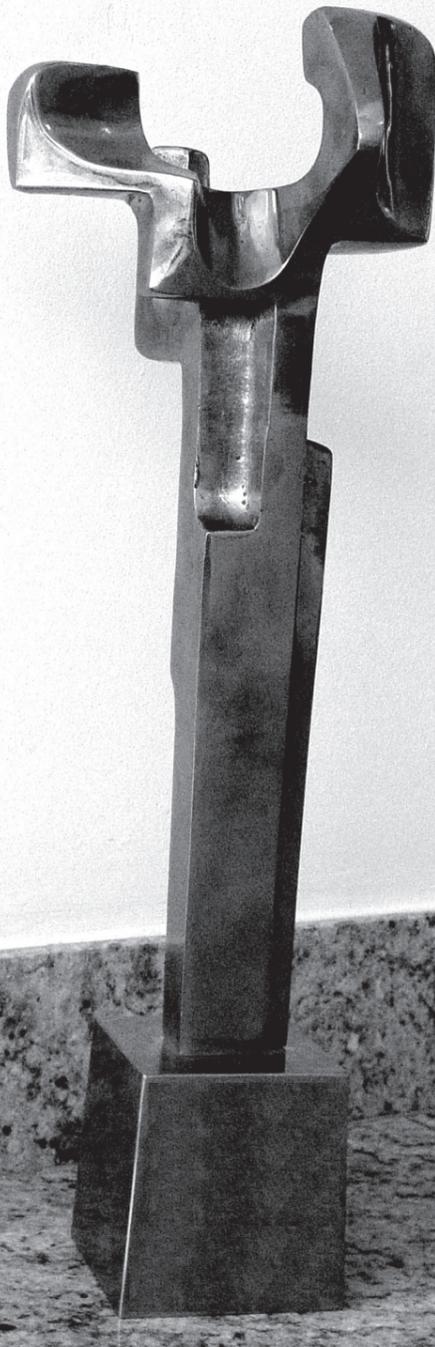
Egyedül egy ember az egy ember. Megduplázva kicsit már olyan, mintha jelentene valamit. Mintha szükségesnek látták volna őt megismételni. Fontosságát hangsúlyozandó. Fontos dolgokra nem figyel a nép.

A vagongyár és a villanytelep között sáros utca kanyarodik be. A végében a régi papírbegyűjtő elhagyott raktárai. Szavatoltan szélvédett hely, a betontető nem ázik be, az otthelyezett papírhalmok előzékenyen kínálóznak takaróként. Régi Színházkritikák lefűzött évfolyamai, Nietzsche-könyv leszakadt borítója, kissé megpörköldött szélű Élet és Tudomány. Egy kulturált hely. Kívánhat-e jobbat alvásra valaki?

A hatóságok tudomása szerint itt lapul meg Béla. Vezetékeve bizonytalan, talán nincs is neki. Nem akar ő urizálni, ő csak egy olyan egyszerű Béla. Nem sok vizet zavar, többnyire szem előtt sincs. Torzonborz vörös szakállá némileg ugyan vad külsőt kölcsönöz neki, koszos zöld pulóvere sem hat bizalomgerjesztően. De máskülönben egy egészen ártalmatlan Béla. Elégedél a régi papírbegyűjtőben. Falatozni eljár az üzemi étkezde kukáihoz.

Egyet-mást azért csak elkövehetett Béla. Vagy valahol valamit láthatott Béla. Vagy valamiképpen veszélyt jelenthet Béla. Vagy valami. Ha már érte jött a hatóság. Ha már elő fogják állítani.

Egyszerre két jobb kéz is nehezedik Béla vállára. Egyik jobbról, másik balról. Hadd érezze duplán a törvény erejét. Ha netán renitenskedni akarna. Ha netán csacska dolgokkal próbálkozna. De Béla nem akar, de Béla nem próbálkozik. Akkor szó nélkül indítson előre! Béla szó

nélkül indít. Mintha így lenne rendjén. Lehet, így van rendjén. Egy Béla ne kérdezősködjön. Pláne ne ellenkezzen. Örvendjen, hogy luk van neki ott. Örvendjen, hogy tud kakálni. Úgy mond.

Mennek szép egyetértésben. Középen, akárha a család kedvence: Béla. Eddig simán ment minden. A hatósági szervek elégedettek. Elégedett lehet a lakosság is. És hálás. A lakosság hallgasson, legyen elégedett és legyen hálás. Bolondos ötlet pedig: egyszerre boldogítani hatóságot, lakosságot. Ez a Béla, ez a Béla!

Ahogy befordulnak a betonépület sarkánál, áll egy alak velük szemben. Torzonborz vörös szakállá van neki is. Koszos zöld pulóver rajta is. Mint Béla, szakasztott olyan arcra is.

Ikre lesznek ők is, nem egyéb. Azok születésük óta. Nem mintha másképp is azok lehetnének. Nem ma kezdték ők sem. Párabbak ők minden más pár csövesnél. Nincs ebben semmi szándék. Annyi, hogy éppen így adódott. Végeredményben nincs rá törvény, hogy csak hatóság lehet iker.

Szervek pillanatra meghökkennek. De nem túlságosan. Edzett szervek ők nagyon. Átmentek már egyen s más. Megérttek már emezt-amazt. Miben áll nekik lekapni a másik Bélát is? Egy üptre lekapják. Úgy lekapják, mint a golyó!

Szervek kissé ingerültek. Mi mindennel nem próbálkoznak a civilek! Összezavarni az ügyemet, ahhoz értenek. Nagy svihák lehet ez a Béla is. Nyomhatja egypár dolog a lelkét. Nem csoda, hogy elő kell állítani. Pedig az ember ki se nézné belőle. Vagy belőlük. Annyira pimasz ez a Béla, hogy már Bélák.

Szervek mélyen megbántódnak. Zokon esik, akárhogy is. Ők finomak voltak, mondhatni gyöngédek. S akkor tessék! Pedig tudnak ők tárgyalni másképp is. Effelől nyugodt lehet akárki. Na de majd a székhelyen. Majd odabenn. Addig is indíts előre! Jöjjön ez a Béla, aki kettő! Jöjjön csak szépen! Míg jól megy dolga. Míg jól valagon nem rúgják őt. Vagy őket. Ez a piszkos Béla. Vagy Bélák.

Sok mindent hall, lát, tapasztal; nehéz egy szerv élete. Túl kell tennie magát sok mindenre. Nehéz így végigmenni az utcán is, rezzenéstelen arccal. Mikor a sok népnek huncutul csillog a szeme. Mikor a sok népnek gyanúsán remeg a szája széle. Kurva meló! Kurva Béla! Nehéz szembeemenni a szembejövőkkel.

A népnek pedig huncutul csillog a szeme, gyanúsán remeg a szája széle. A nép mostanra mintha egészen felébredt volna. Jól kinyitja a szemét és figyel. Értően gusztálja a furcsa menetet. Ez már igen, ez igen! Tudnak a zsaruk, hiába!

Az imént is jöttek, de akkor még csak duplán voltak. Aztat még nem lehetett díjnyertes mutatványnak nevezni, aztat még nem. Nem volt olyan nagy eresztés. Na de a mostani, na de a most! Bárki láthatja: kétszer duplán vannak! Ők tudják, hogy csinálják. Értik a módját a zsaruk, az egyszer biztos!

Vigyorgognak a népek: viccelődnek a zsaruk! A két jópofa. Vagy a két plusz két jópofa. Ezek a zsaruk, ezek a zsaruk! Egy pillanatra sem tudnak veszteg ülni a valagukon. Annyira hajtja őket

az indulat, hogy vidám perceket szerezzenek a népnek. Mennyire szerethetik ezek a lakosságot! Mit meg nem tesznek, hogy javuljon a nép kedélye.

A két szerv kicsit indiszponált. Magabiztoságuk is egészen odalett. Pedig alapjában véve elégedettek kéne legyenek: egy Béla helyett kettőre tettek szert. Igaz, csak egyre szólt a megbízás. Viszont túl van teljesítve a terv. Bélákból bőség lett, Bélákból lehet válogatni. Akkor mégis miért van az az érzésük, hogy valami el van cseszve?

Az sem jó, ha túl vidorak a népek, mikor szerv van jelen. Ne mán legyen olyan kedélyes a nép. Az ilyesmitől talál az érzése támadni a szervnek, hogy rajta vidulnak. Az ilyesmitől bizonytalanodik el a szerv, lesz oda a keménysége. Nem jó az, ha odalesz a szerv keménysége.

A kétely meg csak motoszkál a szervekben, izeg-mozog nekik odabenn. Egyikőjükben inkább, mint másikójukban.

Meg kéne tudni bizonyos dolgot, tisztázni kéne mán valamit. Egyikőjüknek talán, vagy másikójuknak.

Magától adódik a kérdés, el is hangzik nem-sokára. Egyikőjüktől, de az is lehet, másikójüktől:

– Aztán... melyikőtök a bélább?

Szerelmi keringő

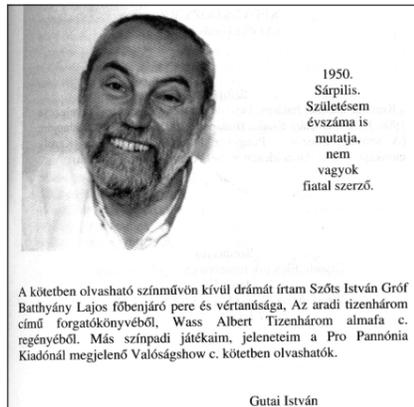
– szubjektív jegyzetek egy színműről –

Gutai István drámaíró lepett meg egy érdekes kötettel. A kilenc szerző szint keres címmel kiadott Mai magyar drámák gyűjteményes kötet Budapesten jelent meg (S&S Karakter Kft. Könyvkiadó) Perlawi Andor szerkesztésében. A kilenc szerző egyike, Gutai István dedikációját olvasva, melyben az áll, hogy „Köszönettel Pongrácz P. Máriának”, nem tudtam, mire gondoljak. Miért hálás nekem a szerző, akit nem ismerek, s bármennyire is erőltettem emlékezőtehetségemet, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy sohasem találkoztunk, vagy mégis? Talán ott volt 2001 nyarán azon a budapesti könyvvásáron, amikor a Kortárs Könyvkiadónál megjelent *Kertünk Istennel határos* című Gozdsu-kötetemet dedikáltam, Alexa Károly író társaságában. Tény, hogy a könyv jó kezekbe került, értő, a lényegét megérző olvasóra. Ez a magyarázata annak, hogy a Gozdsu Elek és Weisz Anna levelezését tartalmazó, mintegy 700 oldalas vastag kötetből drámai ötletet merített Gutai István. Így született meg a *Kedves Gozdsu!* (Az élet kettős kertje) című színműve, mely az említett gyűjteményes drámakötet indító darabja.

Régóta foglalkoztat egy Gozdsu-dráma gondolata. Több ízben is nyilatkoztam erről sajtóban, sőt a budapesti rádióban is. Sok íróbarátom biztatott, sürgetett, ne halogassam, mert mások meg fognak előzni, elhalásszák előlem a jó témát. A levélregényben ott lüktet a színpadi mű, a párbeszéd és monológok úgy mond „készen állnak”, valósággal kíváncsúnak a zárt kötetből. A szöveg muzsikál, a leírások láttatják a történet terét, „felöltöztetik” a szereplőket. A cselekmény se hiányzik, sőt a drámai feszültség sem. Lám, Gutai István megragadta ezt a lehetőséget és színjátékot írt az író és műsója szerelmi kapcsolatáról. A század eleji (1906–1915) „idill” üzenete túlmutat a nő-férfi kapcsolat, a kötés és oldás, a boldog fellángolás és lassú kihunyás, a beteljesületlenül is szép, nemes érzések búvkörén. Dokumentum-irodalom, egy sokáig méltatlanul elfelejtett magyar író életművének szerves része, emellett korrajz, vallomás a történelmi-társadalmi létértől meghatározott alkotói állásfoglalásról, az író esztétikai-erkölcsi magatartásáról, s nem utolsósorban az egyetemes kultúrát magába szívó, nagy műveltségű író ars poeticájáról.

Gutai színjátéka eredeti és a darab hangulatához szervesen hozzátartozó díszlet-kerettel kelti életre a történés színhelyeit. Szállodai szoba, operapáholy, vonatfülke, hajófedélzet, tengerparti strand (Anna magányos óráinak szigetei), illetve Gozdsu temesvári, fehértemplomi dolgozószobái, kávéházi és vacsoraasztal, a levelek megírásának terei. A postaláda jelképesen van jelen, mintegy igazolva, hogy a levelek valóban feladattak és elértek a címzetthez. Levélregény alapján készült színműnél ez

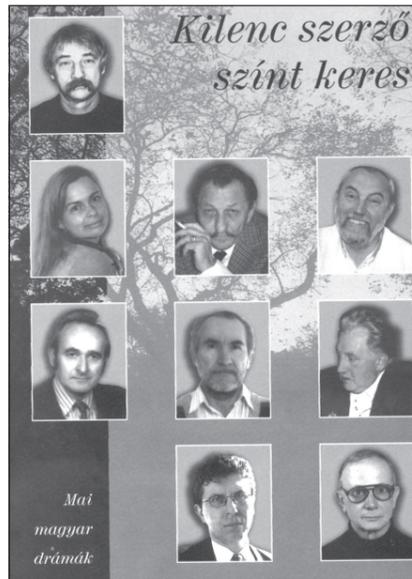
egyáltalán nem mellékes. Bevallom, ilyen megoldásra nem számítottam, s csak a színpadi művészetben jártas, tapasztalt író gondolhatott erre, hogy minél hitelesebbé tegye a történetet. A szereplők „bemutatkozása” is mesterfogás. A „szükségyszerű, elkerülhetetlen, szinte parancsoló erő” vezeti Gozdsut a „szép mesébe való” kaland kereséséhez, míg Anna idegesen remegő teste és mimózálelke mintegy beleillik a vonzalom misztikus erejű varázslatába. Valószínűleg ezért küldi rögtön, találkozásuk után Badgasteinbe, mely hideg és esős. Gozdsu is hűvös időket él, magányra, meg nem értésre panaszkodik. A két „napimádó” aztán menekül. Anna Velencébe, Gozdsu az olvasmányaihoz, amelyeket röpke eszmefuttatások kíséretében ajánl a modern ideg-asszonyoknak. Hogy mit jelentett Velence Gozdsunak, azt egyik gyönyörű esszéjében fejtja ki, amelyet a fehér galambok, amelyeket röpke eszmefuttatások kíséretében ajánl a modern ideg-asszonyoknak. Hogy mit jelentett Velence Gozdsunak, azt egyik gyönyörű esszéjében fejtja ki, amelyet a fehér galambok, amelyeket röpke eszmefuttatások kíséretében ajánl a modern ideg-asszonyoknak.

1950. Sárpilis. Születésem évszáma is mutatja, nem vagyok fiatal szerző.

A kötetben olvasható színművön kívül drámát írtam Szóts István Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pere és vértanúsága, Az aradi tizenhárom című forgatókönyvből, Wass Albert Tizenhárom almfa c. regényéből. Más színpadi játékaim, jeleneteim a Pro Pannónia Kiadónál megjelent Valóságshow c. kötetben olvashatók.

Gutai István fényképes vallomása (a kötet 7. oldalán) önmagáról, drámaírói munkásságáról: „1950. Sárpilis. Születésem évszáma is mutatja, nem vagyok fiatal szerző. A kötetben olvasható színművön kívül drámát írtam Szóts István Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pere és vértanúsága, Az aradi tizenhárom című forgatókönyvből, Wass Albert Tizenhárom almfa c. regényéből. Más színpadi játékaim, jeleneteim a Pro Pannónia Kiadónál megjelent Valóságshow c. kötetben olvashatók.”

A könyv fedőlapja

teljesülés vágyával. „Magával lenni, magával zenét hallgatni, képeket nézni, nem kívánnék semmi mást” – sóhajtja Anna. A testi közelséget feláldozzák a lelki közelségért, s hogy mennyi mélység van ebben a kapcsolatban, arra újabb és újabb vallomások biznysága visszhangzik. Az élet néha ugyan „beledübörög” ebbe a már-már földön túli mesébe. Az erősebb, realistább tónusokról nem mondhatott le a szerző, még akkor sem, ha a szerelmi kapcsolatra koncentrált minden figyelmét. A pénz mániákusairól, a hűségéről, az ostoba prédaságról, a diplomácia pokolkonyháiról, a kávéházi mondén dámákról, a lármás beszédű félműveltekről, a banális életéről is elmélkedik, lázadzik. Közben szól a zene, templomba mennek imádkozni a háborúba küldött katonák, akik a mindenható Istent keresik, amely a halálok halálával megbünteti a békebontó gonoszokat. Gozdsu egyre mogorvább lesz, s míg Anna Bécs „foglya”, a kapcsolatuk elhidegül. A levelek magánbeszélgetésekké válnak. A csalódás, mint madárijesztő, elhessegeti a műves gondolatokat. A sorokban nyugtalanság, idegesség feszül. Drámai fejleménynek kitűnő ez az adagolás, mely az utolsó levél megírásához és a búcsúsorokhoz vezet. Az író gyászos tekintettel dobja be „elbocsátó üzenetét” a postaládába, miközben felhangzik Chopin *Nocturne*-je.

Sokáig nem tudtam megválni ettől a színműtől, mely, akár a leveleskönyv, immár hozzátartozik az íróról alkotott összképhez. Ugyanakkor megerősítette bennem a hitet, hogy a téma ezzel nem merült ki. Én egészen másképpen képzeltem el a drámát. A változatok lehetősége, lám, nyitva maradt, ami semmit sem von le a színmű értékéből. Öszinte elismerés illeti ezért Gutai Istvánt, akit immár Gozdsu-barátként tartok számon kedves ismerőseim között.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

Fodor Sándor anekdotája

A „szerző” szerzője

Sokszor gondolkodom – némi szelíd irigységgel – boldog emlékeztető Édesapámra. Jókendvét, derűlátását majdnem minden körülmények között megőrző egyéniségére. Ebből talán örököltem Tőle valamit – de nem sokat.

A keserves emlékeztető 1952-ik év tavaszán letartóztatták. Hivatali fiókját ugyanis egy éjszakai kutatás során feltörte a milícia a többi fiókkal együtt, valami sikkasztásfele miatt. Nos, az Ó fiókjában érdekesebbet találtak holmi lopott holminál: egy II. Osztályú német vaskeresztet, amelyre még a fronton érdemesítették Édesapámat – és Hitler *Mein Kampf* című „életművét”, magyar változatban, *Harcom* címmel, amelyet Édesapám csak kíváncsiságból tett félre, hogy majd elolvassa, de odáig se jutott vele, hogy felvágja az oldalait. Szerencséjére. Így aztán bíróság elé se állították, „mindössze” másfél évnyi szabadságvesztésre ítélték, úgynevezett „adminisztratív” úton.

Amikor Brassóban belétek egy többszemélyes cellába, néhány görög katolikus tisztelő közé, Édesapám jókedvűen rájuk köszönt magyarul:

– Dicsértessék... és adjon Isten, ami nincs, vegye el, ami van!

Az egyik magyarul jól tudó görög katolikus tisztelő gyanakodva fogadta a köszöntést:

– Hogy érti ezt kérem, ha szabad tudnom?

– Úgy, hogy adjon nekünk a Fennvaló szabadságot – és vegye el tőlünk a rabságot!

No, ez rendben volt.

Alighogy másfél év múlva – fogatlanul ugyan – ismét hazakerült, örömmel látta, hogy a fia időközben írni kezdett. Mihamar ismét állásba csöppent (az „adminisztratív ítélet” nem számított büntetett előéletnek), a rajoni levéltár latin és német nyelvű leveleit – iratait fordította románra –, ám nem állta meg, hogy el ne dicsekedjék hasonnevű fiával, azaz velem. Csakhogy Édesapám nem szeretett (nem is igen tudott) hencegni, ezért a dolgot úgy oldotta meg, hogy bevitt munkahelyére egy UTUNK-ot, benne *Fehérfenyő* című novellámmal. Kinyitotta a lapot az írásnál és a szomszéd, üres asztalon felejtette. Majd csak észreveszik.

Észrevették. Egy fiatal tisztviselőnek tűnt fel a Fodor Sándor írás.

– Né – kiáltott fel örvendezve – Sanyi bácsi a Szerző?

– Nem kérem – vágta ki büszkén Édesapám. – Én a Szerző szerzője vagyok!

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik és Mik

23.

Kik fegyvernek látszó tárggyal fenyegette meg önmagát. (A fegyvernek látszó tárgy egy golyóstoll volt).

– Fel a kezekkel! Ide az összes pénzt! – üvöltötte.

Az elrabolt pénztárcában tízezer dollár begyeskedett.

– Te jó ég, ez nem is az én pénztárcám, hanem a Miké – gondolta –, mindenesetre épp jókor jött, akkor most nem kell arról írnom, hogy nincsen pénzem. Mert van. Mert lett.

– Kedves Kik! – mondotta Mik. – Meddig játszol te még velem? Meddig játszassz te még engem?

– Tudd meg, hogy leginkább magamat játszom, mert még nemigen ismerlek. Semmiképpen sem tudlak megírni. Egyelőre nem tudom, hogy végződsz te, és hol kezdődöm én.

24.

Amikor már nem is gondolt rá, Mik ismét megjelent, borzasztóan előlötözve. A sok titartarka ronggyal úgy mutatott, mint az esőhozó madárijesztők Dél-Romániában. Amelyeknek a neve: Paparuda.

Eltelt tíz perc, míg felismerte.

– Magasságos ég! Te nem felelsz meg magyar regény főhősének! – mondta neki. – Vagy lehet, hogy megfelelsz, de nem nekem, és nem Erdélyben.

Érre Mik több ruhát váltott, volt erdélyi magyar hadsereg, Kik, reformáció, felvilágosodás, Rákóczi fejedelem, Bethlen Gábor fejedelem, Lorántffy Zsuzsanna, Ferencz Zsuzsanna, Körösi Csoma Sándor, Petőfi Sándor a segesvári csatán, erdélyi barokk, posztmodern, sőt, kolozsvári Állami Magyar Színház is.

Ami viszont Kiket csöppet sem vitte közelebb a kérdés megoldásához.

Már túl költészetünk hajnalán jelenik meg első európai rangú magyar költőnk, aki a hagyományos énekköltészet szintjéről a műköltészet magaslatára emelte a magyar lírát. Költészetének forrásvidéke a virágénekektől az elbeszélő költeményekig, a reformáció zsolnáitól az olasz és egyetemes reneszánsz művekig terjed.

A főúri származású Balassi a három részre szakadt Magyarország anarchikus társadalmi körülményeibe születik 1554. okt. 20-án. Életének kiélezett konfliktushelyzetei örököltek féltelen temperamentumát erősítik fel születésétől kezdve haláláig. A Balassi család századokon keresztül mindig ugyanaz volt: erőszakos, önző, köpönyegforgató nagyurak egymásra következő nemzedékei. Okosak voltak, szerették a műveltséget, életüket kockáztatták a harácsolásért, várakat, birtokokat cseréltek, raboltak.

Mindössze 15 éves, mikor apját, a várkapitányt és költőt Balassi Jánost összeesküvés vádjával tartóztatják le. Apja szabadulásakor a bécsi udvarban járja el a híres juhásztáncot mindenki nagy csodálatára és elismerésére. Istvánffy Miklós történetíró leírása szerint „a császár és király s a többi hercegek egy magas emelvényről gyönyörködéssel nézték őt, amint Pánt és Satyrosokat utánözve lábszárait – földig guggolva – majd összekapta, majd szétvetette, majd felszökellve ugrándozott”. Szülei vigasztalására fordítja le magyarra a német Bock Mihály hagenai bölcselőtanár és prédikátor művét *Füves kertecske* címmel. Ez életében egyetlen nyomtatásban megjelent könyve. Különös, hogy ez az annyira mindenkihez szóló nagy költő sohasem törekedett az irodalmi közismertségre. Apja Bécs iránti hűségét bizonyítandó, elküldi az erdélyi hadjáratba (1575), ahol fogságba esvén, Báthory István vendégként fogadja. A gyulafehérvári udvarban ismerkedik meg az olasz reneszánsz műveltséggel. Az erdélyi asszonyok, leányok pedig szívükbe zárják a daliás költőt. Örömmel fogadják udvarló szerelmes verseit is. Később költészetének egyik gyöngyszemeként is emlegették *Az erdélyi Asszony kezére* című epigrammájában emlékezik erdélyi vonatkozású élményére:

*Ha szinte érdemem nincs is arra nekem, hogy
ő engem szeressen,
Csak áldott kezével, mint szép ereklyével en-
gem mint kórt illessen,
Legyek ferge rabja, bátor ne szolgálja, csak
szinte el ne vessen.*

Csak néhány név, amelyet költeménycímekbe örökített a költő: Bebek Judit, Chak Borbála, Krusit Ilona. Amikor Báthoryt lengyel királlyá választják, magával viszi Lengyelországba a fiatal Balassit. A színes, kulturált udvari életéről írja, hogy ott „nyugodalmos és gyönyörűséges életben és az sok deliciaikban” volt része, továbbá, hogy „a múzsák nyájasságának, a tudomány ékességének, a hosszú vándorlásnak és huzamos udvari életnek hatása alatt” művelt udvari költő vált belőle.

A gondtalan életnek azonban vége szakad. Apja védelmére tér vissza hazájába, de már nem találja életben. Sikertelen házassági kérelme is Krusit Itonához, pedig zilált anyagi helyzetén csak ez segítene. Annál nagyobb a sikere viszont az alkalmi kalandok terén. Annyi sok fellángolás, futó viszony után 1578-ban ismerkedik meg Ungnád Kristóf feleségével, Losonczy Annával. Apja „a temesvári hős”, Losonczy István, aki 1552-ben a török ostrom idején Temesvár védelmében vesztette életét. A közel 6 évig tartó szerelemben Balassinak nemcsak szíve, de költészete is kivirágzott (Anna-versek). Ezekben a személyes átélés természetessé avatja a divatot, a pózt, mint az első pástorórát megörökítő *Kit egy bokrétráról szerzett* című szerelmi költeményben is érzékelhető:

*Most adá virágom nekem bokrétejét,
Magához hasonló szerelmes virágát,
Kiben violáját kötötte rózsáját:
Úgy tetszik, hogy értem ebből akaróját.*

*Viola szép színe mutatja hívségét,
Rózsa piros volta hozzám nagy szerelmét,
Fejér rózsza pedig mondja tiszta életét;
Nézsze mint mutatja bölcs és eszes elméjét.*

*De látom, hogy evel nem csak azt jelenti,
Hanem viszont hogy én is oly legyek, kéri,
Hív, tiszta, szerelmes legyen szívem, inti,
Az minthogy ő magát is mondja hozzám lenni.*

Balassi többször fordul a bécsi udvarhoz várkapitányi állásért, de családja iránti bizalmatlanságból kifolyólag mindannyiszor hiábavalóan. Egerben hadnagyságot nyer, de 1582-ben, állítólag összeférhetlensége miatt, innen is távoznia kell. Megkezdődik hiábavaló és vég nélküli

450 éve született

Balassi Bálint, a poeta doctus

küzdelme a családi vagyon megtartásáért, illetve visszaszerzéséért. Nagybátyja, Balassi András kíméletlenül és szakszerűen forgatja ki javaiból. Kicsapongásai, erőszakoskodásai, kalandjai által is egyre ismertebbé válik, sőt Anna fülébe is eljutnak a rossz híresztelések. Verseiben többször engeszteli a költő kedvesét. Az én szerelmesem haragszik most reám kezdetű egy ilyen eset után írja. Az Annához tartó költő szeme útközben megakad egy menyecskén, s nem habozik leszakítani az útszéli virágot. De a rossz hír megelőzi, s mire Annához ér, kedvese már haragosan tekint rá. Versében pedig ekképpen kesereg e fogadtatásért:

*Az én szerelmesem haragszik most reám,
Hogy ingyen bánkódom, azt véli énhozzám,
Hogy ötlet meguntam,
Fogadásomat gondolja, hogy megbántam.*

*Nem tudok mit tenni, mint kedvét keresni,
Mert ha bánkódom is, ládd-é mire érni?
Ó magát mint gyötri?
Ha pedig örülök, azt is másra véli.*

*Nem hiszi, hogy neki s nem másnak örvendek,
Ha víg vagyok, azt hiszi, hogy mást szeretek,
Egyebet kedvellek,
S annak megnyerésén örvendek, nevetek.*

De nem a kalandjai miatt kerül sor a szakításra, a költő házassága a kiváltó ok. Helyzete rendezésére feleségül veszi unokahúgát, Dobó Krisztinát, ráadásul katonáival elfoglalja a hozományát képező sárospataki várat. Ezt visszaveszik, sőt vérfertőzés vádjával feleségétől is elválasztják. Időközben Anna megözvegyül, s a költő kezdetben ésszel, később szerelemben újra fellángoló szívvel is volt kedvese felé fordul. Írja költészete legjavát képező verseit (Júlia-ciklus), hogy majd egy évi ostrom után rádöbbenjen, Anna nem hódol be ostromának, máshoz megy feleségül. Pedig a Szép magyar komédia című drámája is szerelme megnyerését szolgálja. A szerelemtől szóló filozófiáját ennek előszavában fejti ki: „Az szerelem nem egyéb, hanem egy igen nagy kívánság, mellyel igyekszünk nemcsak személlét, hanem minden jókedvét is megnyerni annak, az kinek minden felett szolgálni, engedni és kedveskedni igyekszünk. Mely ha részeges, elhagyja a részegséget, csak azért hogy az józanságával inkább kedvét lehetné szerelmének, s tisztességes volta miatt gyülelésbe ne essék nála”. A költő megkülönböztet lelket nemesítő „jó szerelmet”, ez a házasságon belüli, amelyben körülményei folytán nem lehetett része, és rontó szerelmet, amelyet „rút tűznek” nevez. S mivel

nem az embertől függ, hogy a szerelem melyik formája lepi meg szívét, a szerelem hatalmában az ember boldogságra vagy szenvedésre van predesztinálva. Annyira kívánta a házasságon belüli szerelmet, mégis Anna döntésével örökre megfosztatik attól a nyugalomtól, biztonságtól, melyet csak családi és rendezett anyagi háttér biztosíthat az alkotónak.

Vigasztalódnia Bécsbe utazik, amelynek utcaírói nem hiányoznak a vitézek bújást enyhítő utcalányok. Erről ír felejthetetlen jellemző finomsággal a Bécsi Zsuzsannáról s Anna-Máriáról szerette című versében.

*Az Zsuzsanna egy szép német leány,
Bécsben lakik Tiefengrab utcáján,
Piros rózsza tündöklik orcáján,
Szép kaláris tetszik az ajakán,
Kit sok vitéz kíván
Szép voltát csudálván,
De csak heában szeretik sokan.*

*Vagyon ennek egy szép atyafia,
Kinek neve víg Annamária,
Sok jó urfi csak azt síja-ríja,
Mert mint néjze szép s nincs semmi hűja;
Arany színű haja,
Mint egy gyöngy a foga,
Tiszta mézzel folyó ő édes szava.*

Több versben visszhangzik az otthonhoz és szerelméhez való kötődés. Példának álljon itt a nominális stílus tömörítő erejét is bizonyító egyik remeke, melyben a kozmikus képvilág a költő érzelmeinek dimenziójára is utal:

*Ó, nagy kerek kék ég, dicsőség, fényesség,
csillagok palotája,
Szép zölddel béborult, virágokkal ujult jó illatú
föld tája,
Csudákat nevelő, gályákat viselő nagy tenger
morotvája!*

*Mi haszon énnekem hegyeken, völgyeken buj-
dosva nyavalognom,
Szörnyű havasokon fene párduc módon
kietlenben bolyongnom,
Tövis közt bokorban, sok essőben, hóban hol-
tig csak nyomorognom?*

*Hideg lévén kívöl, égvén pedig belől Júlia szer-
elmémül,
Jó hamar lovakért járván Erdél földét nem
nagy fáradság nélkül,
Ezt őszve rendelém, többé nem említvén Juliát
immár versül.*

Ezután Lengyelországba távozik hátat fordítva Vénusnak, de itt is mindjárt abba botlik: beleszeret Szárkándi Annába, Wesselényi Ferenc feleségébe (Célia-versek). A hozzá írt versekben már nem a kozmikus teret ostromló érzések kiáltásai, hanem az elérhető boldogság földközeli örömei szólalnak meg, hiszen Lengyelország csillaga, Szárkándi Anna szerelmében sütkérezhetik a költő, amint egyik versében említi:

*Az ország csillaga, szerencsés világa hogyha
fejemre terjedt,
Nekem szolgál, fénlük, más elől eltűnik, csak
egyedül rám gerjedt,
Hát mi bút rettegek? Miért nem örvendek?
Lám nem érek kint s terhet!
Ez világ minékünk, kiben mi most élünk, ven-
dégfogadót házunk,
Kiben ma lakunk, vagy jót vagy bút látunk, de
holnap meg kimúlunk,
Azért azon legyünk, az míg tart életünk, legyen
víg telünk, nyarunk!*

A Célia-idillt követi egy mámoros krakkói éjszaka ihletése és az azt megörökítő bravúros tökélyű költemény, a Kit egy citerás lengyel leányról szerzett című, amelyből az első 2 szakaszt idézzük:

*Szít Zsuzsanna tüzet szívemre magára,
Cupidóval üzet szerelme dolgára,
Mert kis szája, szép orcája, mint pünkösztű új
rózsza.
Fényes haja nap csillaga, vagy sárarany
sárgája,
Vékony derekacskája.*

*Mutat anygali fént szerelmes szemével,
Piros anygali szént szerelmes színével.
Ha hozzá int, vigan tekint, szívemben örömet
hint,
De ha megint úgy néz, amint kit gyűlöl szíve
szerint,
Ottan értek súlyos kint.*

ESZTERÓ ISTVÁN

Balassi Bálint tánca

– versciklus –

(részlet)

1. Balassi Bálint nevéhez

Zubogó tavasszal mindenkor
nevében tisztulhat minden kor,

alkamasint, ki hátra öklel,
nem szűr levét hamis törökkel,

ha szomjú szarvast űz rettenet
találni éltető kútfejet,

ahol Julia földje hallgat,
a szívén húznak át a darvak,

mikor csupán belső rím pajzsunk,
nehogy a sorból szerterajzzunk,

s vérével írt betűkbe fűzve
felizzik várak hamvadt üszke.

legyen, ha kürt, trombita riad,
az emberségről példát, ki ad,

Bámulhat császár és király ott
táncán kiperdülő világot,

vitéz szablyát, szerelmes tollat
nagy Isten tetszésére forgat,

hogy' lettek örök golyóálló
hazává nőtt költőhalálok,

ha gálans metaforán kibont
mézédes szóból akrosztichont,

holott az elme hangyaláza
gerjedő mindenségét járja.

ha erdélyi asszony kezére
pünkösdi verőfény személye,

Ha szomjú szarvast űz rettenet
találni éltető kútfejet,

s ekhós erdőben csengő hangra
lejt körbe Celia, Fulvia, Anna;

rímhívót először s utolszor
lelkéből lélegzik utókor.

Marullust költ át szebbé szülön
csaták között nyújtózó fűvön,

2. Szép német lány

Zsuzsanna könnyű topánkában lépdél
a bécsi strassen szőke könnyedséggel,
finom rokolya fess alakot ringat,
a húga mellett, míg visszakacsingat.

amíg Zsuzsanna játszi
könnyedséggel
vitéz nehéz zihálásába fészkel.
S itt Tiefengrab utcájáról legyen
vég,

Magába szív topázba hunyó alkony
vitéz-szerelmet, kapu fölött balkon
vet árnyat tűnő libbenés nyomába
varázstörő pillanatot odázva:

kaláris-ajkon méz telített íze
gyönyört ölel felejthetetlen frízbe,
emészto bűn pergetve édes enyhét.

Talán utolsó szerelme Fulvia. A nevét címként veselő epigrammája összefoglalást nyújt szerelméről:

Lettovább Juliát, s letinkább Celiát ez ideig szerettem,

Attól keservesen, s ettől szerelmessen, vígan már búcsút vettem,

Most Fulvia éget, ki ér bennem véget, mert tüzén megerjedtem

Hazatérve állásért folyamodik, ismét sikertelenül. Ló- és borkereskedéssel foglakozik, vagyona morzsái is elúsznak. A hazáját többször is elhagyni kényszerülő költő írja vitézi énekei sorában azt a búcsúzó verset, amelyben a felsorolás folyamán a számára legfontosabb értékeket veszi számba. Az első helyen az „édes hazám” áll. Balassi használja először ezt a jelzős szerkezetet. Ritka a magyar irodalomban. Hasonlóan nagy erővel József Attila Hazám című szonett-ciklusának záródarabjában fordul elő: „Édes hazám, fogadj szívembe”. Magyarország, mint Európa védőbástyájának (=propugnaculum Christianitatis) gondolata már a XV. században előfordult.

*Ó, én édes hazám, te jó Magyarország,
Ki kereszténységnek viseled pajzsát,
Viselsz pogány vérrrel festett éles szablát,
Vitézlő oskola, innár Isten hozzád!*

Végül ilyen körülmények között határozza el, hogy részt vesz az 1593-ban meginduló török elleni harcokban. Rá egy évvel Esztergom ostrománál ágyúgolyó járja át mindkét combját. Halálánál Rimay Jánosra, a barátára és tanítványra bízta költői hagyatéka rendezését. Rimay János epicédiumában ezeket a szavakat adja a haldokló Balassi szájába:

„Mit mondhatok? Élttem. Hol bátran, hol féltem.

*Kedvvel, búval, panaszzal.
Hol méltó vádlásban, több rágalmazásban,
mert egész föld foly azzal.*

*Vétkemben rettegtem, jómban örvendeztem,
s vígadtam az igazsal.”*

Az általa kiadásra előkészített kötetből viszont csak az istenes versek jelentek meg, azok is csak Rimay halála után. Szerelmi énekei bár széles körben, de csak kéziratos formában terjedtek (Zrínyi Miklós könyvtárában is volt egy példány). Bár lírájának sok követője akadt a 17. században, a következőben már feledésbe merült, s így akik magas szinten folytathatták volna Balassinak ezt a kezdeményezését – mint Csokonai és Petőfi – nem ismerhették. Csak 1874-ben bukkantak rá a Balassi-kódexre (a költő saját kezével írt könyvének másolata), s az 1879-ben megjelent publikációja alapján váltak ismét ismertté szerelmi tárgyú költeményei.

Balassi, a tudós költő műveltségben is messze felülmúlja korának átlagát. Nem verselgető főúr, hanem öntudatos, büszke, tudatos költő. Poeta doctus, tudós költő. De egyben „igazi költő”, poeta veritabilis: a műveltsége igazi tehetséggel párosul. Ez pedig feltételezi a korabeli irodalmi kánon alapos ismeretét. Műveltségére tanulmányai során tett szert, hiszen kitűnő nevelést kapott, s mint maga írja szerénykedve: „némi tanultságot” szerzett. Bornemisza Péter tanította a vallás, valamint a latin nyelv és kultúra elemeire. Tizenegy éves korában Nürnbergbe megy tovább tanulni, 1569-ben pedig valószínűleg valamelyik felső-németországi főiskolába jár. Apja szándékából erre lehet következtetni, s a költő tudós műveltsége is magasabb külföldi iskolázatást sejtet. Valószínűleg nemcsak német egyetemen, hanem Padovában is megfordul. Mindezt kiegészíti az erdélyi udvar olaszos kultúrkörnyezetében, a lengyel királyi udvar világában szerzett műveltsége.

Erdélyben keletkezett verseiben már jelen vannak a reneszánsz sablonok, bár a tehetséges költő ezeket az udvarló verseiben is színnel, élményszerűséggel dúsítja fel. A szerelmet jelentő hagyományos „tűz” metaforát tovább fejlesztve, kiegészítve a benne nedves faként égő képpel, a szenvedély pólusait is képes kifejezni a Chak Borbála nevére című versében:

Az fiatal fához vagyok már hasonló, ki még nyers és zöldellik,

Ki az tűzben lévén egyfelől nedvesül s másfelől égetik,

Így egyfelől szívem töled kínoztatik s ismeg vigasztaltatik.

Tudós költőre vallanak a mitológiai alakok szerepeltetése, Vénus, Cupido például. A korabeli kánonnak megfelelően hosszú címekben írja körül a vershelyzetet, lírai életrajzot körvonalazva, s a vers végén a keletkezési körülményeket foglalja össze.

Számos verscím alatt szerepel az „ad notam” jelzés, a nótacím, amiből kitűnik a 16. századi magyar költészetnek az a konvenciója, hogy

a szövegeket dallamra írták. Balassi nemcsak magyar (magyar nyelven kívül 8 nyelvet beszél: latinul, szlovákul, horvátul, lengyelül, románul, törökül, németül és olaszul), hanem török, román, olasz stb. dalok dallamára költötte verseit, gazdagítva költészetének ritmotechnikáját.

Versai tematikailag három csoportra tagolhatók: szerelmi dalokra, tavaszi és vitézi-, illetve istenes énekekre.

Akkoriban a költői játékoság egyik lehetősége volt az akrosztikon (névretjtés). A versszakok kezdőbetűiben rejtették el valakinek, rendszerint a kedvesnek a nevét. Balassi főleg udvarló verseiben folyamodik e játékhöz. De ír „echós” verset is (Echo=visszhang). Ennek a szabálya abból az Ovidiusnál olvasható történetből származik, amely szerint az istenek arra ítélték a feleségő nimfát (Echót), hogy a neki odakiáltott hangsoroknak csak a második felét kiálthatja vissza. Példa az egyik ilyen Balassi-versből:

Nyolc ifjú legény minap úton menvén egy erdőben jutának,

Estve felé lévén tréfálván, beszélvén ők egymásnak mondanak:

*Vegyünk szót Ekhótul (mond) mi mátkáinkról,
mondja nevét azoknak!*

Crédulus az első, lön azért elkezdő s monda nagyot kiáltva:

Ekhó, de kicsoda az ki sok kínomba most megvigasztalhatna?

Kérlek mond meg nevét, ki mint idővségit bús lelkem úgy kiv/ANNA

Több verse élén szerepel a latin nyelvű megjegyzés: „inventio poetica” (=versszerző találmány). A poeta doctus tudatosan végzett műhelymunkát, kiszámítva a vers képeinek hatását. Ilyen „inventio poetica” a *Darvaknak szól* című verse, melyben szerelmének a hazája felé tartó darvakkal üzen a bujdosó költő. Az olvasó arra gondol, hogy valahol külföldön írta keserves honvágyában, nem pedig otthon, mint jelen esetben. Itt viszont a költő felidézti élményanyagából a bujdosás emlékét, tapasztalatait, azokat téve meg a vershelyzet alapjává.

Mindennap jó reggel ezen repültök el szőlődögélvén, darvaim,

Redátok néztemben hullnak keservemben szememből könyveim,

*Hogy szép szerelmemem jut eszemben nekem,
megújulnak kínjaim.*

*Látom utakat igazítottatok az ország felé,
Az holott az lakik, víg szívemet aki ő magánál rekeszté;*

Valaha énrólam, ki híven szolgáltam valljon s emlékezik-e?

Költészetének egyik legjellegzetesebb reneszánsz vonása, hogy verseit egy általa eltervezett kötetkompozícióba rendezi. A versek egymásutánja meghatározott, az elkészült „nagy ciklus” első 33 verse házasságáig tartó, a második házassága utáni életére vonatkozik. Az első az Anna-verseket, a második a Júlia-ciklust tartalmazza elsősorban. Feltételezhető, hogy a kötet harmadik része is 33 versből állt volna, azonban az ide tartozó vallásos versek nem minden darabja készült el. A 3x33 vers elé került volna a Szentháromság három tagjához intézett 99 soros Három himnusz. Ebből látható, hogy akár Danténál, a középkori számmisztika Balassinál is szerepet kapott.

Az arányos szerkesztés, a reneszánsz harmónia diadala az egyes verseken belül is megmutatkozik. A kilenc versszakból álló Egy katonanékre, amelyben a végvári katonák vitézségét, erkölcsi nagyságát örökíti meg, szintén a hármas szerkezet jellemző: a vers első, ötödik és kilencedik szakasza az elvont gondolatokról megjelenítője, a közbülső három-három szakasz pedig a vitézi élet tömörített pillanatképeit tartalmazza. A szimmetriát kedvelő költő megeremti verselésben a róla elnevezett Balassi-strófát, belső rímmel látva el a tizenkilenc szótagos Lukrétia-verssort. A róla elnevezett strófán kívül még hat olyan versszakot is használt, amelyekre előtte nincs magyarul példa. Íme az említett 6-6-7-es szótagszámra bontható, a-a-b, c-c-b, d-d-b rímképletű strófa az egyik istenes versében:

Végtelen irgalmú, ó te nagy hatalmú Isten, légy már kegyelmes!

Ons ki mindenestől jódót rám kebledből, mert la mely veszedelmem

Bűnöm miatt lelkem, ki tükön rág engem, mert nagy sebbel sérelmem.

A nyelv és a zenei hatású versforma bravúros művésze volt. A versszak kialakítását a kor tánczenei ihlették meg; mai kifejezéssel élve ezek reneszánsz táncdalok. A zenei ihletettség azonban a legtöbb, egyéb formájú költeményénél is felismerhető; versei nagy részét énekszóra képzelte el, s nyilván úgy is adta elő baráti köreiben.

Ő maga több hangszeren is játszott, és szép énekhangja volt. Szókinése és költői képvilága nemcsak rendkívül gazdag, de olyan életképes, hogy versein mit sem koptatott az évszázadokban mérhető idő.

A magyar irodalomban az első versciklus is az ő nevéhez fűződik. Történetkeret erősíti fel a versek hatóerejét, amelyek mindegyike külön is remekmű. A történet arról szól, hogy Vénus egy gyönyörű hölgy kezét ígéri a költőnek Cupido által, ha elválik hűtlen feleségétől. A volt kedves, Júlia az ígért szerelmes, aki azonban egyre elérhetetlenebbnek tűnik, míg végül le is kell mondania róla. A ciklus második versében szól arról, hogy szívében újra fellángolt az egykori szerelem:

*Régi szerelem nagy tüze hamuá vala szinte,
De ím nem tudom mi löle, hogy bennem meg felgerjede.*

Elvált szeretőm miatt új bánat nagy kénnal fogyat,

De nem látom semmi módját, mint oltsam szerelmem lángját.

A Júlia-ciklus egyik legszebb darabja, a *Hogy Juliára talála* így köszöne neki című verse szimmetrikus, un. chiasztikus felépítésű (tükrözés elve szerinti). A hat versszakból álló vers közbülső harmadik és negyedik szakasza Júlia szépségét jeleníti meg (Annát, reneszánsz szokást követve már Juliának nevezi.), a 2. és 5. mintegy tükröként a lírai én érzelmét, s végül az 1. és 6. a versírás alaphelyzetét tartalmazza. A provanszál trubadúrlírának, az udvarló-, bókoló verstípusnak is legszebb darabja a magyar költészetben. A kezdő- és záróstrófában megalkotott szituáció a lovagi költészet szerelemeszményét tükrözi: a hölgy felette áll udvarlójának, a szerelem egyoldalú, a jutalom csak egy mosoly.

Hogy Juliára talála, így köszöne neki

**Az török Gerekméz dúnja sensüz
Nem kell a világ nálad nélkül nótájára**

Ez világ sem köll már nekem nálad nélkül szép szerelmem,

Ki állasz most émmeltem. Egészséggel! Édes lelkem.

*Én bús szívem vidámsága, lelkem édes kívánsága,
Te vagy minden boldogsága, veled Isten áldomása.*

*Én drágalatos palotám, jó illatú piros rózsám,
Gyönyöröz szép kis violám, áll sokáig szép Juliám!*

Feltámad napom fénye, szemüldök fekete széne,

Két szemem világos fénye, áll, áll, életem reménye!

Szerelmedben meggyúlt szívem, csak tégedet óhajtlakem,

Én szívem, lelkem, szerelmem, idvez légy én fejedelmem!

Juliámra hogy találék, örömben így köszönék,

Térdet, fejet neki hajté, kin ő csak elmosolodék.

A tudós költő fordításában is reneszánsz marad. Eredetisége abban mutatkozik meg, hogy nem lefordítja, hanem átdolgozza Marullus, Angerianus, Janus Secundus verseit. Az akkori irodalmi kánon szerint az átdolgozás nemcsak engedett, hanem éppenséggel követelmény volt. A fordítás így tulajdonképpen újjáköltés lesz, amelyben felesleges szöveghűséget keresni. Egyik Marullus-fordítását a keletkezés körülményének feltárásával fejezi be, büszkén szólva arról, hogy Marullust fordít, s hozzá a saját természetes életközegében: a mezőn, a lova mellett:

Marullus Poeta azt deákul írta, ím én penig magyarul,

Jó lovam mellett való füven létemben fordítám meg deákból,

*Mikor vígan laktám vitéz szolgálímmal,
távózáván bánatimtul.*

Céliához írt versei letisztult tömörségükkel, megjelenítő képi erőjükkel, zeneiségükkel lepnek meg. Ezekben a költő nem hagyatkozik a dallamra, a versszöveg jó hangzása veszi át annak szerepét. Ezek már a barokkot megelőző manierizmus felé mutatnak.

Kiben az kesergő Celiáról ír

Mely keservesen kiált, fülemüle fiát hogyha elszedi pásztor,

Röpes idestova, kesereg csattogva bánattal szegény akkor,

Oly keserveképpen Celia s oly szépen sírt öccse halálakor.

Mint tavasz harmatja reggel ha áztatja szépen jól nem nyílt rózsát,

Mert gyenge harmattal tisztul s ugyan újul, kiterjeszti pirosát,

Celia szintén oly, hogyha szeméből foly könyve mossa orcáját.

Mint szép liliomszál, ha félben metszve áll, fejét földhez bocsájtja,

Úgy Celia feje vagyon lefigeszve, mert vagyon nagy bánatja,

Drágalatos könyve hull mint gyöngy görögve, vagy mint tavasz harmatja.

A költő már nem elégszik meg a statikus színnel, azok egymásbajátszásával idéz fel mozgó képet. A tiszta színek és éles fények örökös megtörését tapasztalhatjuk meg a fürdő Celiáról írt versében:

Mint az kevély páva, verőfényen hogyha kiterjeszti sátorát,

Mint egész szívárván sok színben horgadván jelent essőre órát,

Celia oly frissen, új forma sok színben megyen táncban szaporát.

Mint nap szép homállal feje felhőn által verőfényét terejeszti,

Oly gyenge világgal vékony fátyol által haja szénét ereszti,

Celia befedvén s mellén tündökölvén drága gyémántkereszti.

Támadatkor napnak, mind holdnak, csillagoknak hogy enyészik világa,

Úgy menyek-szüeknek, mint az szép füveknek vesz szépsége virága,

Mihent közikben kél, Celia, az, kinél égnek nincs sebb csillaga.

A már említett citerás lányról írt verse mellett a krakkói kurtizánokkal töltött órák élményéből fakad még egy – a cotigianáról, Hannuska Budowskionkáról szerzett latrikánus – vers, melyet virtuóz rímkezeléssel, muzikalitással tesz játékoská:

*Friss szép feje póka,
Édes szűrő móka,*

*Porcogós Annóka,
Szerelmem oka,*

*Mit haragszol?
Hogy nem játszol*

*Velem, kivel egy fraj szól?
Ládd-é víg, ki-ki táncol?*

Ez, majd a következő 5 epigrammája jelzi, hogy a költő eljut a szubjektív lírától az objektív epigramma műfajához, éppen fordított utat járva be, mint Janus Pannonius.

Balassi életműve a magyar irodalom addigi eredményeinek páratlan összegezése, merész továbbfejlesztése. Nagy kortársaival, Ronsard-ral, a szonettíró Shakespeare-rel egyenértékű művészetet teremtett. Poeta doctus, de ugyanakkor ösztönös költő lángelme is, aki különleges lelki alkatával, hallatlanul erős személyiségével a magyar lírának hosszú ideig utol nem ért zseniális úttörője lett.

ESZTERÓ ISTVÁN

S enki nem vitatja el a színházi alkotóktól a hosszú nyári szabadságolás jogát; tudjuk, az azt megelőző színházi évad szinte minden napján dolgoztak. Ugyanakkor azt is sejtjük, hogy a kultúrából élő többi társukhoz hasonlóan vakációjukat nem sokan töltik közülük a Kanári-szigetekhez hasonló helyen. Vigaszul a művészettel való örömteli foglalkozás lehetősége szolgálhat nekik – gondolja a polgárember. Aki materiálisabb élvezetekre vágyik, az jobb, ha otthagya a szellemi/alkotó pályát.

A színészek nyári szabadságának egy része mégiscsak, megint csak munkával telik: fel kell újítaniuk, játszaniuk kell a fesztiválokra, turnéokra meghívott előadásokat. Így, ha a Kanári-szigetekig nem is, de Magyarországra, Bécsbe, Gdanskba eljuthat a társulat, ha „fesztiválképes” előadást sikerül létrehozni. Egy fesztiválon fent említett művészetiségét is jobban kielégítheti közülük az az művész, aki arra kíváncsi, milyen színházi nyelvvél kísérleteznek a litvánok, az oroszok vagy fővárosi, netán újvidéki magyar kollégái.

A fesztiválszerepléseken ugyanakkor nem mindig térül meg a befektetett munka: a sokszor alkalmatlan új helyszíneken előfordul, hogy túl harsány lesz az előadás vagy épp elveszik a térben, a járáskor (ahol a színészek ki s be járnak) s a világlátás nem megfelelőek. Az is feszültségforrás lehet, hogy a színház művészeti vezetője

Kisvárdára, bukaresti fesztiválra vagy bárhová szívesebben viszi az általa rendezett előadást, mint társulata talán izgalmasabb, de nem általa rendezett produkcióját. Ha a műalkotás befogadásának öröme felől közelítünk, a probléma abból adódik, hogy az előadások párhuzamosan folynak, s a társulatot nem is tudják a fesztivál teljes ideje alatt ellátni a szervezők, haza kell utaznia, amint lejárta a produkcióját. Csak kevés kiváltságos nézheti végig az összes előadást – közöttük is akad olyan, aki szívesebben sütteti a hasát a nappal a fesztiválváros strandján, minthogy az előadásokat és azok megbeszéléseit végigülje. (Mert például ő igenis tudja már, hogyan kell színházat csinálni. Jó néhány fesztiváldíja tanúskodik erről.)

Persze mind tudjuk, hogy hasznosak ezek az alkalmak. Más dimenziójú tapasztalatokkal egészítik ki a próbák és otthoni bemutatók során születő felismerések örömeit. A néző számára pedig – aki nyáron szintén könnyebben utazgat – ünnep, ha olyasmit lát, amit évad közben nem. Például Bozsik Yvette társulatát Gyergyószentmiklóson.

A fesztivál, a nem hétköznapi közegben való játék jó esetben az alkotóknak is ünnep. A szó azt is jelenti más nyelvekben, ahonnan átvehettük: Fest, festív – ünnep, ünnepi. Hogy minek az ünneplése történik ilyenkor, annak deklarációja fesztiválonként változik. De ideális állapotban magának a színháznak mint művészeti ágának a dicséretéről is szólnak ezek az alkalmak.

Július végén Szegeden tíznapos alternatív színházi szemle zajlott. Legértékesebb előadásai e művészeti ág mibenlétét próbálták megfogalmazni; újraértelmezni, mi az, hogy „színházi” – különben, tudjuk, minden valamirevaló előadásnak foglalkoznia kell ezzel a kérdéssel. Az önreflexió szintje sokak szerint az előadás értékének közvetlen mutatója.

Az önmeghatározás kísérlete épülhet a kiterjesztés illetve az elvonás műveletére (látjuk a fesztivál előadásaiában): elvonni lehet egy produkcióból a verbalitást, a történetet, hozzátenni az énekes formát, táncot, metaelemeket, dúsítani lehet az előadást minél több valóságselem beépítésével (a Bozsik

Színház

A színház ünnepei

Yvette Társulat *Táncaterápiájában* például megjelenik egy mozgássérült ember – sokan az utolsó percig azt hitték, valójában táncos ő, csak mozgássérült alakít, mesterien, ezért mozgását esztétikai bravúrként értelmezték...). A kifejezési módok sokfélesége az elbírálást is bizonytalanná (túl biztossá?) teszi: a legjobb előadás, legjobb férfi és nő szereplő díját táncos produkció illetve táncosok kapták.

Némely előadás nem arra vállalkozik elsősorban, hogy a különféle ágazatok, a színház, az opera, a balett határterületeit próbálja meg átjárhatóvá tenni. Inkább a színházi térben és időben hagyományosan létező kifejezési módokat próbálja leporolni, minél több lehetséges árnyalatokat, funkciókat felmutatni. Jól értelmezhető e szempont felől Oleg Zsukovszkij előadása (mely a performansz műfajával mégiscsak kacérkodik...). A Németországban alkotó, orosz származású művész (aki tapasztaltabb fesztiváljárók szerint jelentősebb, táncos produkciókban

is játszott már) azt mutatta meg, hogyan jár át egymásba köznapis gesztus és tánc, hogyan hajlik át az artikulálatlan kiáltás beszédbe, a dallam hogyan lesz egy mondatnyi intonáció, egy őszinteséget célzó szövegben hogyan szervesül egymással közhely, szlogen, filmből átvett replika. *Hárfeusz* című előadásában látjuk hangzásba fordulni a látványt (a bokájára erősített csörgők táncában, ahogy a csendben egy szálló léggömb kidurran), s a hangzó eszközt, amint látványt hoz létre (ütésre a doból sűrű füst kavardik elő).

Zsukovszkij ebben az előadásban egy köztes teret próbál meg kialakítani, és mindvégig abban marad. E közöttségben nehezen eldönthető, hogy zörejt vagy zenét hallunk, a színész vagy a figura áll előttünk; egy ritmus másikba vált át, mielőtt még letisztulhatna; a komolyság és a játék, a finomság és a harsányság, a magány és az állandó kifelé kommunikálás egyazon közegben artikulálódik. E nyelvek egymással folytonos kontaktusban léteznek. A bűnszándék látványban, gesztusban válik kintről láthatóvá, ez a mozgás öntörvényűvé válik, és egy később más látványként megnyilvánuló új belső magatartást idéz elő.

Az előadások többsége ehhez a produkcióhoz hasonlóan valamilyen esztétikai kérdéskört lát-szik körüljárni. Ezért is jelentős a Honvéd Kamaraszínház *Bozgorok* című előadása: a fent jelzett irányból történő megközelítések mellett más, a színház társadalmi funkcióját/zsigeri hatását firtató kérdések körét is megnyitja. Rusnyák Gábor díjazott rendezésében Shakespeare *Ahogy tetszik* című darabja minősül át Erdélyről készített fiktív-reális „szociografikus elemzéssel”. Az izléstelenül berendezett, koszlott Bufet Ardealban egy jobb sorsra érdemes bárénekesnő román dalokat énekel, fiatal pincérlány esik idősebb nyugati férfiember karjaiba, zenéjével Magyarországra induló népi hegedűs hajt fel benne egy kupicával. A figurák egy része Shakespeare-szereplők nevét/sorsát viseli.

Az általános kilátástalanság hangulata, az elfecsérelt értékek bemutató helyzetkép tragikumá végig humorral, önironiával keveredik. Sok nézőt mégis mélyen megérint például az utolsó jelenet, melyben a nyitott határnak köszönhetően „nyugatra” távoznak szereplők. A Bufet Ardealban csak egy sztoikus hajlamú figura üldögél. Félig tréfásan megjegyzi: a többiek elmentek, rendben, de hazatérnek még. Ha máskor nem is: az édesanyjuk temetésére.

Azután az előadás ideje alatt megfőtt puliszkával, tokánnyal és pálínkával kínálják a nézőket, mondván, a többiek nélkül nem tudja elfogyasztani az egész fazéknyi ételt. Hogy asztalhoz járul a néző vagy sem, mindenképpen állásfoglalást, a produkció színháziságára, illetve a bemutatott társadalmi szituációra való reflektálást feltételezi a részéről. A közönség ellentmondásosan, a szakma nagyrészt értékelően viszonyult az előadáshoz.

Az alkotáshoz, a színház esztétikai és tematikus megújulásához viszont bizonyos mértékű biztonság szükségeltetik. Ez a kérdés volt a nem hivatalos témája a szeptember első hétvégéjén Gyergyószentmiklóson megrendezett Figura fesztiválnak. A találkozó eredeti célja a Figura huszadik születésnapjának megünneplése volt – és ez is szépen megvalósult. A közönség az elmúlt, igen sikeres figurás évad néhány előadása mellett láthatott egy-egy Bocsárdi- és Bozsik Yvette-produkciót, kiállítás nyílt a társulat múltjáról és vitafórum zajlott a helyzetéről. A beszélgetés azért éleződött ki a jövő kérdésére, mivel a gyergyószentmiklósi polgármesteri hivatal a színházat a művelődési ház keretébe szeretné vonni, ami ellen a társulat tagjai (és a kulturális életnek a fórumon megjelent fontos személyiségei) tiltakoznak. Indokuk: a művelődési ház terme túl nagy, fűtése nem megoldott (az elmúlt télen sem lehetett ott játszani), hangszigetelése, felszereltsége nem jó, csak nyűg lenne a társulat nyakán, ráadásul pályázni sem lehet a felújításokra, ha a színház nem saját, külön épülettel rendelkezik.

A közönség maga is meggyőződött az áldatlan állapotokról: az előadásokat úgy kellett végignéznie, hogy három, a látást zavaró állványt állítottak fel közéje és a színpad közé, mivel másképpen nem lehetett elhelyezni a szükséges reflektorokat. A produkciók színvonala az ilyen nehézségek ellenére több mint kielégítő volt. A sepsiszentgyörgyiek feszes ritmusú *Romeo és Júliát* adták elő – Bocsárdi László Figura-alapító tíz évvel ezelőtti hetedmagával átszerződött Szentgyörgyre, de illet, hogy hiva-

talosan az ő előadása kezdje a távozását túlélő Figura évfordulós ünnepségét. Az Uray Péter által rendezett *A malom* sem maradt el színvonalban (vagy „alternatívításban”) az előbb említett szegedi fesztivál előadásainak többsége mögött; ha az újvidéki *Via Italiának* helye volt ott, *A malom* is megbírt volna egy meghívást.

A *malom* rendezője épített arra, hogy a jelenlegi Figura Stúdió Színháznak két népi táncos alkalmazottja van. A kontakttánc- és népitánc-elemeket ötvöző formanyelv a színházhoz szokott nézők számára jó iskola, a második előadásán már követni tudják a színpadi viszonyokat, és történeté tudják összerakni a szöveg nélkül derűt, kísértést, megrontást, fájdalmat kifejező jeleneteket. A színészek és a nézők is örömmel fogadták a hírt, hogy Uray a következő évadra is vállalt egy rendezést Gyergyóban.

A figurás előadásokban általában jó teret, jelmezeket, zenét, világlátást látunk (*A malom* mellett ilyen a Béres László által rendezett *Scapin furfangjai*, s a két Csehov-egyfelvonásosban is vannak jó ötletek); tanúi lehetünk, hogy az alkotóknak most már a szegényes deszkákból és lepedővaszonnól is hangulatos, kreatív teret sikerül kiképezniük.

A *Scapin furfangjai* érdekes módon a Bocsárdi távozás utáni figurás korszak metaforikus leképezésének is tekinthető: azóta szinte egyváltában Szabó Tibor a társulat igazgatója és lelke, aki úgy zsonglorkodott a fiatal színésznövendékek és a szűkmarkú pénzosztók között, és úgy mentette át a lassan újra magára találó csapatot egy sikeres évadba, ahogy az általa játszott *szolga*, *Scapin* a fősvény urak és bajba került fiatal szereplők között megtalálja a gondokból kivezető utat.

Bocsárdi *Romeo és Júliát* talán utoljára látták színpadon, akik Gyergyóban megnézték (s a legtöbb néző nem először tette). A nemrég Gdanskban bemutatott előadás végig pörgött, a színészek jó formában voltak. A nehéz Shakespeare-szöveg szinte minden mondata élt (igaz, hogy sokat vágta belőle, a híres „Ó, Romeo, miért vagy te Romeo”-párbeszéd sincs benne). Jól kitalált elem Tybalt „párbajtánca” Romeóval, megoldódott a sokat firtított kérdés: miért lökik a szülei Júliát akarata ellenére a testes Páris karjába (Páris az apát egy papirossal zsarolja, az anya és a dajka pedig mindenholt azt látja, a nőnek az a sorsuk, hogy feleségek/a férfiaknak kiszolgáltatottak legyenek, ez a rend). A két nem közötti viszony több szinten tematizálódik az előadásban: Capulet, Montague és Verona hercege nyíltan hódol a házasságon kívüli, dévaj testi szerelemnek, e magatartásnak a kifejeződése lehet a kövér, festett aktokat ábrázoló széles díszletfal. Ebben a közegben a másként érző fiatalok érthető módon nehezen találhatnak megértésre.

Az előadásban végigvonul egy melankolikus szál: Romeo első, Róza iránt érzett szerelmi bánatával kezdődik, s az üldözöttesek során, az örömtől mellékszövegként, az elmúlás leheletként mindvégig jelen van a színen. Anyagi hordozója az előadásban a proskéniumot borító, nagy mennyiségű sárga falevél. (A két fiatalra ilyen leveleket szórnak esküvőjükön segítők – baljós előjel...) A másik fontos szál a zenészeké, a zené. Első találkozásukkor a két főszereplő együtt zenél, a zenélésben találnak egymásra. A zene (és közvetve a művészet) a szerelemhez válik méltóvá, illetve hasonlatossá ebben a felfogásban. Lőrinc barát is zenélő, piros ruhás bohóccá vedlik át, mikor észreveszi, a világ hibáinak kijavítását célzó szándékai sikertelenek. A világot értő, a jobbitásán fáradozó ember is művészé válik tehát.

A bánat, a szerelem, a közzjóra törekvés és a művészet egyívű tartozók lennének eszerint. Nem kicsiny dolog ez, a színházra nézve. Eppen elég.

ZSIGMOND ANDREA

Balázs Áron-fotók

Könyvkritika

A zaftos és a lájtos

Ritkasága miatt eseménynek számít az önmagát paródiakötetként definiáló könyv megjelenése, de most néhány hónap leforgása alatt rögtön két ilyen corпуст adott ki a kolozsvári Erdélyi Híradó, mindkettőt Gáll Attila szerkesztésében (aki maga is kötettel rendelkező költő). Fekete Vince *Lesz maga juszt isa* c. kötete a szerző negyedik könyve, míg Székely Csaba, az *Írók a ketreben* szerzője, elsőkönyves.

A paródia (mint gyűjtőfogalom, melybe beletartozik a travesztia, pastische, torzkép is, tehát a primér szöveg játékos vagy szatirikus imitációja vagy transzformációja) nem könnyű műfaj, kényes ügy. Megfelelő mesterségbeli tudást követel, humorérzéklet is, bátorságot igényel a paródiaszerző részéről, ugyanakkor az elferdített/imitált szerző(k) stílárús jellegzetességeinek beható ismeretét. Ráadásul nem érdemes kevésbé ismert szerzők szövegeivel játszani, mert mit ér a poén, ha nem értik. A két paródiaszerző egyidőben gondolhatta tehát optimistán azt, hogy ez az a pillanat, amikor már annyira ismertté váltak a kilencvenes évek derekán jelentkező fiatal költők, írók művei, hogy azok közönsége megérett a torzképek értő-értékelő befogadására is. Valószínűbbnek tűnik viszont az a feltételezés, miszerint Fekete Vince és Székely Csaba szoban forgó kötetei műfajuk természeténél fogva (könnyedebb, olvashányosabb, szóakoztatóbb) mintegy katalizátorként szállnak majd be az idézett szerzők írásainak olvasókhöz való eljuttatásában. Vélhetően azok számára is kedvet teremtenek az eredeti művek elolvasásához, akik eddig nem figyeltek annyira az irodalomtörténetekre. Hisz a paródia egyfajta recepció is, ugyan nem az akadémikus fajtából, de mindenképpen bírálata, és mint ilyen, részben/részlegesen pótol(hat)ja a hiányzó, ill. távolról sem átfogó erdélyi magyar irodalomkritikát: kénytelen-kelletlen ideiglenesen átveszi annak szerepét.

A *Lesz maga juszt isa* alcíme: Paródiák, szatírak, állatmesék, a kifigurázott hat költő: Sántha Attila, Orbán János Dénes, Farkas Wellmann

Endre, László Noémi, Kelemen Hunor, Lövétei László László. Az *Írók a ketreben* alcíme a borítón Paródiák, míg a belső címlapon parodeo (sic!). A játékba hozott szerzők száma huszonkettő, költők és írók, a lista Kelemen Hunor kivételével azokat is tartalmazza, akikre Fekete Vince apropózik: Balázs Imre József, Demény Péter, Farkas Wellmann Endre, Farkas Wellmann Éva, Fekete Vince, Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, László Noémi, Lövétei László László, Orbán János Dénes, Papp Attila Zsolt, Sántha Attila, Jánk Károly, Benő Attila, Szántai János, Király Zoltán, Gergely Edit, Demeter Szilárd, György Attila, Nagy Koppány Zsolt, Papp Sándor Zsigmond, Vida Gábor.

Fekete Vince kötete három részre tagolódik, az első rész – Dö besztt of francközép (Sántha, OJD, Farkas Wellmann Endre) – a legterjedelmesebb, mivel nagyon sok Sántha-átírást tartalmaz. A tömb címe a transzközépre mint (látszólag tisztavirágéletű, de alapjaiban véve még mindig divatos) irodalmi, irodalomelméleti irányzatra utal, melynek értelmi szerzői Sántha Attila és Orbán János Dénes voltak, még azokban az időkben, amikor első kötetük kiadására készültek. Mely első kötetek fityiszt mutattak az addig hagyományosnak és mértékadónak számító transzszilván irodalmi hagyománynak. Valójában Fekete Vince is együtt indult Sántháék, akárcsak László Noémi, de utóbbiak következetesen visszautasították a „vadászt”, miszerint költészetüknek köze lenne a transzközépre életérzéshez és irodalomfelfogáshoz. És most, közel egy évtized után éppen Fekete Vince az,

aki kötetbe gyűjtött paródiáival, szatíráival görbétükröt tart pályatársai elé, bizonyos értelemben nyomtatékosítva, az irodalom nyelvén magyarázva a transzközéptől való elhatárolódásának okát. A *Lesz maga juszt isa* akár leszámolásként is értelmezhető tehát a Fekete Vince költészetének ars poeticájával párhuzamosan létező ars poeticákkal, de mindenképpen azoknak néha türelmetlen, gyakran szatirikus-cinikus, sőt szarkasztikus bírálata. És mint ilyen, a maga módján kánonformáló, mivel egy kvázi behatárolható irodalmi irányzat karikatúráját valósítja meg, mintegy negatíván írva le azt (értsd: fonákját mutatja). A bökkendő csak az, hogy az „ellenőrző igazságtevés” (Kosztolányi) folyamatában a kötet nem tűnik észrevenni, hogy maga is részévé válik annak az erősödő hagyománynak, melynek torzképét megrajzolja.

A klasszikus előd Karinthyhoz hasonlóan, és gyakran annak stílusában Fekete Vince előbb néhány keresetlen szóval bemutatja „áldozatait”, majd kegyetlenül szórakozik rovásukra. Sántha székely verseinek, ill. leveleinek fonákjait úgy komponálja meg, hogy nem riad vissza az alulretorizált, alulstilizált nyelv helyenként tömény használatától, időnként magát a csattanót is vulgáris kifejezésekre építi (a Khemál, a szittyia székely c. kétsoros pl. így hangzik: „Székely Khemál, / vagyishogy szarik.” 12). Az akadémiai helyesírásához olyan sajátosan viszonyulnak ezek a versek, levelek, ahogyan azt a múlt századbeli emlékfüzetek, valamint az idézett primér művek teszik. Fekete Vince Sántha-paródiáinak „klasszicizálóását” valószínűleg siettetni fogják az olyan szállóige-gyanús sorok, mint: „Úgy el vagyok keseredve, / mintha lik a senekemen / nem vóna.” (10) vagy „Métt nem alszom iccanként? / Mi zavarja ál-mam?” (21) Ezek a feldolgozások nem egyszerű ujjgyakorlatok vagy stílusimitációk. Tétjük van, sokszor váratlan csattanóban tetőznek, laza csuklómozdulatból odavetett, sziporkázó, de csípős replikák Sántha írásaira. Ugyanez mondható rá az OJD-paródiákra is, a szatirikus hangnem esetükben mintha még erősebb lenne. Orbán János Dénes, „a forma és a kúrna mivese” (41) költészetének egyik alaphelyzetét a paródiáiról így foglalja össze nemes egyszerűséggel: „Nem akar Brigitt gyakni, / sem velem többé lakni. / Meg kéne jól tán rakni, / de jobb volna mégis gyakni.” (45). Megteheti, mert korábbi kötetével már visszavonhatatlanul bizonyította, hogy birtokában van a mesterségbeli tudásnak, így a gyakran lenézett ragfrémek használata miatt sem érheti a hozzá nem értés vádjá. Farkas Wellmann Endre (aki, ill. ami az egysoros bemutatató szöveg roppant merészen kritikus állítása szerint „Orbán János Dénes ifjúkori költői neve”) költészetének (vagy inkább: a Farkas Wellmann által egy időben oly előszeretettel használt „kolozsvári” beszédmodornak?) is visszafelé Fekete Vince, helyenként ugyancsak szállóige-gyanúsán: „Nem még menyek Bukareszta, / Inkább menyek Budapestre / ... / 'Sze ungur vagyok vaj mi?’” (58)

László Noémi, Kelemen Hunor és Lövétei a Lágypuff című tömbben kapnak helyet, s mint jeleztük, ez az elkülönítés egyben akár irodalomtörténeti vonatkozású különbségtételt is jelezhet. Mennyiségileg Fekete Vince sokkal finomabban bánik a valamilyen módon saját szerkértáborába tartozó – értsd: nem transzközépek számító – költőkkel: míg Sántha Attila költészetével több, mint huszonöt írásban foglalkozik, addig Kelemen Hunornak egyetlen szarkasztikus szatírában felel vissza. De ha elolvassuk a Lágypuffot (72), rögtön világossá válik: a paródiáiról cinikus kíméletlensége határtalan. Nagyon leegyszerűsítve: kiérződik – és nemcsak ebben az esetben – az eredeti művet olvasó türelmetlensége, intoleranciája is („olyan vagy mint e szonett: kába / úgy első barátságai fokon”), a záró sorok egyenesen a primér szerző irodalmi halálát valószínűsítik: „s még el sem számolhatsz hatig, / a világ már reád sem baszik”. Ennél azonban sokkal ravaszabbul működik ez a paródia, mivel nem tiltja le azt az olvasatot sem, melynek értelmében önmegszólító költéménnyel van dolgunk. Ebben az esetben a versbeli beszélő nem kiszól/odaszól, hanem önmagát – mint lírai ént – szólítja meg, látszólag önnön művészetét bírálja, de ezt a bírálatot épp az ál-Shakespeare-i, csattanós szonettforma cáfolja, billenti ki, fordítja át kifele irányuló ironiába, sőt cinizmusba. Ezáltal a vers megvalósítja a lehetetlent: egy mozdulatból mutatja be az „így lösz te”-t és az „így lövök én”-t, miközben a váratlan, vulgáris kifejezésre épített csattanó éppen önmagát lövi le.

A kötetet rendhagyó módon állatmesék versbe szedett átírásai zárják, melyek – akárcsak a többi textus – nem minden ponton a legsikerültebbek ugyan, de melyeken ugyanúgy érződik, hogy költő élvezettel és könnyedén ír, mint a kötet számos többi darabján. Összességében huncutan guruló, jó hangulatú, évődő, szóakoztató olvasmány Fekete Vince kötete, sok sikerült paródiával és szatírával.

Székely Csaba *Írók a ketreben* paródia – vagy inkább parodeo kötetét már csak azért is nehéz összehasonlítani a Fekete Vincével, mert a látszat ellenére nem ugyanaz a mű-faj-súlyuk. A „parodeo” találobb alcím, mint az, amely a borítón olvasható, mivel az elsőkötetes szerző stílusgyakorlatokat gyűjtött ide egybe, mintsem vérbeli és vérből paródiákat. Atitűdjé nem annyira az elhatárolódó-odaforodással írható le, mint inkább a közvetlen irodalmi elődök művei, „betörésének” kísérleteként. Önmaga számára próbálja érthetővé szelídíteni az imitált költőket és írókat, illetve a költői és írói mesterség tanulásának autodidakta folyamatát mutatja be. Szilaj elődök, hátukon izzadva kapaszkodó ifjú cowboy, öreg harcosokat gyönyörködtető látvány, kétséges végkimenetel. A kötet négyosztátú: a verseket a Versesköpöt tömb tartalmazza, a prózai írásokat a próza nevet, a Mese habbal tkp. az, ami az előző részből kimaradt, és ez a könyv is rendhagyó módon zárul: a Tükröm-tükröm tizenegy parodizált szerző karikatúráját tartalmazza. Eufemisztikusan fogalmazva. Mert egy jó karikatúra esetében a torzítások ellenére a kifigurázott személy kiblenléte nyilvánvaló mindazok számára, akik ismerik az illetőt (néhány sajátos vonás felvázolása segít a megismerésben). Székely Csaba grafikáinak túlnyomó többsége viszont kevésbé sikerült, sok esetben hosszasan találgatás után szemléltető kénytelen feladni, és kislabilizálni az apróbütös részt. A rajzeszköz használata göröcsös, érződik az erőlködés, a gra-

fikák valahogy elnehezülnek, nem jellemző rájuk a „profi” karikatúra könnyed játékossága, humora, ironiája. Hiányzik a vérbeli karikatúrista megfigyelőképessége, frappáns ötletessége is. Rossz esetben ezek után nyugodtan bevállalható egy kis előítélet a szöveges részzel kapcsolatban, jó esetben olvasó reménykedhet, hogy szerző jobban ír/imitál/rodeózik, mint ahogyan rajzol.

Székely Csaba kötetének színvonala nem egyenletes, a legerősebb rész a verstömb. Az itt olvasható írások nem a zaftos travesztia vagy torzkép kategóriába tartoznak (l. Fekete Vince!), hanem a „lájtosabb” (l. angol light, könnyű, nem hangsúlyos) pastische (játékos imitáció),

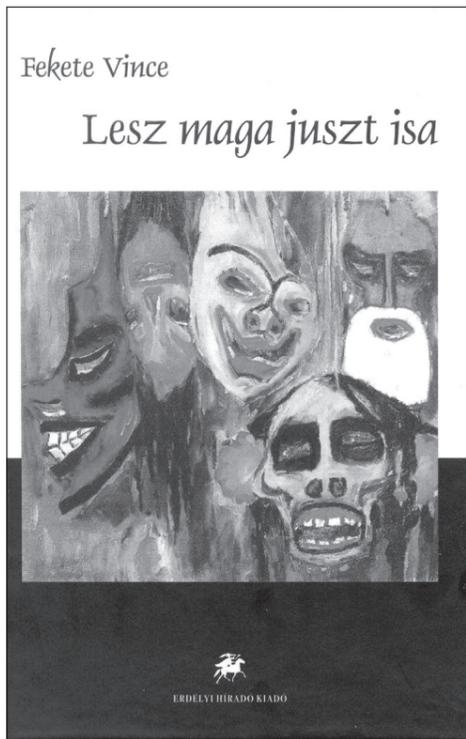
valamint a komoly imitáció (átírás) és komoly transzformáció (hamisítás, ez azonban itt leíró terminus, nem hordoz értékítéletet) kategóriákba. Szerző megmutatja, hogy többé-kevésbé képes tizenhét különböző fiatal költő modorában írni, a Karinthyra hajazó játékos bemutatató szövegek viszont elmaradnak, azokhoz más jellegű kreativitás szükségeltetne. A kis felvezetőket helyettesíti néhol az imitált szerzők neveinek olyan fantáziátlan továbbragozása, mint: Lövétei László Lukács Lóránt Lipót Le-

vente Lajos (33), Urbánus Dénes (35), !Nyergelj Edit (61) stb. A versek sem mindig a legsikerültebbek, néhol szerencsétlen módon személyeskedőbe csúszik át az imitáció, talán a szótagszám kedvéért, talán a poén kedvéért, talán más okokból („bár napszemüveg pattog seggemen / és még mindig nekem van igazam” 59, „!de minden sorom után / ma gamhoz nyúlok” 63). Elsőkötetes szerzőről lévén szó, jogosan merül fel a kérdés, hogy miként ír Székely Csaba, amikor nem másokat utánoz? Képes lesz-e kialakítani, kiérlelni saját jellegzetes lírai beszédmódját, mely a maga során paródia tárgya lehetne majd?

A kötetben szereplő két prózatömb (a szétválasztás logikája kevésbé nyilvánvaló) megmunkáltságban alatta marad a verseknek. Olesó hatásvadász poénok röpködnek, néhol indokolatlanul túlbúrjánzanak a vulgáris kifejezések, a szöveg sok helyen erőtlenséget, unalmas, erőltetett. Szerző nem látszik tudatában lenni annak, hogy a halmozásnak is vannak határai, és hogy a mennyiség nem csap át csak úgy minőségbe, nagy igyekezetben valahogy mindig rátesz még egy lapáttal oda, ahol már amúgy is van bőven. A D.N.S., a fura író című (91) Orbán János Dénes-átírás esetében mintha súlyos meghibásodás történe a szerző receptorában, minek következtében két, egymástól nagyon különböző primér művet – egy Borges stílusában megírt és egy paródiát! – próbál imitálva kifigurázni ugyanazon íráson belül. A cím és az első rész arra enged következtetni, hogy Székely Csaba írásának pretextusa az X.Y.B., az újrírás c. OJD-szöveg. Az amúgy is sok buktatóval járó ötletet azonban nem tudja következetesen végigvinni, a második részben hirtelen átcsap a nagy P c. Orbán-írás imitációjába. A legfőbb gond ezzel az, hogy a nagy P már eleve Csáth-paródia, melyet OJD briliánsan old meg, minekutána Székely Csaba sok P- és F-applikálással teletűzdelt próbálkozása csupán származás utánlövésnek hat.

Érdekes próbálkozás mindkét kötet, megérdemlik, hogy előbb kézbe kerüljenek, s csak aztán polcra. Egyik jobban, mint a másik.

PÁLL ZITA

Fekete Vince: *Lesz maga juszt isa*, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2004.

Lali édeskeveset törődött azzal, hogy mi Lórali könyvet akarunk írni róla. Lali a legtávolabbi állt mindenféle kulturális sznobériától, és tudta, hogy a pusztai hírnév még nem fog neki Nobel-díjat hozni, de még egy-egy kiló krumplival sem többet.

Különböztetésben is tudta belterjesen, hogy mi az híresnek lenni: az erdélyi cigányság Lalit a szellemi mesternek kijáró „Szikajdó”, a „Tanító” néven ismerte, s Lali nagyapja az ugyancsak híres, a kollektívizálásnak sokáig ellenálló, Kóka (Kuka) Laji volt, a mirázs¹ cigányvajda, minden gábor-cigány előjárója.

Lali mester nehéz fizikai munkával kereste földi és konkrét kenyérét.

Ács volt, kőműves, bádgos, és röviden – az örök Mesterek szellemében – ezermester.

Fölmentem az egyik tetőre a Mesterrel.

Mint Chagall „hegedűsei” ültünk ott fenn, s lenéztünk a világra, a többi tetőre, s a város összes tetőre.

A „tetőn” voltunk, a Világ Tetején.

Lali életveszélyes helyzetben, a földtől 6-7 méter magasságban, kalapálta a tető csatornázatát és (szombatista) neoprotesztáns énekekkel szórakoztatta önmagát és hallgatóságát.

Jelen volt még két francia „statiszta” az előadón, két etnográfus, akik Lalit tanulmányozták, és akik még soha sem voltak fenn egy tetőn.

A környék házaiból egy-egy bekötött fejű háziasszony s egy-egy jobb módú gazda is kikukkintott, s megleléssel nyugtázták, hogy milyen szép hangja van a cigánynak a háztetőn.

Lali az éneket prédikációval töltötte meg: kommentálva az ének szövegét, mondván, hogy az isten azért teremtette a világot, hogy ő énekelhessen a háztetőn, s, hogy én hallgathassam, s, hogy „mi” is dicsérjük ezzel az ének-hallgatással a Teremtőt, akinek – ha nem értettük volna – mi a „fiai” vagyunk, Lali meg a Fő-Fia, az egyetlen Fia, minthogy mindenki Isten egyetlen Fia. A teológiai disszertációt ráadásul Molière és Voltaire ékes nyelvére kellett transzponáljam. Hogy értsék a Lali-jelenség gallföldi tanulmányozói. Lali egy-egy szót néha kijavított; tán a Camargne-ban, a Rhone deltájában – a világi cigányságának az Autonóm Területén – tanult ilyen hamisítatlan francia ősz-kiejtést, mindenesetre, úgy beszélt a franciát, mint a székely a magyart.

Időközben rájöttem, hogy honnan jött a bibliai tanítással való szövetség – megújítás.

Vasárnap volt, de Lali – hivatalosan „szombatista” lévén – dolgozott. Ám mivel gázdókkal volt, „lekevert” nekik munka közben egy rövid és velős istentiszteletet.

Ott maradtam vele délutánig, amíg befejezte a munkát.

Kenózis (földreszállás, anyagba-hullás) következett: az égi régiók után, mikor leszálltunk a Földre, ott volt Géza, egy óriási ember, s Míndra, Lali óriási felesége, akik a Lalinak adott fizetést egymással testvériesen elosztották, mert egyfelől Lali Gézának házbérrel, az asszonynak pedig néhány kenyérral és kiló krumplival tartozott, mert a gyermekek (Babi és Lalika) otthon éhesek voltak, s ha Lalitól nem vágják le a pénzt, tudták, hogy nem látnak belőle semmit, mert „elissza”, mert, ahogy Míndra mondta, „a Lali olyan”.

A Míndra „vokabulárjában” én az „o Breda”, Lórali pedig az „o Lóri” megtisztelő címet kaptuk, ami annyit tesz, hogy „a Bréda” és „a Lóri”.

Ez már egy „rang” volt, azt jelentette, hogy már „tényező” vagyunk, hogy már számítunk Lali genetikai családjának a spirituális ökonómájában.

A kínosabb csak az volt, hogy Míndra „o Lalit” (a Lalit) miután egy-két napig nem látta, hisz emez a női nemet ápolta ilyenkor, rajtunk kereste, és kérte számon: ilyenkor a Lalitól megtanult, kötelező keleti mitománia – pontosabban hazug – „hazudozásokból” – vizsgáztunk elég gyatrán Míndra előtt.

Tudniillik az nem ember, nem is „igazi”, finom szellemiségű ember, aki nem tud rögvést, alkalmoszerűen, de állandó jelleggel is narratívákban improvizálni, amelyek noha epikus kódokként működnek, mégis a legtisztábban közvetítik az ilyenfajta virágos beszédet ismerők és használók előtt, az egyértelmű „message”-t, a napnál is világosabb üzenetet, a közlést.

A mitománia művészet, sőt tudomány – tanította Lali – s egy-egy gyors, becsületes mítoszt

FRANÇOIS BRÉDA

Lali lajtorjái

– kódolt történetet – mindenki le kellett tudjon gyártani másodpercek alatt a tanítványi körön belül.

Megtanultunk parabolákban beszélni, s már az olyan egyszerű kérdéseket is mint, hogy „Nem fizetnél-e egy fél vodkát?” a történetek olyan ciferá-csomagolópapírjába tudtuk bújtatni, hogy a Mester is elismeréssel jutalmazta előmenetelünket a mitográfia modern gyakorlásában.

Az alkalmi mítosz-kreálás hasonlít a retorikai *controversae* gondolati figurájához, azzal a kitételrel, hogy cigányok között szükségtelen a *controversae* esetében előírt belső konvencionálisítás, a „konszenzus” lévén, hogy minden cigány a másik cigánnyal – a „mito-fília” tekintetében minden különösebb előmegegyezés híján cinkos, azaz automatikus és természetesen játékpárter.

Lali „orientál” agya, amely a keleti, mindent roppant erős, agresszív, életerős színekben látó képzetet teljes parancsuralma alatt működött, sok ideig nem is volt képes úgymond racionálisan, gádzsó-módrá működni, s a velünk végzett, egy-két óra „racionális”, „ésszerű” gondolkodás után óhatatlan „átpattant”, „visszatért” a szurrealista narratívákban tobzódó képzet fantazmagórikus paradicsomába, ahol végtére is zavartalanul föllelegezhetett, beülhetett a 18 személyes 20 sörösládát is elszállítani képes fekete Mercedesébe (dekódolva: „Fizess, ha tudsz, egy vagy két fekete sört!”), ahol négy svéd nő várta (lefordítva: „Te, szép kis szőke, nem jönnél velem egy rövid kis szex-partira?”), s amely meg sem állt vele Nárityienig („itt és most”).

Mi, a tanítványok a parabola-gyártás felső algebrájában jóval nagyobb jártasságra tettünk szert, mint a cigány nyelv nem éppen egyszerű ejtésének és grammatikájának a tökéletes elsajátításában.

Már sok mindent értettünk az utcán beszélők nyelvéből, szövegeiből, közléseiből, ám, ami az aktív, cselekvő beszédet illeti, egyelőre még némák maradtunk.

Egyedül „o Lóri”, „a Lóri” tett némi előhaladásról tanúbizonyságot, de ez néhány hosszabb mondatból állt, amelyet váltig ismételt, s

Mesteri címet tartotta fönn magának. A mesteri státus mindenhatóságát Lali a következőképpen világította meg számunkra: „Ti azért ültök a padban, mert nem tudtok semmit, és meg akartok ismerni, tudni valamit. Én azért vagyok a Ti Tanítótok, mert én tudom azt, amit ti nem tudtok. Ha meghallgattok engem, és azt, amit én tanítok nektek, akkor tudni fogtok valamit. Annyit, mint én, soha, de ez föl sem merül, mert ahhoz cigánynak kell születni. Am olyat fogtok megtanulni és olyan dolgokat, amelyekről soha nem hallottatok, és amelyeknek hasznukat fogjátok látni egész életetekben. Ez a tanítás, ami itt folyik együtt, rendkívüli és nem is volt még ilyen, és ezért nagyon fontos. Ahogy nem tudtok cigányul ugyanúgy nem tudjátok, hogy én „ki” vagyok. Amennyire megismertek engem, annyira ismerhetitek meg a cigány nyelvet. S ha a nyelvet nem is, hát legalább engem – tette hozzá nevetve.”

Később viszont kiderült, hogy a Mester által leadott nyelvi változat tanítványi számságunk milyen lépcsőfokának felelt meg.

Márkus Barbarossa János költő és performer bécsi barátunk, aki több évet töltött a Gáborok „Jeruzsálemében” vagyis Mirázon², alias Karácsonyfálván egy ottani, azóta sajnos elhunyt hercegkisasszony lévén a hites és okleveles felesége, nagy gonddal vezetett füzetekbe belekukkintva, meglepetten s egyben bosszankodva kiáltott föl:

– De hiszen ez „lovara”, és nem „bes”!

Ekkor tudtuk meg, hogy a nyelven belül is különböző kódolási és beavatási szintek vannak.

Az egyszerű, alacsonyabb rangú cigány „lovarát” beszél, az elit „best”.

Mi lovarát kaptunk, a szolgák nyelvét, az urak idiómáját, a best a Mester fönttartotta önmaga számára. A szolgák nem szabad értsék uraik nyelvét.

Az is igaz, hogy nekünk mint gádzsóknak csak ezt a nyelvet volt szabad ismernünk, mert tesztem azt, még ha valamilyen munkaviszonyba is kerültünk volna egy cigány munkaadóval, a gádzsó természetesen kasztja a szolgai státus, s annak nyelve a lovara.

mi is tőle – s nem Lalitól tanultuk meg őket. Lali az ilyen olcsó szövegekkel szemben a legmélyebb megvetéssel viseltetett.

Az „o Lóri” által fejünkbe sulykolt mondatok „így” ezek voltak: „Té zsanész románész?” „Náj zsanáo, mé szín gadzso, s.í.”

A mítosz-improvizáció s a parabológia tárgyban viszont szépen kapaszkodtunk fölfelé kezdeti tudatlanságunk számléltáráján. Lali viszont mindvégig, mint mindenben, ebben is a

Lali tehát számunkra gyakorlati szempontból minden eshetőségre is csakis a lovarát adhatta le, mert arra semmi esély nem volt, hogy egyikünkől cigányúr legyen.

„O Lóri” tudott ugyan néhány szót besben, de ha egy-egy szót a leckék közben véletlenül „beköptött”, Lali nagyon csúnyán vonta össze a szemöldökét, és rámondult: „Lóri te hallgass!”

A legkisebbekből lesznek a legnagyobbak: Lali tótágasan álló szufizmusra emlékeztető világon-

cepciója hamarosan a tettek mezején is föltárult – ezennel megkülönböztetett kitüntetésként – számomra.

Lali fiát, „Babit” (valójában Bobbyt, ám Lali ebben az estben az „a” és az „o” között nem tett különbséget) mindenhova magával vitte: ez volt a Babi életiskolája. Noha már hét éves volt Babi, Lali a kisfiút még nem adta iskolába, mert még el kellett Lali mellett sajátítsa jobban a cigány nyelvet, mert a gyerekek már kezdett így is mind többet és többet magyarul meg románul beszélni a cigány nyelv rovására.

Amíg Lali a fémeket kalapálta, én Babinak az ábécé betűit tanítottam: a gyermek kiváló képességű, rendkívüli maximalista, szorgalmas, intelligens és jóérzésű gyermek volt, aki ezen kívül igen eredetien és tehetséggel rajzolt is.

Fizetségként a Babival való foglalkozásomért, Lali ráparancsolt Babira, hogy vizsgáztasson le az előző napokban leadott leckékből, s, hogy „prémiumként” egy-egy bes változatát is adja meg a lovara szavaknak.

A hét éves Babit rettenetesen szórakoztatta, hogy a negyvenhét éves „o Breda” a szolgák lovaráját mondja fel neki, s még azt is rosszul, s, hogy halvány lila gőze sincs arról, hogy mi a „sefek”, a főnökök nyelve, az, amit ő beszélt Lalival.

Miután a számokat egytől tízig felmondtam lovarában Babi azt mondta: „Na, most te vegyed a ceruzát, s írd, ahogy én mondom!”

Kiderült, hogy egy szám sem volt azonos a besben, úgy hogy végeredményben igaz volt Babi summás és megrökönyödött végkövetkeztetése: „Te, Bréda, hát te nem tucc semmit!”

Hozzá kell venni még azt is, hogy Lali tréfából és büntetésből, ha nem figyeltünk, a keleti mitofília ellenállhatatlan kísértésének engedve, – s magában naivitásunkon jól szórakozva –, néha fantázia-szavakat is leadott, ilyenyszerűeket, hogy „nyáládikmo”, aminek mondjuk a „szétkeni-aszart” komplex jelentést tulajdonította annak függvényében, hogy milyen kedvében volt.

Babi nyúlt el a nevetéstől, ha mi – mit sem sejtve – a nyáládikmo ígét felmondtuk neki mindhárom időben. Mi azt hittük, hogy a szó – mint később kiderült – fiktív jelentésén szórakozik, ő viszont azon, hogy mi milyen szorgalmasan kínlódnak elragozni a szókinszbeli misztifikációt.

Lali a bajszát pödörgetve közvetítette Babinak a telepátiás megállapítást: „Hát, fiam, látod, ilyen sznob a gádzsó: elhisz mindent, még a szart is el lehet neki adni aranyak!”

E beugratást aztán Lali legnagyobb meglepedésére mi is gyakoroltuk másokon, a friss, az új tanítványokon. Mikor már ezt a játékot mosolygás és nevetés nélkül le tudtuk játszani egy novícius előtt, akkor már Lali szerint kezdtük egy kicsit megfogni azt, hogy mi a cigány szellem egyik humorisztikai vetülete.

Az új, nagy dérral-dúrral és vadonatúj füzettel érkező tanítvány természetesen általában késve érkezett.

Ekkor Lali fölkérte „é Helgát”, „o Lorit” vagy „o Karát”, hogy mondja föl a múlt órai anyagot.

Erre Helga halál komolyan fölrecitálta például a nyáládikmo ígét három időben, sőt tagadó formában is.

Az új tanítvány kérte a felelőt, hogy lassabban mondja, hogy ő is tudja leírni. Az első tanításként a „golya” füzetében tehát egy nem létező, s ráadásul egy még fiktívitasában is trágár értelmű ige szerepelt.

A szellemi erőpróba ekkor abban állt, hogy valamelyikünk nehogy elnevesse magát, mert akkor minden kiderül. Lali szigorú képpel figyelt minket, s az új tanítványtól néha el-elvevén a füzetet, ki-kijavított egy-egy végződést, amit természetesen akkor improvizált. Minden „új” kitalált végződés, fantáziaszó vagy „megfordítás” – volt, hogy a „golyával” a „száj” (*muj*) szó helyett a „segg” (*bul*) szót íratta le – annak a veszélyével járt, hogy a beavatottakból kitért az ellenállhatatlan röhögés. Kara és én voltunk a gyenge láncszem, Lali ilyenkor elküldött minket a pulthoz, hogy hozzunk onnan egy-egy „szukkot”.

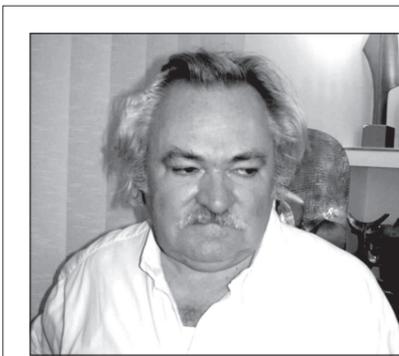
Az új „diszciplína” addig hűségesen körmölt.

¹ Mirázs = Karácsonyfálván (rom. Crăciunel), falu

² Vö, fr. Mirage, varázslat, délibáb

Alapvetően két nagy vonulatra tagolódik a Temesvárott élő és alkotó neves szobrászművész, a 65. életévéhez érkezett Jecza Péter fölötté értékes és gazdag, kimagasló csúcsokban, remek megvalósításokban bővelkedő életművének hegylánolata. Pályája kezdettől a két meghatározó irányvonal, tendencia egymással párhuzamosan haladva, folyamatosan érintkezve és szervesen összesimulva haladt, bontakozott ki komplex, sokrétű művészetében. Közel nyolcszáz plasztikai alkotás – eltérő méretű kompozíció, plakett, mell- és köztéri szobor – viseli Izsák Márton, illetve Kós András, Virgil Fulicea és Romul Ladea egykori növendékének kézjegyét. S Jecza Péter opuszainak száma napról napra tovább gyarapodik. A dolgos, a szorgalmas alkotóművészek sorába tartozik. A Sepsiszentgyörgyön született, a szobrászmesterség alapjait Marosvásárhelyen, majd Kolozsváron el-sajátító alkotóművész viszonylag korán eltávolodott a naturalista valóságábrázolás, a leképező plasztika, a „jeges klasszicizmus” szemléletétől, merev eljárásaitól, s eljegyezte magát a geometrikus absztrakcióval, a fogalmi kompaktsággal, a végletes redukcióval, de ugyanakkor portréi, mellszobrai s köztérre szánt alkotásai dús sorozatát a figurális kifejezőmód és formavilág precíz, következetes érvényesítésével alkotta meg, vitelezte ki. A kétfajta modor, megnyilvánulás és stílus több mint négy évtizede megtermékenyítően befolyásolja egymást Jecza Péter több-rétű, jellegzetes erővonal-rendszerű és felépítésű szobrászatában. Újabb nemcsak az áttételes, a képeletszülte vagy a jelzesszerű, végsőig stilizált alakzatokból, térelemekből szerkeszti meg tömör, sokatmondó kompozícióit, hanem a geológiai, a növényi és állati világ képződményeit, illetve az ipari, a technikai civilizáció teremtette tárgyakat is nagy előszeretettel önti ki bronzból, transzponálja egy az egyben szobrászati műalkotásokká. Jecza Péter alkotásainak sorában külön helyet foglalnak el mostanság az almák, a körték, a hagymák, a perecek, a zsemlek, a sörös dobozok, a csípőfogók stb. Mindenkör megkülönböztetett gondot fordított Jecza Péter alkotásai megmunkálására, kivitelezésére, mesterségbeli „megcsináltságára”.

Bronzba öntött szobrainak felületét általában tükröfényesre csiszolja, ami növeli a hatást, fokozza az alkotások kifejező erejét, miközben alapos szakmai felkészültségről és jártasságról tanúskodik. Műveiben szerencsésen harmonizál a korszerű, kvalitásos anyagkezelés a puritán elvű és eszköztárú térformálási gyakorlattal. Robusztus és érzékeny komponáló készséggel, példás művészi kulturáltsággal, alapos anyagismerettel és széleskörű technikai jártassággal megmintázott alkotásain előszeretettel, céltudatos következetességgel juttatja érvényre a bronz jellegzetes csillogását, fémességét. Kidolgozottságuk révén Jecza Péter alkotásai általában plasztikusabb, dinamikusabb és tetszetősebb jelleget és töltetet nyernek. Szobrai nemcsak magvasak, tartalmasak, hanem szépek is. Jecza Péter példamutató konoksággal kerüli az elnagyoltságot, a felületességet, a hanyagságot, a vitatható, az

1939. október 16-án született Sepsiszentgyörgyön. Szülei – a Lugosról elszármazott Jecza Péter s a Baróton nevelkedett Biszók Ilona – textilgyári munkások voltak. 2001 júniusában házának földszintjén megnyitja a Triade Galériát, amelyben temesvári, aradi, bukaresti, besztercei, brassói és külföldi művészek, Jecza Péter nemzedéktársai és tanítványai mutatják be egyéni és csoportkiállítások keretében alkotásaikat. 2001 végén a Mártírok útján álló háza előtti téren elkezdődött egy nemzetközi szoborpark kialakítása. Köztéri alkotásai Temesváron, Sepsiszentgyörgyön, Kovásznán, Karánsebesen, Orsován, Nagyszentmiklóson, Pécskán, Újszentesen, Nagyajtán, Bölönben, Buziásfürdőn kerültek felállításra.

65 esztendő JECZA PÉTER

A tökéletesség összetevői

olcsó plasztikai megoldásokat. Fölötté dús és termékeny alkotó tevékenységének központi célja, vezéreszméje az ökonomikus gondolkodás és a formai precízitás: a tökély.

A tökéletesség, az emelkedett szépség elkötelezettjeként szerzett nevet magának itthon és külföldön is Jecza Péter. A mértani idomot vagy a természet ihlette kerek formát gyakorta feltöri, meglekeli, hogy ismételtlen megmutassa, plasztikai eszközökkel feltárja az alapvető igazságot: az egyensúly, a harmónia valójában mély ellentéteket, belső feszültségeket és összecsapásokat rejt és takar. A korszerű formanyelv letéteményeseként Jecza Péter sohasem szakított gyökeresen sem tematikailag, sem az eszköztár tekintetében az egyetemes szobrászat előremutató, értékes hagyományával. Szobrász elődeihez és kortársaihoz hasonlóan Jecza Pétert is kitaróan foglalkoztatta és foglalkoztatja a femininitás egyetemes témája. Pályája valamennyi szakaszában a lány- és asszonyalakokban öltöttek és öltének leginkább testet szobrászi gondolatai, elképzelései s szándékai. Sorozatokká kerekedett aktjai, torzói, anyaság-szobrai, lányfigurái és nőportréi hitelesen igazolják, hogy a domborulatokban, lágyágokban bővelkedő, arányosan ívelt, bálvány nyugalmú női test plasztikai formákba transzponált mása mély értelmi és érzelmi mondanivalót képes sugallni, kifejezni a 20. és 21. század szobrászatában is. A nő alakja a modern plasztikában képes új meg új tartalmakat magába olvasztani. Az asszonyi testben és szerepben rejlő öserő, a jellegzetesen női gesztusok és megnyilatkozások letisztultsága, az anyák, a nővérek és a szeretők odaadása, lelkülete olyan művek megalkotására ihlette Jecza Pétert, amelyek a természet és korszerű civilizáció együvé tartozásáról, a tisztaságról, az egészségről, az állandóságról, a hűségről, az egyszerűségről, a kecsességről, a tökéletességről, a bájosságról és szépségről vallanak. Nagyon sokféle anyagban, műfajban, alakban és változatban jelenítette, formálta meg pályája során a „második nemet”.

A kocka „a 20. századi szobrászat, valamint a geometria egyik alapformája, letisztult elemi egysége” Jecza Péter felfogásában egyszerű, meditatív, a figurativitás és a jelszerűség határán álló objektum. Dús, sok darabból álló Mondád című ciklusában többfajta alapállásból és megközelítésben kísérelte meg Jecza Péter feltárni és művésziileg kamatoztatni a szabályos, egyenlő oldalak határolta téglatest plasztikai adottságait és lehetőségeit. A kockát gondolathordozó, a képzeletet alaposan megmozgató, s asszociációkat gerjesztő plasztikai jelképpé veretessítette a temesvári szobrász. A tömött, zárt bronzalakzatok fényesre polírozott, vagy érdesebben hagyott egyenes, sima felületeit némelykor éppen csak „megérintette”, tartózkodó kimérséggel finoman

felpattintotta vagy végigkarcolta, könnyű be-vágásokkal felszabdalta, hogy az így kialakított arányos vonalhálózattal, jól proporcionált rovátka-rendszerrel még inkább kiemelje, hatványozottan kihangsúlyozza a választott alapforma mértaniságát, meg a tiszta térszervezés geometriai-matematikai meghatározottságát, karakterét. Máskor azonban élesebben és mélyebben, spontánabb és csapongóbb gesztusokkal vágott és hasított bele a tömör, kimért és szabályos idomok burkába, külső oldalába szándékosan megzavarva, komolyan „fölbolozolva”, feltörve a kockalakzat rideg szabályosságát, merev kiszámított-ságát, józan kiegyensúlyozottságát. Igazából az önmagában is artisztikus mértani testen belüli titkok, erorelációk, kapcsolódások és tömegek foglalkoztatták és izgatták.

Klasszikus fogantatású mellszobrai, portréi, emlékműveit s egyházművészeti alkotásait is a határozott, világos szerkezetű, szerves formaképzés uralja. A korrekt, szakszerűen megformált és kivitelezett fejszobrai, monumentális művei sokasága törvényszerűen vezette a szuggesztív-ebb, szublimáltabb emberfelfogáshoz, a tagoltabb formaképzéshez. Elmélyült tartalmiságú mellszobrai, portréi, köztéri alkotásai „Kőrösi Csoma Sándortól Bartók Bélán, Kriza Jánoson át Trefort Ágostonig s Krecsányi Ignácig, Dózsa György dálnoki szülőházának a helyét jelölő emléktábláktól az orsovai új római katolikus templomig” a lelki harmónia keresésének, az isteni és emberi nagyság dicsőítésének kivételései, anyagba formált produktumai. A szobrászművész tudatosan kereste, s juttatja kifejezésre figuratív alkotásain is az ábrázolás magas, expresszív és érzéki plaszticitását.

65. születésnapján kívánunk Jecza Péter szobrászművésznek, a Temesvári Nyugati Egyetem képzőművészeti kara professzorának jó egészséget, lankadatlan munkakedvet: tőretlenül gyarapodjon az elkövetkező években is értékes, sokatmondó alkotásainak dús és tekintélyes sora!

SZEKERNYÉS JÁNOS

Költők szerelmei

Fanni

„nem tudok én meghalni se, élni se nélkülöd immár.”
(Radnóti Miklós: Hetedik ecloga)

A későbbi mártír-költő, Radnóti Miklós, 1935. augusztus 11-én veszi feleségül Gyarmati Fannit. Ismeretségük és abból fakadó szerelmük egy budapesti középiskolában kezdődött, majd a felelősségtudattal bíró költő egyetemi tanulmányainak elvégzése és bölcsészdoktorrá avatása után veszi feleségül kedvesét. S bár ekkorra már több kötete is napvilágot látott, származása és bátor antifasiszta szókimondása következtében sohasem kapott tanári katedrát, így magántanításból, „négermunkából”, azaz álnéven kiadott műfordításokból és csekély költői honoráriumokból kell másodmagával megélnie. Szerelmük, házasságuk ennek ellenére felhőtlen, boldogságuk zavartalan, illetve az volna, ha a szörnyű kor „ordas eszméi” nem szólnának bele a két fiatal életébe. Radnótit háromszor hívják be munkaszolgálatra – először 1940. szeptemberben, majd 1942-ben –, de több

hónapi kényszermunka után az első két alkalommal még sikerül épségben hazatérnie. Így ezekben az években kétség és remény közt vergődik a házaspár, bár a költő nemcsak érzi, tudja, hogy számára nincs menekülés abból a tébolyult világból, amelyben az erőszak mondja ki az utolsó szót: „Igaz is, hova futhat a költő? / Nem menekült el a drága Attila se, csak nemet intett / folyton a rendre” – írja az Első eclogában. S már-már úgy érzi, hogy maga is József Attila sorsára jut, de az értelem fényét fenyegető veszély elkerüli, hiszen ott van mellette egyetlen szerelme és egyetlen műzsája. „Most érkezett, egész nap messze járt, / kezében egy mákvirág-szirom / s elúzi azzal tőlem a halált.” (Együgyű dal a feleségről). Ez a gondolat állandóan visszatérő motívummá válik a nehéz években: „Ó, de te lobbanj föl az halál fölé, / s emelj föl engem is Édes” (Nyugtalan őszül).

Menedék ez a szerelem a költő számára, mint Adynak Csinszka, József Attilának Flóra – lehetett volna. „S lassan tovaszállok a jajjal. / Átvesszem én ütemes dobogása elaltat, elalszunk, – / ketten egy gondolddal.” (Októberi hexameter), hiszen könnyebb elviselni a kegyetlen világot, ha két embernek a szíve egyformán dobog: „Kedez párnámra hull, elalvó nyírfa-ág, / de benned alszom én is, nem vagy más világ.” (Tétova óda).

Radnótit 1944. május 20-án harmadszor hívták be munkaszolgálatra. A már Baumgarten-díjas költő kezében ekkor is van felmentés, de a német megszállás után ez már nem segített rajta. A költő tudja ezt, s bár az embertelen körülmények között „ékezet nélkül”, csak sort sor alá tapogatva tovább írja verseit, azokban „a kétszerkettő józanságával” egyre gyakrabban hangzik fel a biztos vértanúhalál tudata.

Amíg teheti – ő tudta, miféle illegális csatornákon át – hazaküldte a szerbiai Bor melletti lágérből feleségéhez szóló csodálatos szerelmi vallomásait, elsősorban a *Hetedik ecloga* és a *Levél a hitveshez* című verseiben, amelyekben a halvány remény a józan valósággal igyekszik eredménytelen és kilátástalan küzdelmet vívni: „csodákban hittem, s napjuk elfeledtem, bombázórajok húznak el felettem; szemed kékjét csodáltam épp az égen, de elborult s a bombák fönt a gépben zuhanni vágytak.”

(Levél a hitveshez)

Utolsó útján, a szerbiai hegyekből a visszafelé, a halálba vezető úton sem maradt számára más vigasz, mint feleségének emléke, a tudat, hogy Fanni él, és hazavárja őt. *Erőltetett menet* című, zaklatott hangú, szándékoltan el-elakadó ritmusú versében, 1944. szeptember 15-én idézi utoljára a számára legdrágább nevet:

„és Fanni várna szökén a rőt sövény előtt, s árnyékat írna lassan a lassú délelőt, – de hisz lehet talán még? a hold ma oly kerek!”

Nem így történt. Nem térhetett haza Fannihoz. Utolsó üzeneteit, a mindvégig világos tudattal írt Ragzlednicákat, azaz levelezőlapokat már csak a sírból küldhette el feleségének, amikor a Győr melletti Abda község határában lévő tömegsírt feltárva, éppen ezen versek alapján azonosították a költőt. A szeretett feleség így férje halála után két évvel kapja meg a hozzá intézett utolsó üzenetét:

„Te állandó vagy bennem e mozgó zárvarban, tudatom mélyén fénylesz örökre mozdulatlan s némán, akár az angyal, ha puszta csodál,”

(Ragzlednicák I.)

Fanni mintegy fél évszázaddal túlélte a költőt, és haláláig hú maradt emlékéhez. Műveit is összegyűjtötte, az ő közreműködésével jelentették meg 1946-ban Radnóti utolsó, *Tajtékos ég* című kötetét, amely az életében kiadatlan poémákat tartalmazza, valamint a tömegsírből előkerült, fölbecsülhetetlen értékű jegyzetfüzetet a halálmenetben írt utolsó verseivel.

BRAUCH MAGDA

Románia 1944. augusztus 23-i kiugrása után Arad egyik napról a másikra ellenséges határváros lett. Szeptember 11-én a dél-erdélyi ofenzíva keretében a Körösök völgyéből a magyar és a német csapatok a Maros völgyének elfoglalására indultak.

A front közeledtével az aradiakban erősödött a szorongás. A közel tízezer, túlnyomó többségében magyar ajkú zsidóság felemás érzésekkel várta a fejleményeket. A Zsidó Nemzeti Szövetség az észak-erdélyi tapasztalatok alapján azt ajánlotta, hogy aki teheti, mielőbb hagyja el Aradot. A kommunista befolyású Zsidó Demokrata Bizottság viszont kitartó propagandát fejtett ki annak bizonygatására, hogy a szovjet csapatok napokon belül, még Arad elfoglalása előtt visszaverik a német–magyar támadást, és elítélte a pánikkeltőket. A harctéri fejlemények alapján sokan úgy látták a helyzetet, hogy a nagy veszély elmúlt, a haláltáborokba hurcolás rémétől itt nem kell tartani. A munkaszolgálatra besorozottak egy része is hazaszállingózott. A legóvatosabbak ingóságai nagy részét hátrahagyva az ország belseje felé menekültek.

A városi és a környező román falvak lakosságának egy része vonaton, szekeren, olykor még gyalogosan is, állatállományuk egy részét maguk előtt hajtva Déva felé indult.

A harctéri események alakulása Arad környékén óránként változott. A Hegyalján, Ópálos, Gyorok övezetében a Radnai Altiszti Iskola növendékei heves harcot vívtak a 3. magyar hadsereg katonáival. Sofronya övezetében viszont a román csapatok csak kisebb összetűzésekben vettek részt.

A prefektúra nem rendelkezett megbízható információkkal. Ennek tudható be, hogy burleszkfilmben illő meglepetésben lett részük.

Minden jel arra mutatott 1944. szeptember 10. után, hogy Aradot a Vörös Hadsereg foglalja el. A helyi hatóságok sebtében meg is tették az előkészületeket a fogadtatására: a főbb középületekre a román nemzeti zászló mellé kítűzték a vörös zászlót, a hegyaljai vasútállomás közelében diadalkaput ácsoltak; a minden lehetőségére felkészült kereskedők kirakatában megjelent egy-egy Sztálin-portré.

Szeptember 13-án futótűzként terjedt el a hír, hogy Mácsát elfoglalták az ellentámadásba lendülő magyar csapatok. A déli órákban Sofronya és Kisiratos határában a Budapest páncélozott hadosztály előőrsei már tűzharcot vívtak az 1-es számú román lovashadosztály alakulataival.

A délutáni órákban a magyar csapatok a Kürtösi úton és Mikelakán vívott heves harcok után elfoglalták Arad külvárosát, a Mosóczy-telepet, majd néhány páncélos jármű végigszárguldott a főtéren.

Az előőrsek után másnap, azaz szeptember 14-én délelőtt a Temesvárra vezető vasúti híd elfoglalása után a magyar csapatok derékhada, a m. k. 1. honvéd gépkocsizó lövészezred megérkezett Aradra.

Hatvan éve történt

Kilencnapos pünkösdi királyság

Másnap a városháza előtt a csapatok erődemonstrációt tartottak. A szemtanúk szerint a páncélozott járművek kétszer is elvonultak a sebtében ácsolt dísztribün előtt, hogy az Aradot bevett alakulat létszáma népesebbnek tűnjék.

A Budapesti Hadtörténelmi Intézet és Múzeum őrzi az Aradot elfoglaló lövészezred parancsnoka, vitéz Vastagh György ezredes levelét. Ebben a katonatiszt naplószerűen számol be családjának a történetéről. Íme a levél néhány részlete:

„Aradot az én megkerülő mozdulatom oly váratlanul érte, hogy délután 12 órakor még folyt az élet, délután 4-kor azonban már tetőfokára hágtam a pánik...”

„Fél hatkor Arad főterére én dübörögtem be elsőnek élharcosaim tetején állva. Még ropogtak a fegyverek, amikor beértem. A város kihalt volt, egy lelket se lehetett látni, mégis lövések jöttek...”

„Még első este kézbe vettem az aradi várat sok fogollyal, mérhetetlen mennyiségű katonai felszereléssel és a repülőteret 32 db. német eredetű bombázó repülőgépet bombákkal felszerelve, ezen kívül a légvédelmi üteget a repülőter mellett. Az éjszakát vad lövöldözések közepette Aradon töltöttük. Én gépágyúkat állítottam fel a főtéren, és sűrű időközben a levegőbe lövtem. Másnap délelőtt 11-kor összeszedtem csapatom jó részét, amelyek nem voltak biztosító szolgálattal és végigvonultam Arad főutcáján csapataim élén...”

„Délben 12 óra körül érkeztek be Aradra a gyalogosok és ekkor vonult be Heszlényi József altábornagy, a 3. magyar hadsereg parancsnoka is. Heszlényi a publikum előtt külön megköszönte – kezemet rázza – a gyors bevételt.”

A városháza előtt egyetlen éjszaka lelátót ácsoltak a másnap déli „katonai felvonulásra.” Heszlényi az „erődemonstrációt” követően rövid beszédet tartott, amelyben kifejtette, hogy a „győzelem záloga a kezünkben van” és hogy a Maros vonalát és Aradot a legnagyobb kockázat árán is tartani fogják.

Valóban úgy festett a dolog, mintha a bevonuló sereg tartós ittlétre rendezkedett volna be. Még szeptember 14-én este megérkezett a rendőrség és a kakastollas csendőrség egy-egy alakulata. Megszervezték a járőrözést a városban és környékén. Önkéntesek, közöttük számos magyar

diák, segítségével hozzáálltak – az 1920 előtti elnevezéseket véve alapul – az utcátláblák átfestéséhez.

Másnap a belvárosi minorita templomban szentmisét tartottak. Olyan sokan voltak, hogy nem fértek be – állítják a szemtanúk. Dr. Jegessy Károly ny. főügyészt, majd Széll Lajos ügyvédet felhívták a városházára és megpróbálták meggyőzni, vállalja el a főispáni vagy a polgármesteri tisztet. Jegessy idős korára és betegségére való hivatkozással, Széll Lajos a (későbbi) következményektől tartva hátrította el a felkérést. Vonazkodásuk nem csekély civil kurázsiról vallott. Végül az anyakönyvi hivatalból egy Mayer nevű tisztviselő vállalta el a megbízatást. Mellette a közigazgatási parancsnokság részéről Horváth Kázmér újívidéki tanácsos lett a civil referens.

Betiltották a román nyelvű lapokat (a magyar lapokat már a bécsi döntés után felszámolta Dél-Erdélyben a román kormány), és kiadták a mindössze három számot megélt Aradi Híradó című újságot. (Ma már rendkívüli sajtóritkaság, egyetlen, magánkézben megőrzött példányáról van tudomásom.)

Az első szám vezércikkét Argy György evangélikus püspök írta, és ebben a város magyarságát józanságra intette. A lap, valamint a sebtében kiragasztott plakátok a hadijog és a rekvirálási „szabadság” bevezetését hirdették. Másnap már lefoglalták a nagy gyárak autóit. Újra felbukkant a városban a Gestapo és az SS is, holott az augusztus 23-i kiugrás után az aradi német alakulatok lefegyverezték. A Südostdeutsche Tageszeitung lap különkiadásában az újaradi svábokat „hazatelepedésre” szólította fel.

A német származású Heszlényi (Hessler) József altábornagy aláírásával szeptember 15-én falragaszok adták hírről, hogy a zsidóknak fel kell tüzniük a sárga csillagot, és futótűzként terjedt el a hír: a városban előkészületek történnék a gettó felállítására. Említésre méltó, hogy a román hatóságok már az 1940-es évek elején, a zsidóellenes törvények kapcsán kidolgoztak egy gettó felállítási tervet az egykor Rácfertály néven ismert külvárosban.

Argy György evangélikus püspök, dr. Széll Lajos és dr. Széll Pál ügyvédek felkeresték Asztalossy Aladár városparancsnokot, és az aradi magyarság nevében arra próbálták rávenni, hogy ne alkalmazza a zsidókra vonatkozó rendeleteket, hiszen az aradi zsidóság minden magyar kulturális és társadalmi megmozdulást szívesen támogatott. Ugyanezt a kérést megismételték a dombegyházi főhadiszállásáról Aradra érkező Heszlényi altábornagy előtt is. Ebben a küldetésben részt vett Oláh Ferenc római katolikus pap is. Heszlényi módfelett furcsállotta, hogy az aradi magyarság kiáll a zsidóság védelméért, végül azt mondta, hogy a rendeletük nem lehet visszavonni, de nem fogja siettetni, ha azt az aradi SS-parancsnokság nem sűrgeti.

A városban maradt zsidóság félelme óráról órára fokozódott. Bezárkoztak lakásukba. A városparancsnokságra felhívták az aradi zsidóság képviselőit: dr. Schönfeld Miklós főrabbit, Gara Ármint, a cionista szervezet megbízottját és dr. Fischer Jenő hitközségi elnököt. Asztalossy Aladár városparancsnok közölte velük, hogy másnaptól csak sárga csillaggal léphetnek ki az utcára, a vár területén felállítják a gettót és figyelmeztette őket, hogy a legkisebb fejelem-sértés vagy ellenállás a legsúlyosabb következményekkel jár.

A hitközségre visszatérő Schönfeld Miklós főrabbi arra kérte híveit, hogy tartózkodjanak a lehető legkevesebbet az utcán, s ha sor kerül a gettózásra, próbáljanak meg elrejtőzködni, mert a gettóba vonulás egyet jelent a biztos halállal.

Az Aradról Izraelbe kivándorolt Rössel Mordechaj 1995-ben az Új Kelet című lapban megjelentette visszaemlékezéseit. Két fontos epizódot említ, amelyekhez nem szükséges kommentár. A Zsidó Tanács elhatározta, hogy köztiszteltben álló aradi magyar személyiségek közben-

járásával megkísérli engedékenységre rávenni a megszállókat. Mielőtt erre sor kerülhetett volna, felkereste a főrabbit dr. Szuchy Pál, a már korábban beszűntetett Magyar Párt egyik oszlopos tagja és felajánlotta segítségét. Az ő közvetítésével jött létre a találkozás a tizenegytagú Zsidó Tanáccsal. Ennek eredményeként felkérték Argy György evangélikus püspököt és dr. Széll Lajost, hogy utazzanak fel Budapestre és kapcsolataik révén próbáljanak meg kihallgatást kieszközölni Horthy Miklós kabinetjének vezetőjétől, netán magától a kormányzótól. Javaslották, hivatkozzanak arra, hogy Horthyné fiúvére, Purgly László (az evangélikus egyház főgondnoka) Aradon él, s a kormányzó maga is az aradi református templomban kötött házasságot. Az evangélikus püspök és dr. Széll el is vállalták a megbízatást. Argy püspök ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Nekünk, kisebbségi sorsban élőknek nemcsak baj idején, de akkor is össze kell fogunk, ha majd béke lesz”.

Az utazásból nem lett semmi. A városparancsnok megtagadta az utazási engedélyt, s e nélkül tilos volt elhagyni a várost.

Vitéz Tóth János rendőrparancsnok Heszlényi utasítására pontos listát kért a zsidókról, bár hozzátette, hogy igyekszik elkerülni minden embertelenséget. A Zsidó Tanács tagjai Tóth rendőrparancsnoktól kétnapos halasztást kértek a zsidók lajstromának benyújtására, arra hivatkozva, hogy a közbeeső napokra esik ros hasáná, a zsidóság nagy ünnepe. Tóth megjegyezte, hogy ezért az engedékenységre szabadságával fizethet, de hosszas és kitartó kapacitálás után hajlandó volt elfogadni a halasztási kérelmet. A rövid haladék szerencsésnek bizonyult.

A lista benyújtásának reggelén a Vörös Hadsereg alakulatai már Arad szélén csatározottak. Szeptember 21-én délután mindössze pár óra alatt a hadsereg kivonult Aradról. A katonák felrobbantották a Maroson átívelő mind a három hidat és megrongálták a pályaudvari vasúti síneket. A Vörös Hadsereg alakulatai 1944. szeptember 22-ére virradó éjszaka elfoglalták Aradot.

A visszavonuló alakulatokkal sok aradi magyar is nyugat felé vette az útját.

A háború alatti közel kilencnapos „pünkösdi királyságot” sajnos nem sikerült emberáldozatok nélkül megúsznia Arad lakosságának. A pünkösdi királyság alatt kilenc zsidó és néhány szolgálatban lévő román vasutas vesztette életét. Az áldozatok közt volt Földes Béla, Erdély egyik legjobb nevű gyógyszerésze, Bizám László volt osztrák-magyar főhadnagy, Weil József építész, Koch Miklós hentes. Haláluk körülményei tisztázatlanok. Tény, hogy valamennyiüket agyonlőtték. A régi zsidó temetőben a mártírok oszlopa örökíti meg nevüket.

A román csapatok visszatérését és a közigazgatás visszaállítását követően a számonkérések se maradtak el. Hosszabb-rövidebb időre letartóztattak és vizsgálatot folytattak számos aradi magyar közéleti személyiség ellen. Közöttük volt Argy György evangélikus püspök, Tarnóczy Lajos református lelkész, Györffy Imre minorita szerzetes, Széll Lajos ügyvéd, dr. Berthé Nándor gimnáziumi tanár. Többségüket közel egy évre internálták.

Az Arad környéki harcokban elesett honvédek sírjait a gyoroki temetőben a helyi magyarság gondozza. A helyi római katolikus templom kántora, néhai Császár János 1989 után saját tervei és költsége alapján készített emlékművet a temetőben. Zerinden, Feketegyarmaton és Pécskán is emlékművet emeltek a hősi halottaknak. Aradon az Alsótemetőben sajnálatos módon utoljára 1960-ban (!) tették rendbe a magyar és a német katonák, hadifoglyok sírjait. Az 1944. szeptember 14–22. közötti aradi harcokban elesett honvédek közül néhányat ide temettek el. A többi földi maradványa azonban abban a mikelakai katonai temetőben pihen, amelyet 1979-ben az új blokknegyed kiépítésekor felszántottak és a földdel tettek egyenlővé. Mikelaka másik temetőjében egyetlen közös sírkertben nyugszik az 1944. szeptemberi harcokban elesett Papp Zoltán főhadnagy és öt bajtársa. A minap Maris Mihai nyugalmazott mérnök juttatott el hozzám egy visszaemlékezést, amelyben Péter János páncélos halálának körülményeit szeretné közölni a még esetleges leszármazottakkal. Végső nyughelye azonban ismeretlen.

A halott katona nem ellenség.

A halott katona áldozat.

PUSKEL PÉTER

Hagyaték

Tompa László 1883. december 4-én született Betfalván. A kolozsvári egyetemen jogot végzett, ott szerzte 1907-ben doktori oklevelét is. 1918-ban Udvarhely vármegye főlevéltárosa lett. Az impériumváltozás után otthagyta állását, és ezután csak irodalommal és újságírással foglalkozott. 1920-tól a Székelyudvarhelyi *Székely Közélet* c. lapot szerkeszti, a kolozsvári *Ellenzék*, a *Pásztortűz* és az *Erdélyi Helikon* munkatársa volt. 1945 után is szerepet vállalt a romániai magyar iro-

dalmi életben. Költészetét a puritán egyszerűség, elmélyedő természet- és emberszeretet jellemzi. 1941-ben Baumgarten-díjat kapott. Műfordítói munkássága is jelentős. Főbb művei: *Erdély hegyei között* (Kolozsvár, 1921); *Éjszaki szél* (Székelyudvarhely, 1923); *Ne félj* (Kolozsvár, 1929); *Hol vagy ember* (Kolozsvár, 1940); *Régibbi és újabb versek* (Bukarest, 1955); *Versek* (Bukarest, 1963).

1964. május 13-án hunyt el Székelyudvarhelyen.

Zsögödi Nagy Imre metszete

KOMÁN JÁNOS

Tompa László *Mindig együtt* című költeményének értelmezése az esztétikai minőségek tükrében

Tompa László 1902 nyarán érettségizett, majd beiratkozott a kolozsvári egyetem jogi fakultására. Egyik egyetemi vakációja alatt, 1903 nyarán talált rá egy szép „virágszálra”, a tizenégy éves Birró Gabriellára. Ebből a találkozásból egy veszelyesen nagy szerelem bontakozott ki. Gabriella, azaz Elluska az udvarhelyi irgalmas nővérekénél, az akkori iskolai követelmények mellett még zongorázni is tanult. Lászlót többször gyönyörködtette a kislány játéka, vagy inkább maga Elluska. Ennek a szerelemnek két gyönyörű, érett költői termése maradt az utókorra: a *Szelíd kívánság*, melynek hangulata valamelyik reneszánsz kori kiválóság szonettjének szépségéhez hasonlítható. A másik tündöklő irodalmi gyöngyszem a *Mindig együtt* c. tizenkét soros költemény, mely egy alaposabb értelmezést érdemel.

*A hang, mely őszi ködben
Váratlanul lelkedbe döbben.*

*Az égő szem, mely a homályból
Fenyegetőn feléd világol.*

*A szorongás, mely éjjelente
Álmaidban tört ver szívedbe.*

*Volnék a vágyad, buja, bomlott,
Mely pillantást se hagy nyugodnod.*

*A végzet volnék, mely a bűnbe
S azon is át a sírig úzne.*

*S lennék föld röge, habnál lágyabb,
S ölelem lenne örök ágyad.*

(1904)

Tompa fiatalkori költészetének egyik csúcsteljesítménye az elhangzott alkotás. Legjobb tudásom szerint – meggyőződéssel – állítom, hogy ez a költemény a magyar és a világirodalom bármelyik gyöngyszemének méltó vetélytársa lehet. Huszonegy évesen írta a tizenhét éves humoródszentmártoni Birró Gabriellához. Az irodalomtörténet feladata a költő, a műve és kora közötti viszony feltárása. Ezt a kutatómunkát dr.

Kicsi Antal főiskolai tanár nagy szorgalommal, magas szakmai szinten végezte el *Tompa László* c. monográfiájában. Figyelmünket az alkotás tartalmi részére és a további tennivalókra irányította. Viszont az írásművészet azért nevezhető írásművészetnek, mert az alkotás „hogyan kérdésére” adott válasz, meghatározó értékelő szempont lehet. A stilsztika és az esztétika értékelő mérlege mondja meg, hogy igazi-e az alkotás, alkotásnak nevezhető-e a költemény.

A költeményt hallgatva vagy olvasva, megérezzük a töretlen formai egységét. Ezt az egységet – többek között – a szakaszkezdő sorok segítségével kifejezett igei metaforái biztosítják (volnék a hang, az égő szem, a szorongás, volnék a vágyad, a végzet volnék, s lennék föld röge). Ezek, az anaforaként sorakozó segédigék és metaforák azonos súlyú nyomatékat ad-

nak, szabályosan lüktetnek, szabályosan ismétlődnek. Az igei metaforák variálása, a variáció az érzés erejét fokozza. A negyedik és az ötödik szakasz elején az igei metaforák variálásával, chiazmusal erősíti ezt a lobbanást, hevületet (volnék a vágyad, a végzet volnék). A metaforákkal ötvözött chiazmus a mondanivaló kiemelését szolgálja. Az ilyenszerű ismétlés a fokozás intenzitását táplálja. Az utolsó két sor jövő idejű feltételes módban használt segédigéje („s lennék föld röge”) a vallo-más szilárdságát, őszinteségét formailag is megerősíti.

Természetes, hogy az olyan költői eszközök, mint a „habnál lágyabb” hasonlítás, a „lennék örök ágyad” metafora méltó befejezéssel koronázza meg a verset. Az alkotás szépségét – az utolsó két sor kivételével – a szakaszoként elszóló egy-egy megszégyesítés és a két ízben is hozzá társuló kétarcú oximoron emeli ki („volnék a hang, mely lelkedbe döbben”, „az égő szem, mely fenyegetőn feléd világol”, „a szorongás, mely tört ver szívedbe”, „a vágyad, mely nem hagy nyugodni”, „a végzet, mely a sírig úzne”).

A feltételes mód grammatikája, a grammatikai figurák, a ragok szabályos ismétlődése, a nyelvi kép, akárcsak a már említett ritmikus ismétlődések – költői nyelvet teremtő eszközök, szakszerűbb fogalmazás szerint szöveg- és harmóniaszervező szerepük van, akárcsak az ütemeknek, az ütemhatároknak és a rímeknek. Megérzésem és értékelésem szerint a költemény nyelvi képe valósággal magára vonja a figyelmet. Észrevehetősége tüntető. A harmónia, mint esztétikai minőség Tompa költészetének egyik nyomon követhető jellemzője. Példaképe a népköltészet, melynek alapértéke, meghatározó esztétikai minősége a harmónia, akárcsak a művészi, igazi zenének. Tompa nemcsak a költészetben, hanem a mindennapi életben is békére, kiegyensúlyozottságra, harmóniára vágyott. Egyes esztétikák, mint a fenomenológiai iskola egyik fémjelzett lengyel kiválósága, Roman Ingarden, azt vallja, hogy mindenekelőtt a költemény harmóniájának biztosítása a legfontosabb esztétikai minőség, de még szüksége van legalább egy esztétikai minőség jelenlétére ahhoz, hogy igazi műalkotásnak nevezhessük. A hitelesnek tekinthető, őszintén hangzó vallomás mellett még olyan esztétikai minőségre is fölfigyelhetünk ebben a költeményben, mint a műalkotás logikai egysége, mely nemcsak nyelvtanilag, amint már rámutatunk, hanem gondolatilag – és a költői megformálás szempontjából is – kimutatható. A költemény gondolata (a catullusi „gyüölök és szeretek tartalom”) a logikai egységet két arányos részre osztja. Az első hat sor a gyűlölet érzéséből táplálkozik, a második rész hat sorát a szeretet, a szerelem érzése aranyozza be. A költői megformálás egységét az első hat sorban a négy szótag, azaz a 2/2-es ütem után következő szünettartó sormetszet és a hozzá, utána illeszkedő 3/2-es ütem érzékelteti,

és ez a versépítő arányosság, szimmetria a következő hat sorban épp fordítva jelentkezik. Mondhatnánk: ugyanaz a kabát kifordítva. A spondeusok mellett a jambusok többsége határozza meg az ütemek minőségét, hozzájárulva a versharmónia megteremtéséhez. Érdemes fölfigyelni a költői mondatokra! Valójában a tizenkét verssor tizenkét mondat, egy feltételes módban szerkesztett többszörösen összetett mondat. Magam csak vesszővel különítettem volna el a szakaszokat, az utolsó két sort pedig pontosvesszővel választottam volna az előző szakasztól a „volnék – lennék” segédige miatt. Az azonos nyomatékú mondatok szabályos ismétlődése egy másik eszköz lehet az olyan költeményeknek, melyek megérdemlik, hogy az igazi műalkotások közé soroljuk. Ez a mondat hiányzik azokból az esszékből, melyeket a kérdő, a felszólító, a kijelentő mondat költészetéről közöltem a Romániai Magyar Szó vasárnapi mellékleteiben és a Helikonban, mert annak idején még nem jutottam el az elfogadható megfogalmazáshoz. Gondoljunk csak az olyan kérdő mondatokkal írt versekre, mint az Esti kérdés, Akarsz-e játszani?, Ki viszi át a szerelmet? stb., vagy a felszólító módban írt remekművekre (Ima a gyermekekért, Templom és iskola, Üllői úti fák, Várj reám! stb.) Mindezt ismerve, föltehető a kérdés: vajon a feltételes mód következetes, azonos nyomatékú mondatai nem sorolhatóak-e be a költői eszközök ihletállapotot ihletként megvalósító kelléktárába? A gondolatot talán csak újra fogalmaztam. Szabédi László a *Magyar ritmus formái* c. tanulmánykötetben a költői mondatok értékelésekor hasonló vagy rokon értelmű következtetésre jutott, amikor az „egynyomatékú mondatok sorozatáról” beszél, hiszen az igazi költeményekben a gondolati hasonlóság formái hasonlóságot szül. (Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1955, 159. o.)

Az idézett költemények annyira eredetiek, annyira Tompa lelkéből kihajtó alkotások, hogy semmiképpen nem állítható az, hogy a kedvelt költőelődök, Reviczky Gyula vagy Vajda János hatása alatt keletkeztek volna. Esetleg csak Tompa melankóliája, tömör melabúja rokonítható a két előd költészetének lelki világával. Tompa költészetét az élet kétarcúsága határozta meg: a bánatok és az örömök, múlandó reménytelensége és a napkelteszerűen föl-fölragyogó optimizmusának mosolya. Tompa László optimista költő, hiszen kitartóan és konokul a világ folytonos megújulását hirdeti. Tompa életfilozófiájának példaképe a természet örökké tartó újra ébredése. Naiv filozófia, a raymondi parasztfigura filozófiája. De ennél reménykeltőbb gondolkodásmódot még nem találtak ki az emberiség többsége számára. Mintha saját biztatásomat olvasná egy-egy költeményében, melyet mindegyre elismételek: „mindig is lesz egy újabb világ”, amihez egy költő is hozzájárulhat.

TOMPA LÁSZLÓ

Este egy székely festőnél

Nagy Imrének

A szem a látást elzáró hegyekről visszatérül,
Magunkra, képeidre, melyek alatt beszélgetünk.
E képek folyvást hatalmasodó erővel igéznek.
Pedig nincs rajtuk semmi babonáság;
Sohasem látott rendkívüli táj,
Gigászi műcsoda, – csak föld; meg ég –
Egy-két apró ház, kis falu, hegy, völgy –
Székely falu, hegy, völgy – de milyen teljesen az
mind!
Formára, színre, beszédre; varázsr!

Ím itt vihar gyűrődik a falucska fölé fenyegetve,
Míg ez megadással a várakozás csendjébe
mered.

Máshol a tél tartós hava nyűgöz titkos erőket...

Család. Kis házban, asztalnál közrendű, idős pár –
Közül a meglett fiú, járt-kelt, a faluból kinőtt –
Mint egy megszállott szől itt most rejtelmes
szavakat:

A kor vajúdasáról, – eszmékről, – akár a falaknak!

Odább: dolgos nők; hárman, boglya tövébe
terülve –

Elnyomta őket a munka, nyomja a hó dél,
Amely – mint méz, tele lépből – itt mindenem
szerte csurog most.

Meglehet, a nap ugyancsak így ontja a Pinción,
Míg fenn a magasban aeroplán kereng –
És mégis: olyan más itt, s más ott, – nem
tekintve,

Hogy nálunk fenn legfennebb sas ha köröz,
Míg pusztuló erdők hozzá felsőhajtanak...

Oh, engem is annyit nyugtalanít e más,
E mindennél más, különös, zárt világ –
Ősidőtől itt kinnal küszködő,
Százszor bukott, s kelt, társtalanegy-nép,
A vele játszó rejtelmes hatalom,
E falvak, fák, felhők s mind, mind, ami itt van,
S ami – hordója régi; erős itálnak –
nép lelkének ízeit magába vette.

Mindez sokszor nyom, – s bolygásaim között
Szorongva látom: vér serked a fűből,
Amelyre tapostam, – ágak nyúlnak utánam,
Aszott ujjakkal, esdve, s alattomosan.
Szikkadt patakgyanban – többszáz-éves anyó:
Görnyedt hátú szirt szól rám, – motyog valamit,
Egy régi titkot hordoz, már végre letenné –
S ígére készül... de csak küszködik, –
Ajka (mint Papagenóé) dadog lakaton
S úgyszintén ott is: egy füstfogta, reves fűz,
Alább a nádas, fentebb a rengeteg,
Egyszerre vérzik, s szólna mind, körös-körül –

Sietnék oda mindenikhez, feloldani mind
Az átok alól, világra segíteni titkát:
Meg ne fulladjon, – de érzem; erőtlenedem,
Érzem, hogy én is varázs alatt nyögök,
S – már-már csüggednék, de ekkor, – ekkor,
Hogy lelket kapjak, ti juttok eszembe,
Akik a varázst ugyancsak töríték,
Te, s még itt-ott néhányan, társaink,
S akiben nekünk mind nagy kedvünk telik:
Ifjabb testvérünk, fiunk: Tamási Áron!

(1929)

Simonyi Imre (1920–1994), az Arad megyei Simonyifalván született, élete nagy részét a magyarországi Gyulán leélt, sokáig tiltólistán szerepelt költő meg- és elismertetésért történt egy s más az utóbbi időben, ám az életművének értékei mellett kiállók szerint távolról sem elegendő. 2004. szeptemberétől iskola viseli nevét szülőfalujában, az utóbbi két-három évben a simonyifalvi Simonyi napokon hangzanak el méltatások életének és költészetének különböző vonatkozásairól. Az oldalban közölt összeállítás szerzői Árpási Zoltán publicista, a Békés Megyei Hírlap főszerkesztője és Gaál Áron Szent György-díjas, Gyulán élő költő.

Egy megfigyelt listája, ugyancsak ábécében

(In memoriam Simonyi Imre)

Az apját kitépelték, az áruló beárulta, a besúgó besúgta, a cipőjét lehúzva ültelgették a talpát, a csinovnyikok feljegyezték álmait, a demokráciáról hazudtak neki naponta, dzsentrinek bélyegezték, holott csak a lelke volt nemes („nagy álmos dzsungel”), az ellenségei barátságot hazudtak neki, életét tisztán élte, ellenforradalmár volt az elvtársaknak, gonosz aljasságok vették körül, gyermekeit is megpróbálták ellene nevelni, hazudtak – nem csak – neki reggel, délben, este, irigyelték szellemi függetlenségét, ítéletet szerettek volna mondani felette, jártatták a bolondját vele, komisz volt az élet hozzá, leírták őt is, családját is, lyukas garast sem adtak volna a jövőjéért, megváltás volt számára a rendszerváltozás, nem gondolta volna, hogy az elvtársak úgy mennek, hogy maradnak, nyálás átalakuló művészek vették el a kedvét, okkal, ok nélkül bizakodott mégis, „óhéber duma” hálózta be mindennapjait, öröm helyett öröm, őrhely helyett újra leshely, pimasz parvenü ex-párttitkárak, ripőkök hada, sose lesz hát vége, szolgák leszünk megint, titkos összejöveleken mondhatjuk el csak gondolatainkat, tyúkszemünkre lépnek megint zsongtató álmaink mindörökké vesznek.

A-tól Z(s)-ig ennyi a mérleg. Mennyire másról „álmodik a ménes(i)”. Különös nosztalgia. Miközben minduntalan a Mester jut eszembe.

**ZOLT PETROV *
alias PETRÓCZKI ZOLTÁN közíró,
érdemes tanár, a gyulai Karácsony János
Katolikus Gimnázium igazgatója**

A művész művészetében mindig saját kora társadalmát tükrözi vissza, műveiben annak egyfajta lenyomatát adja. A kifejezési mód sokféle lehet. Tarthat tükröt például mikrovilága és kortársai elé. Ebbe a tükröbe másoknak se, önmagának se kellemes belenézni.

Az Elbától keletre a művészet részben az uralkodó politika eszköze, részben annak legutóbbi ellenfele volt, sok esetben afféle utolsó bástya, védeni hazát, nemzetet, eszmét. A művészetben belül a költészetre ez különösen érvényes. A magyar nyelven megszólaló, fentieket felvonultató líra kezdetei egybeesnek a törökkel folytatott honvédő küzdelemmel, ami nem pusztán a középkori Magyarország területi egységének megvédéséért folyt, hanem a zsidó-görög-római kultúrát, hagyományokat is magába építő keresztény világkép, világlátás és felfogás megtartásáért is, egy idegen vallás és világrendszert ellenében. Mohács után a magyar történelemben, művészetben és azon belül az irodalomban szinte napjainkig ez a *valamiért valami ellen* vált meghatározóvá. Valami mellett, valami ellenében kiállni a föld e tájékán sose volt könnyű, sose volt veszélytelen, nem sikerülhetett emberi tartás nélkül. Emberi tartásnak a magyar költők jelesei sohasem voltak híjában.

E magatartás követője, folytatója, verseiben, megnyilatkozásaiban és tetteiben kifejezője volt Simonyi Imre, e föld, e nehéz sorsú falu, Simonyifalva szülőtte. Sok mindennel vagyunk adósa a költő máig köztünk létező árnyékának és önmagunknak, akik szeretnénk a globalizálódó világ erős és életképes kultúrái közé átmenteni a magunkét. Várat magára egy Simonyi összes, egy mai szempontok és rálátások alapján válogató válogatott. Várat magára a Simonyi próza fel- és újrafelfedezése. Várat magára a máig bur-

A szabadságban is ellenzéki szeretett volna lenni

Nehéz feladatra vállalkozik, aki Simonyi Imre hatalomhoz fűződő viszonyáról ír, mert a József Attila-díjas költő élete a szakadatlan szembenállás története. Ezért önkényesen az 1956 utáni időszakot tekintem át, abból is csupán néhány történetet kiragadván.

Ötvenhatban, ahogy a felkelés vihára Gyulára ért, az akkor 36 éves Simonyi úgy érezte, az eseményeknek egy huszadik századi Petőfíre van szükségük, hiszen egy valamire való forradalomhoz – ezt 1848 óta tudjuk – elválaszthatatlanul hozzátartozik a lángelkű költő képe. Ezért úgy gondolta, elérkezett a történelmi pillanat, hogy eljuttassa Petőfi szerepét. Tevékenysége ennek ellenére kimerült két szónoklatban, egy városi tanácskozáson való teátrális fellépésben, és a november 1-jén indult Gyulai Hírlap szerkesztésében. Az olvasóktól a november 18-i számban ugyan *Két pogány közt – egy hazáért!* (Nyílt levél huszonöt ezer gyulai polgárhoz) címmel megjelent cikkben elbűszűzött, de ez lett a veszte, mert decemberben letartóztatták, s a börtönben öntudatos – esetenként agresszív – viselkedése miatt megverték, lábát és egyik bordáját eltörték. A vád, amit felhozhatnak ellene – két lázító hangulatú újságcikk, az egyik az imént említett írás – egy jóindulatú ügyész, dr. Sajti Imre szerint oly csekély súlyú volt, hogy 1957 tavaszán figyelmeztetéssel szabadon engedték.

Ezt követően állandó állambiztonsági megfigyelés alatt állt, 1967 tavaszán azonban rájöttek arra, hogy ártalmatlan személy. Beidéztek a megyei rendőr-főkapitányságra, aminek Simonyi nem akart eleget tenni, mondván, nem tudna uralkodni magán. Az Írószövetséghez fordult, ahol Darvas Józsefnek megnyugtatták: nyugodtan jelenjen meg, semmiféle bántódása nem esik. Legnagyobb meglepetésére volt ügyésze – akkoriban a vizsgálati osztály vezetője – fogadta, egy iratcsomaggal. Elé tette, hogy olvassa el és írja alá a csatolt nyilatkozatot. Simonyi – állítása szerint – nem volt hajlandó elolvasni, ennek ellenére hosszas győzködés után mégis aláírta a papírt, amivel tudomásul vette, hogy figyelmeztették: a továbbiakban nem folytat államellenes tevékenységet. A főkapitányságon történetek rekonstruálására nincs módunk, mivel a vizsgálati osztály vezetője nem emlékszik az eset részleteire. Annyi bizonyos azonban, hogy az iratcsomó Simonyi megfigyeléséről szóló állambiztonsági jelentéseket és besúgók vallomásait tartalmazta. Az akkor szokásos gyakorlatból kiindulva valószínűsíthető, hogy ezek alapján a költő veszé-

lyességét csekély mértékűnek ítélték, s ügyét egy figyelmeztetéssel lezárták. Kevésbé hihető viszont, hogy a költő úgy írta alá a nyilatkozatot, hogy előtte nem olvasta el. A lényegen azonban ez semmit nem változtat. Nevezetesen azon, hogy az állambiztonsági szervek számára a Mester megszűnt veszélyes elem lenni. Ennek oka, hogy Simonyinak csak egy szűk értelmiségi réteg volt kapcsolata. A gyulaiak a verseit általában nem olvasták, őt magát nem szerették, különcként, arisztokratikusnak tartották, aki mindenkit lenéz. Lényegében kiközösített lett saját városában. Magam 1980 és 1992 között több-kevesebb megszakítással rendszeresen találkoztam Simonyi Imrével. Ő jött hozzánk, vagy én mentem hozzá. Naivitás lenne azt hinni, hogy az állambiztonsági szerveknek erről nem volt tudomásuk. Ennek ellenére a szerkesztőség körül nyüzsgő tiszték még csak célzást sem tettek erre, nem hogy kérdeztek volna róla.

Visszatérve az 1967-es főkapitánysági találkozóra, Simonyi meg volt győződve arról, hogy továbbra is figyelik. Ha nem is az állambiztonsági szervek, a pártbizottsági emberek bizonyosan. Ezért akárhányszor elvonult a városközpontban álló párházzal szembeni járdán, szentül hitte, hogy az ablak mögül lesik és szidalmaznak. Ennek annyi alapja azért volt, hogy a városi pártbizottság ortodox első titkára 1970-ben a pártközpontban feljelentette a Népszabadságot, amiért az „ellenforradalmár” Simonyi verseit közli. Azt szerették volna kikényszeríteni, hogy a költő hagyja el a várost. Simonyi maradt, egy kiadói főigazgatósági beszélgetéssel „megúsza”, a Népszabadság pedig továbbra is megjelentette a verseit. Néhány év múlva viszont nyugdíjazták az első titkárt, s helyére egy felvilágosult tanárember került, aki a nyolcvanas években még Simonyi előadói estjeire is rendszeresen eljárt. Ennek ellenére a fagyos légkör nem olvadt a költő körül. A városi vezetési – amelyik lakást is kiutalt neki – azt szerette volna, ha Simonyi teszi meg a kezdő lépéseket, bemegy a pártbizottságra vagy a tanácsházra, ő azonban erre nem volt hajlandó. (Ezzel szemben a Békés Megyei Népművelési főosztály vezetőjévé való kinevezésem után, a nyolcvanas évek második felében több alkalommal is megfordult a pártlap szerkesztőségében.) Elfogadta a város gesztusait, de továbbra is az ellenálló és az üldözött szerepében tetszelgett. Alighanem az egyéniségét adta volna fel, ha nem így tesz.

Simonyi Imre emberi tartása

jánzó és még mindig új hajtásokkal tovább terebélyesedő legendárium és ellenlegendárium göröcső alá vétele. A Csibra István által jegyzett szokatlanul kis példányszámban kiadott pályakép továbbáryalása, az egykori – nagy áldozatokkal újjáépített – szülő- (ma emlék-)ház továbbfejlesztése és még sokáig sorolhatnánk a tennivalókat. Mindezek mellett nem beszélhetünk elégszer és eleget Simonyi Imre emberi tartásáról. Arról, hogy nemcsak megfogalmazta írásaiban elvárásait, hanem azoknak megfelelően is élt. Az Alföld 1946. július 22-i számában például ezt írja: „Az író két vezérkomponense ugyanis: állapot és magatartás. Az író állapota: szenvedés, magatartása: hűség. Az író szenvedése roppant harcok, győzelmek és vereségek summája. Az író hűsége: örök babáskodás az igazság mellett! Az örök igazságok mellett! S így olykor bizony a politika részletigazságai ellen!” És Simonyi nem vizez prédikált. A Horthy-rendszerben nem fogadja el a vitézi címet, s ami ezzel jár: társadalmi és

GAÁL ÁRON Istenek csicskása

*Hited a holnapban, – legyőzött
simonyifalvi legény, te árva, –
tegnapról, mára megőrzött
maga-magának*

*És hiába jöttek örült öszök,
és teltek tétova telek,
te tovább görgetted örök
történeted*

*szent Sziszifosz,
halandó istenek csicskása,
nőnek, bornak, örökkévalónak
létlél fellázadt furulyása.*

egzisztenciális stabilitást. Ugyanakkor a háború utáni szovjet mintájú világban védi és menti a polgári értékrendet, még akkor is, ha ez csupán verbális és részben külsődleges forma, amit belső, intim világa napi szintjén nélkülöz a szó eszmei és valóságos értelmében egyaránt. Életében – bár mindig is óhajtja az elismerést – sose adja fel azt a meggyőződését, hogy az egyéni boldogulásról való lemondás árán is helye a szegények és vesztesek oldalán van. Bár egyik versében a rá nagy hatást gyakorló Sinka Istvánt

nevezi a vesztesek királyának, voltaképpen ő maga az, nem annyira sorsszerűen, mint vállalásából adódóan. *Illendőség* című négysorosában így vall erről: „Nem is voltam szegényebb / mint illő egy szegénynek / csak valahogy vesztesebb / mint a többi vesztesek.” Majd máshegyűt így kiált fel: „Te dőlj ha dőlni kell / és törj, ha törni kell / – kettőbe vagy szilánkra / de addig mint a száfa!” Meggyőződésének következetes vállalása mellett egész életében kitart: 1956-ban és utána a kemény és felpuhuló Kádárkorszakban, a rendszerváltás hajnalán és megtörténte

ötvenhat után Simonyi Imrét nemcsak megfigyelték, hanem közlési tilalommal is sújtották. Elhallgattatása az ENSZ által kikényszerített általános amnesztiával tört meg: 1962-ben verses kötete jelent meg állami kiadónál *Önéletrajz helyett* címmel. Ezzel egyidejűleg az országos lapok is felfedezték. Az Élet és Irodalom, valamint az irodalmi folyóiratok mellett – mint említettem – a vezető pártlapban, a Népszabadságban is jelentek meg versei. Volt esztendő, amikor a legtöbb verset tőle közölte a lap; olyan nagyságokat utasított maga mögé, mint Illyés Gyula, Vas István és mások. Különös, de egyik mentora a lap párttitkára, Vadász Ferenc volt.

Miközben országosan egyre inkább „visszaépült” az irodalmi tudatba, a városban, a megyében továbbra sem volt bocsánat számára. Nem csak politikailag számított megtört személynek. Egy állítólagos megyei pártvégrehajtó bizottsági határozat tiltotta verseinek megjelenését a már említett megyei napilapban, a Békés Megyei Népművelésben. Büszke vagyok arra, hogy a körülöttem lévő jeget én törhettem meg. Főszerkesztői kinevezésem után két hónappal, 1985 februárjában – anélkül, hogy engedélyt kértünk volna rá – egy Kohán-évforduló kapcsán Simonyi-verseket közöltünk az újságban. Írásait és verseit ezt követően rendszeresen olvashatták a lapban.

Közben 1980-ban, hatvanadik születésnapján kitiűntették a Munka Erdemrend ezüst fokozatával. A kormánykitiűntetést Tóth Dezső miniszterhelyettes tette át – négyszemközt. Ennek megítéléséhez ismerni kell az akkori gyakorlatot. A lapok a háromfokozatú (arany, ezüst, bronz) kormánykitiűntetéssel elismertek közül csak azok nevével közölték, akik aranyat kaptak. A többiek nevével csak az igen szűk, szakmai körben ismert Magyar Közlönyből lehetett megtudni. Tehát kifundáltak, hogyan lehet „mutyiban” Munka Erdemrendet adni neki. Ennek ellenére a kitiűntetés Simonyi – aki ki volt éhezve az elismerésre – nem vágta a miniszterhelyettes képébe, pedig természetéből ez következett volna. Sőt, hazajöve megkezesett, mint a megyei lap akkor még kiadó igazgatóját és közbenjárásomat kérte, hogy az erről szóló hír a Békés Megyei Népművelésben megjelenhessen. Kérésemet az akkori főszerkesztő méltányolta.

A rendszerváltás meghozta Simonyi Imrének a rég várt szabadságot. További ellenállása elvesztette értelmét, nem volt kivel szemben ellenzéki lenni. Előbb a Magyar Demokrata Fórummal szimpatizált, de egy idő után zavarta Antallnak a Horthy-rendszer egyes elemeit restauráló politikája és a párt nemzetieskedő jellege. Ezért egy idő után az SZDSZ-hez vonzódtott, de velük sem volt megelégedve. Alighanem azzal a tudattal halt meg, hogy nem született még meg az a párt, amellyel rokonszenvezhetett volna. Ha megszületik, bizonyára úgy hívják: Simonyi Imre.

ÁRPÁSI ZOLTÁN

után is. Legendáriumának része az Írószövetségéből való kilépése, a gyulai díszpolgárság átvételének, illetve át nem vételének egyedülálló Simonyis koreográfiája. Nonkonformista életmódjával ellentétes utcai eleganciája, szabadszajúságával ellentétes úri modora, a női nem elutasításával ellentétes csábító, lovagias sármaja, az éppen fennálló politikai, ideológiai berendezkedéssel ellentétes örök ellenzékiisége, ami valódi értékeken alapuló demonstratív hitvallás, valahogy így: „Igen magyar akartál lenni semmi más. / Hát ez aztán sikerült az uristenit.”

Simonyi Imre lett legyen akár poéta major, akár poéta minor – ezt döntse el az idő és döntsék el az olvasók –, emberi tartása és emberségében való kitartása nem feledhető és mindig értékrendünk középpontjába kíváncszó. Mai, nemtetsző jelenségekkel terhelt szűkebb és tágabb világom útkereső, úttévesztő vergődéseit megélve gyakran felteszem magamnak a kérdést, mit szólna ehhez Simonyi Imre? Ady szabadon idézve szól a válasz: „eltemetné rögtön a nótát / káromkodna és füttyörészne”. Vagy mégsem? Káromkodna és füttyörészne, az biztos, de el sose temetné a nótát, a verset, a lángot, amit életében megőrzött, hogy továbbadja utódainak. Ennek bizonyosságául befejezésül a költő 1956. december 23-án a Gyulai Hírlapban írt cikkének sorai idézem: „Érzem nem tudlak megrázni. Széldi macakcsággal újra eljössz hozzánk, gyilkosaidhoz, hogy ismét végigjárd majd a kálváriát – egyre megváltatlanabb mindannyiunkért... Kezded a Jászolban és végzed a Kereszten... amiként kezdted azon a szelíd Éjszakán, amiként végeztél a rettenetes Pénteken... Kezded előlről újra és újra, szeretettel, hittel, reménnyel... az idők végéig... romlottságunk múltáig... mindörökkön örökké... Ámen.”

GAÁL ÁRON

A tábor nem boldogít, csak akkor, ha van

A múlt ködéből furcsa árnyak, hajdanvolt irodalmi táborok alakjai lengnek elém. Elsőként a '96-os tatai JAK-tábor, Mészöly Miklóssal, ahogy körbeveszik az ifjak, Parti Nagy Lajossal és Kovács András Ferencsel, ahogy fatörzsekből eszkábált padokon ülve söröznek, hogy újra egy JAK-tábor következzen, már Szigligeten, ahol kritikán felüli modorban tettem a szépet egy kritikus hölgynek, miközben egy távoli asztal felől

kolóban. Ő enyhén váradiasulva a Várad színeiben lép fel, én pedig rögtön azután az IJ színeiben Eszteró István és Ferencz Zsuzsanna társaságában. Szó esik arról, hogy legyen-e az Irodalmi Jelen az E-MIL hivatalos orgánuma, folyóirata, végül az egész függőben marad, Eszteró pedig felolvassa legújabb szonettkioszorúját. Délután Erdélyi Terasz és Bárka lapbemutató, ők bent a Kék Lagúnában, én kint a teraszon, másfelé, de nem feledem, hogy hajdanán Grecsó Krisztián átszállított egész Magyarországon, azóta nyugdíjba vonult Trabantjával.

Ahogy az már gyanítható volt, az augusztus huszadikai böszfálvi kirándulás elmaradt, objektív okokból (én szubjektív okokból nem tudom pontosan, hogy miért). Állítólag volt egy kis Szent István napi ünnepség a faluban, de nem sikerült megtalálni, így az Arany kócsagot részeseztük előnyben, s még ugyanaznap vót egy kis úszás a zetelaki tóban, ahol többek között Király Zoltánt is megpillantottam, aki úszni ugyan nem tud, de egészen bátran sörözgetett, miközben a hullámok már a nyakáig értek.

Délután a napilapok (Népújság, Romániai Magyar Szó, Krónika) irodalmi mellékletei kerültek terítékre, aztán a Helikon műsora, bemu-

Vida Gábort is, aki kerékpáron érkezett Marosvásárhelyről.

Tucatnyi érdeklődő előtt beszélt terveiről Beke Mihály András, a bukaresti Magyar Kulturális Intézet frissen kinevezett igazgatója, aki elmondta, hogy szívesen támogatnának, fogadnának minden, az erdélyi írók, irodalmi lapok felől érkező kezdeményezést. Ő szállított ki a focipályára is, ahol ismét lejajlott a Csórék-Izomingesek örökragadó, én a vesztes csapatban játszottam. Félidőnél még 3:3, de a végeredményről kérdezzék OJD-t vagy Kovács Ferit, mert én megmondani megmondom, de leírni nem akarom.

A fáradt sportolókat barátnőik, kollégáik és egy szeniális bográcsos várta.

Ha az első nap rendezvényeit és a Székelyföld estjét le is késtük (a korábbi többes számok is

barátnómre vonatkoznak), a záróreggelit nem, jelentem a hal jó volt, csak ehetetlen.

A házigazdánk kedvesek voltak, ettünk, ittunk, mulattunk, és az irodalmat se hagytuk ki a buliból. Egyes kollégák azonban megrótták a szervezőket a bölcsészhallgató hölgyek alacsony száma miatt.

KARÁCSONYI ZSOLT

Bemutatkozik az IRODALMI JELEN

Dénes László Farkas Árpáddal beszélget. Odébb Mózes Attila, Bogdán és Király László poharazgat...

újra és újra átmorajlott Odorics Ferenc korántsem poszt-magyar nevére.

És el is érkeztem a zetelaki író táborhoz, amely kezdetben, legalábbis számomra a Kék Lagúnába torkollott, illetve egy Balaton-átúszással vetekedő gát-úszásba, amelyet Molnár Vilmos és én szerencsésen túléltünk.

És itt is vagyunk a derűs égboltozatú 2004-es évnél, ám mielőtt felidézném néhány, az idej E-MIL-táborhoz kapcsolódó emlékeket, tennék egy kis kitérőt. Az irodalmi tábor egy nagyon összetett fogalom, többek között azért, mert az emberek számtalan dolgot beletesznek, beleképzelenek. Ami minden irodalmi táborban egyenlő arányban szok' jelen lenni, az a ping-pong, a foci és a sör (avagy vodka, bor, komolytalanoknak ásványvíz), táboronként változó mennyiségben, pedig irodalommal kapcsolatos rendezvényeket is belemixelnek a tábori koktéliba.

Pillanatkép a Kék Lagúna teraszán

Tavaly voltak előadások, költő/prózaírói-szemináriumok (úgy-ahogy), idén pedig irodalmunk szent tartóoszlopai, az irodalmi lapok kerültek előtérbe, no meg a többé, avagy kevésbé ívelt szemöldökű szerkesztők.

Ahogy megérkeztünk Zetelakára, a második nap délelőttjén rögtön szemembe villan, hogy

tatója következett, amelyen Mózes Attila, Sigmund István és Szilágyi István társaságában vettem részt, mint újdonsült Serény Múmia szerkesztő.

A nap csúcspontja, fénypontja, legkiemelkedőbb eseménye azonban a malac(disznó)sütés vala, komolyzenével és számtalan sörökkel megtűzdelve, itt aztán Molnár Vilmossal jól elbeszélgettünk, de a fennvalónak hála, a hajnalig tartó ivászat ezúttal elmaradt. Voltak azonban olyanok, akik egészen más irányba tájékozódtak és le is csaptak egy sarki kocsmára. Bréda és OJD egészen reggelig bírták, sőt, Bréda még délután is egész virgoncan gyúrta a bíródást.

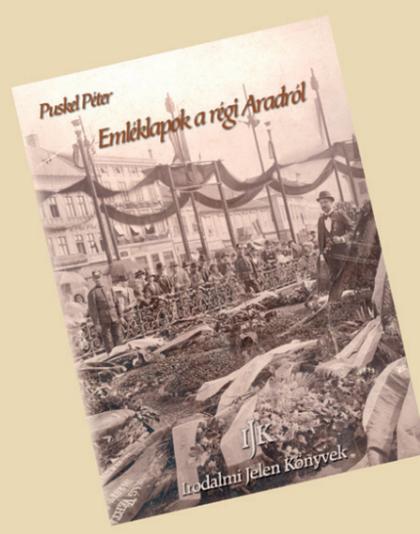
A péntek esti mulatozás azonban alaposan lefárasztotta a táborlakók jelentős részét, s ha a korábbi lapbemutatókat általában 30-40 ember tisztelte meg jelenlétével, az utolsó napon már gyérült az érdeklődők száma. A Korunk bemutató elején még ott voltam, de mai napig nem tudom, hogy a Látó fellépett-e végül is, vagy sem. Egy bizonyos: Gálfalvi Györgyöt láttam a Kék Lagúna teraszán, és

Malacsütés

itt aztán szerkesztői, prózaírói jelenlét esete forog fenn, ha táborlakókat még nem is igen látok, de Demeter Szilárd népies német kocsjia (Volkswagen) már ott díszelg a polg. hiv. melletti par-

új! * új! * új!

Priskel Péter
Emléklapok a régi Aradról

CR

Correspondență
răspuns
Se taxează la
destinație

Irodalmi Jelen Könyvek

Concord Media S.A.

Str. M. Eminescu nr. 55-57
Arad, 310085
jud. ARAD

Megrendelem az **Emléklapok a régi Aradról** című könyvet akciós áron ..... példányban,
Eredeti ára: 990 000 lej; 7500 forint; 25 euró.
Akciós ára: 790 000 lej; 6000 forint; 20 euró.

20%-kal
olcsóbb, ha
előre megrendeli!

Készpénzben előre fizetem a könyvek árát

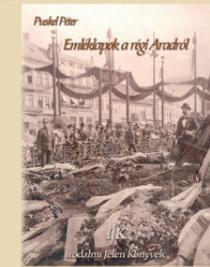
Előre kifizetem az összeget a bankszámlára

Név: .....

Lakcím: .....

Irányítószám: .....

(aláírás)

* A Kiadó bankszámlája:
Concord Media S.A. SANPAOLO IMI BANK Suc. Arad
Számlaszám: RO47 WBAN 2511 0000 0250 3500, Swift: WBANRO22,
Cím: B-dul Revoluției 88; Tel.: 0040257280547

IRODALMI JELEN

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Igazgató: **Szöke L. Mária**

Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://ij.nyugatiijelen.com, ij@nyugatiijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 100 000 lej/ 680 Ft./ 2,50 €
+ kézbesítési díj

egy évre: 180 000 lej/ 1250 Ft./ 5 € + kézbesítési díj

Hirdetéseket a kiadó címén vesszük fel.

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Irházi János, Karácsonyi Zsolt, Nagyálmos Ildikó, Mészáros Sándor, Orbán János Dénes, Pongrácz P. Mária, Sántha Attila.

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánkölése csak a forrás megjelölésével

Ez a lapszám 10 352 példányban jelent meg, ebből az előfizetők száma 5352.

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál hazai lapokban, jelenleg Temesváron él. Első verseskötete *Hess, szegénység* címmel 1944-ben jelent meg, a legutóbbi pedig 2004-ben *Válogatott versek* címmel, az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban.

Árpási Zoltán – 1946-ban született Gyulán, újságíró, a Békés Megyei Hírlap főszerkesztője.

Babiczy Tibor – 1980-ban született Szekesfehervárott, költő, jelenleg Budapesten él, versei több neves irodalmi lapban jelentek meg.

Bréda Ferenc – 1956-ban született Déván. Jelenleg a kolozsvári BBTE Bölcsészkarának adjunktusa. Az MTA köztestületi tagja. Kötetei: *A létezésről a lehetőségig* (1980), *Tűzpróba* (1983), *Mentális Tárgyak Múzeuma* (1997), *Antracit* (2002), *Teatru și ființă* (2004).

Eszterő István – 1941-ben született Végváron, ny. tanár, költő, Temesváron él. Kötete: *Úveges* (versek, 1983), *Gondolatok a hölgytárban* (2004).

Fodor Sándor – 1927-ben született Csíksomlyón, író, műfordító, 1996-ban megkapta a Romániai Írószövetség dívját, 1998-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Első kötete 1954-ben jelent meg, azóta számtalan könyvet írt.

Gaál Áron – 1952-ben született Budapesten, Szent György-díjas költő, jelenleg Gyulán él, több verskötet és gyermekkönyv szerzője.

Kiss Ottó – 1963-ban született Battonyán, költő, író, szerkesztő, a Bárka munkatársa, eddig hat kötetet jelentetett meg.

Komán János – 1944-ben született Marosugrán, költő, tanár. Fiatalkori, merész hangú verseiért hatósági korlátozásokban volt része. Kötetei: *Mégis reménnyel cimborálni*, (1999) *Kalozok hajóján* (2001).

Lelkes Miklós – 1938-ban született, Budapesten. Meseíró, költő, egyetemi oktató, kandidátus. Megjelent könyvei: *Lelkes mesék* (1997), *Kencéce* (1997), *Kukurikás kikerdező* (1999), *A Könnycseppek Tündére* (1999), *A varázsló meséi* (2000), *Mit sügött a tarisznya?* (2000), *Okos Tóbiás és más mesék* (2002).

Makkai Ádám – 1935-ben született Budapesten, műfordító, világhírű nyelvész, a Harvardon végzett, amerikai egyetemeken tanít. Kötetei: *Szomj és ecet* (1966), *K a négyzetben egyenlő tizenhárommal* (1971), *Jupiter szeme* (1990), *Úristen, engedj meghalni!* (2002), *Az Erő* (2003).

Márkus-Barbarossa János – 1955-ben született Szilágyozoványon, képzőművésznek tanult, így lett belőle profi zenész, zeneszerző, szövegíró, hangszerkészítő, s főleg életművész. Eddigi termése közel négyszáz dal, több ezer „grafirka”, zománc-mű, festmény, néhány tucat performance, hét verskötet.

Mészáros Sándor – 1959-ben született Bonyhádon, irodalomkritikus, szerkesztő. Kötetei: *A két hegyen túl* (1987), *Szövegkijáratok* (tanulmányok, 1992, *Keresztúri Tiborral közösen*).

Molnár Vilmos – 1962-ben született Csíkszeredán, prózaíró, a Székelyföld szerkesztője. Kötete: *Az olvasó fizetéséről* (2000).

Papp Attila Zsolt – 1979-ben született Lugoson. A kolozsvári BBTE filológia karán végzett 2002-ben. Kötete: *A Dél kísértése*.

Páll Zita – 1972-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, magyar-angol szakot végzett a BBTE-n.

Szekernyés János – 1941-ben született Kajántón, újságíró, szerkesztő, műkritikus, dramaturg, jelenleg Temesváron él. Irodalomtörténeti, helytörténeti, művészeti tanulmányokat közöl.

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, családja az Arad megyei Erdőhegyről származik. Újságíró, kritikus, szerkesztő, médiatörténetet tanít több felsőoktatási intézményben. Eddig nyolc kötete jelent meg.

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar-német szakot végzett a BBTE-n, jelenleg a Székelyföld kulturális folyóirat munkatársa.

A Prima Primissima díj jelöltjei

Az elismerést Demján Sándor üzletember tavaly nyáron alapította a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége támogatásával. A Prima Primissimák kategóriaként évente, személyenként 50 ezer eurót kapnak, jutalmuk továbbá a Zsolnay porcelángyár által készített Kincsem-szobor.

A Prima Primissima díj mellett működő társadalmi testület tagjai közül legfeljebb három lehetnek az adott évben jelöltek. Az idén Jókai Anna író és Szabó István

filmrendező került a grémiumból a primák közé.

Idén a **magyar irodalom kategóriában** Jókai Anna író, Juhász Ferenc költőt és Závada Pál író jelölték a díjra.

A **magyar színház- és filmművészet területéről** Garas Dezső színművész, Szabó István filmrendező és Udvaros Dorottya színművész a jelölt.

A **képzőművészet kategóriában** Kokas Ignác festőművész, Korniss Péter fotóművész és

Melocco Miklós szobrászművész, míg a **tudósok** közül Csányi Vilmos akadémikus, Kosáry Domokos akadémikus és Vargyas Lajos néprajztudós neve került a listára.

Az **oktatás és köznevelés területéről** Grétsy László nyelvész, a Mindentudás Egyetemét és Szabó Dénes karnagyot, tanárt jelölték.

Az **írott sajtó kategóriában** Bánki András és Váncsa István újságíró, valamint a Vigília című folyóirat, míg az elektronikus sajtó területéről a Duna tévé kollektí-

vája, Simon András újságíró és Szepesti György újságíró a jelölt.

A **népművészet és kézművelődés témájában** Bene István kovácsmester, a Kaláka együttes és Padisák Mihály népművelő, a zeneművészet területéről a Benkó Dixieland Band, Kocsis Zoltán zongoraművész és Presser Gábor előadóművész, zeneszerző szerepel a primák listáján.

A Prima Primissima díjat december 8-án adják át a Nemzeti Színházban rendezett galaesten.

Kulturális hírek

Kertész Imre Corine-díjban részesül

A Nobel-díjas magyar író újabb német elismerésben részesül: életművéért, kiemelkedő írói teljesítményéért a Corine-könyvdíj különdíját kapja. A díjazottak névsorát Erwin Huber, médiaüggyel foglalkozó bajor miniszter közölte, s elmondta, a díjakat november 17-én adják át Münchenben. A Corine-díjjal egyébként nem jár pénz, csupán fel akarják hívni a figyelmet a könyvekre, azt akarják elősegíteni, hogy Németországban olvassanak az emberek.

Egy Rembrandt gazdát keres

Aamell svéd műkereskedő a kép kanadai tulajdonosának megbízásából kínálja eladásra a becses tárgyat. A műkereskedő szerint a kép eddig legfeljebb három-négy gyűjteményben volt, kiállításon pedig alig szerepelt, ezért kitűnő állapotban van. A szobán forgó festményen Minerva egy asztalnál ül, mögötte sisakja és pajza látható. A mester nyilvánvalóan feleségéről, Saskiáról mintázta a római istennőt. Aamell szeretné svéd vevőnek eladni a képet, mivel az korábban a svéd Electrolux céget alapító Axel Wenner-Gren birtokában volt, de elismeri, hogy a svédek nem nagyon érdeklődnek régi korok műalkotásai iránt.

Életműdíjat kapott Woody Allen

Életműve elismeréseként Donostia-díjjal tüntették ki Woody Allent a San Sebastiánban zajlott nemzetközi filmfesztiválon. A 68 éves amerikai rendező spanyol kollégája, Pedro Almodóvar kezéből vehette át az elismerést a baszk városban. (Donostia nem más, mint San Sebastián neve baszk nyelven.)

Magyar rádió és tévé Lendván

Jelentős kulturális intézményekkel gyarapodott a szlovéniai magyarok központjának számító Lendva: ünnepélyes keretek között avatták fel a csaknem tíz évig épített művelődési házat, valamint a Szlovén Rádió és Televízió magyar műsorainak új stúdióját, amelyek összesen kétmilliárd forintba kerültek. A közel tízezer muravidéki magyarság központjában még 1995-ben kezdték építeni a Makovecz Imre által tervezett művelődési házat, s mintegy másfél milliárd forintot költöttek rá. Nagy részét a szlovén kormány és a lendvai önkormányzat adta, a magyar állam 230 millió forintot folyósított.

Idegen a városban

Szeptember 27. és október 3. között harmadik alkalommal rendezik meg 35 külföldi kulturális intézet részvételével a Párizsi Külföldi Kultúrák Hetét, melynek ideai mottója: „Idegen a városban”. A rendezvénysorozat első eseményeként szeptember 28-án, *A nyelvek pluralitása* címmel könyvbemutatót tartottak, melyen olasz, francia és német írók mellett Karafiáth Judit magyar író is szerepelt.

Remekművek albuma

A csaknem ötkilós könyvet szerkesztő Kieselbach Tamás már annak a kiadványnak a megjelenésekor megígérte, hogy amint lehet, jön a folytatás – és mostanra el is készült a második kötet, a *Modern magyar festészet 1919–1964* című újabb album, amely ezúttal még nagyobb terjedelemben és még több képpel, másfél ezret

is meghaladó színes reprodukció segítségével mutatja be az első világháború utáni időszakot követő csaknem fél évszázad magyar piketúrájának sokszínűségét. Az előző kiadványhoz hasonlóan ezúttal is magyarul és angol nyelven megjelenő könyv 70 műzeum, valamint 180 jelentős hazai és külföldi magángyűjtemény feltéve őrzött remekéből ad ilyen gazdagságban eddig még soha nem látott válogatást.

A rendező fizette a jegyeket

Claude Lelouch neves francia filmrendező elmondása szerint 150 ezer euróba került legújabb filmjének ingyenes levetítése. A rendező ugyanis megtartotta ígéretét, miszerint mindenkinek hajlandó kifizetni mozijegyét, aki csak belül új filmjére. *A Les Parisiens* (A párizsiak) az Emberi természet (Le Genre Humain) című szerelmi trilógiájának első része.

„A közönség lelkes volt. Az emberek szertették. És a bemutató óta több üzenetet kapok, mint korábban” – nyilatkozta az Oscar-díjas rendező, aki azt is elárulta, hogy körülbelül 40 ezren látták a filmet, 400 filmszínházban.

Határon túli magyar színházi esték

A Nagyvárad Állami Magyar Színház Szilágyi Társulata előadásával szeptember 22-én kezdődött a Thália Színház Új Stúdiójában a Vendégségben Budapesten-Határon túli magyar színházi esték 2004–2005-ös évada. A színházi sorozat az Újvidéki Színház vendégjátékával folytatódik október 4–6-a között. A társulat a Fekete Péter című operettel kezdi bemutatkozását, majd a kisvárdai fesztivál nagydíjas előadása a Pojácá (Platonov) következik Fodor Tamás rendezésében, és Rostand klasszikus drámájával, a Cyrano de Bergerackal ér véget.

Október 26-án és 27-én a Budapesten ritkán látható Székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház lép fel. A társulat Forgách András *Vásott Kölykök* című darabját, valamint Csehov *Sirályát* adja elő.

Azok, akik a Bárka Színházba, a Magyar Stúdiószínházi Műhelyek fesztiváljára már nem kaptak jegyet, november 21-én és 22-én megtekinthetik a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház *Tótek* című előadását Vidnyánszky Attila rendezésében.

A vendégjáték-sorozat előadásainak helyszíne a Thália Színház lesz.

Hendrix-felvétel a szekrényből

Jimi Hendrix, a 34 éve elhunyt legendás amerikai gitáros-énekes egyik rég töröltnek vélt koncertfelvétele került elő Stockholmban. A 30 perces felvételre egy technikus akad rá az SVT svéd televízióadónál egy szekrényben. Mind-éddig biztosra vették, hogy a felvételt törölték, hogy a szalagot újból felhasználhassák. Az adó közlése szerint a szalagot alighanem egy akkori technikus tette félre Hendrix iránti tiszteletből. A Stockholmban adott koncert fekete-fehér felvétele 1969. január 21-én került adásba.

Kiállítások

Ajtai Tamástól non-figuratív kalligrafikus kompozíciókat, **Nagy Andreától** nagyméretű virágképeket láthatunk a Hilton Budapest WestEnd-ben (Váci út 1–3.) szervezett, és október 31-ig látható kiállításon.

Szabó Péter kiállítása a Petit Café Vian-ban (Budapest, Hercegrímás u. 21.) tekinthető meg október 15-ig. A művész maga formálta stílusát, melynek kialakulásában a kubista és impresszionista festőművészek inspirálták leginkább.

A Ludwig Múzeumban (Budapest, Szent György tér 2.) október 10-ig látható **Kovács Endre** fotókiállítás, amelynek anyaga Halász Péter szintársulatának kalandos útját kíséri végig.

A párizsi Cinko galériában október 10-ig látható a **Domb Alkotóműhely Baráti Kör** (Bartha Ágnes, Kuti Kriszta, Takács Zoltán, Richter Sára, Kozma Vera, Léderer Tamás, Bogdán Csilla és Takács Márton) munkáiból rendezett tárlat.

Hollán Sándor festőművész és grafikus kiállítása november 13-ig látható a zürichi Annamarie Anderson galériában.

Fényképezőgépek – Fotóregiségek kiállítás október 17-ig a Mai Manó Házban, Budapest, Nagymező u. 20.

A Stuttgarter Magyar Intézetben október 28-ig látható **Gyarmathy Tihamér** festőművész kiállítása, aki a mai magyar festészet legkiemelkedőbb alakjai közé tartozik, munkáinak jelentős része a geometriai formák idő- és térbeli ábrázolásával foglalkozik.

Művészet és hatalom – A Kádár-korszak művészete

Október 1–2-án kerülnek megrendezésre a Petőfi Irodalmi Múzeumban a *Művészet és hatalom* címmel a 12. JAK Tanulmányi Napok.

Elsején, pénteken reggel 10 órakor Ratzky Rita nyitja meg a kétnapos rendezvényt, majd Standeisky Éva *A hatalom és az irodalmi elit*, Szilágyi Ákos *Az irodalom mint legitimációs eszköz* címmel tart előadást. Apor Péter a Kádár-korszak történelmi regényeiről beszél.

A nap többi részében az irodalompolitika és ellenállás kerül terítékre, amelyet vita követ.

Szombaton délelőtt a színház, film, képzőművészet és hatalom lesz a téma, délután *Tömegkultúra: ideológiák és ellenállás* témában zajlik az előadás és a vita.

A Kolozsvári Állami Magyar Színház októberi előadásai

Október 1–2., péntek-szombat, este 8 óra: Ch. Marlowe: *Doktor Faustus tragikus históriája*, stúdióelőadás, rendező Mihai MĂNIUȚIU.

Október 3–15., délután 5 órától: A színház fanatikusa – A 90 éves Senkálzsky Endre színművész köszöntése (A Kolozsvár Társasággal közös rendezvény).

Október 15–16., péntek este 8 órától: Barabás Olga: *Krimi* – bemutató (A marosvásárhelyi Ariel Színházzal közös produkció).

Október 17., vasárnap du. 5 órakor: Muszty-Dobay: *A két csodatorta*, rendező: Keresztes Attila.

Október 18-án és 19-én, hétfőn és kedden este 8 órától Barabás Olga: *Krimi* című előadása.

Október 20–21., szerda és csütörtök este 8 órától: E. Ionesco: *Jacques vagy a behódolás*, rendező: Tompa Gábor.

Október 22–23., péntek és szombat este 8 órától: L. Pirandello: *Öltöztessük fel a mezeleneket*, rendező: Bocsárdi László.

Október 24., 25., 26., vasárnap, hétfőn és kedden de. 11-től: Muszty-Dobay: *A két csodatorta*, rendező: Keresztes Attila.

Október 27–28., szerdán és csütörtökön: Ch. Marlowe: *Doktor Faustus tragikus históriája*, rendező: Mihai Măniuțiu.

Október 29., 30., pénteken és szombaton este 8 órától: Barabás Olga: *Krimi*.

Október 31., vasárnap este 8 órától: *Fehér tűz, fekete tűz* (Dybbuk), rendező: David Zinder.

Összeállította IRHÁZI JÁNOS

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
E-mail: ij@nyugatijelen.com
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)
Occident Média kft.

Megjelenik az
Illyés Közalapítvány
támogatásával

HIRDESSZEN az
IRODALMI JELEN-ben